2081

1679

TÜRK DİLİ İLE İBADET

BESİM ATALAY

İnsanları pınarın ta başına kadar götürerek, manevî zevke, yüksek heyecana, imanın tadına, sevgiye ve ilâhî aşka susamış olan ruhlara o mübarek kaynaktan kana kana içirmek lâzımdır.

NEBİOĞLU YAYINEVİ — İSTANBUL

TARSUS ÇOCUK KÜTÜPHANESİ
Demirbaş No. | Tasnif No.
1679 | 237 ATA

☆

TÜRK DİLİ
İLE
İBADET

☆

T. C.
TARSUS ÇOCUK KÜTÜPHANESİ
Demirbaş No. | Tasnif No.
1679 | 297 ATA

NEBİOĞLU AYDINLIK KİTAPLAR SERİSİ

1 — **Türkçe Kur'an...** Çeviren: **Osman Nebiğolu**

2 — **Hazreti Muhammed...** Yazan: **R. V. C. Bodley**

3 — **Kur'an Tarihi** Yazan: **Osman Keskioğlu**

4 — **İslâmlıkta Kadın...** Yazan: **Ahmed Ağaoğlu**

5 — **Türk Dili ile İbadet...** Yazan: **Besim Atalay**

T.C.
TARSUS ÇOCUK KÜTÜPHANESİ
Demirbaş No. | Tasnif No.
1679 | 297 ATA

TÜRK DİLİ

İLE

İBADET

T. C.
Nacarlı Köyü Halk Kütüphanesi
Tasnif No. 297.21 | Demirbaş No. 2.081

Yazan :
BESİM ATALAY

NEBİOĞLU YAYINEVİ — İSTANBUL

Bu eserin bütün telif hakları mahfuz olup
Nebioğlu Yayınevine aittir.

☆

İstanbulda Nebioğlu Yayınevinde Basıldı.... N.Y. 0,801

YAYINEVİNİN ÖNSÖZÜ

NEBİOĞLU YAYINEVİ aydınlık kitaplar serisinde değerli ilim adamı Besim Atalay'ın «Türk Dili ile İbâdet» kitabını yaymakla bahtiyardır Aydınlık kitaplar serisi Nebiğolu Yayınevinin din sahasını hurafelerden ve uydurmalardan kurtararak aydınlığa ve gerçeğe kavuşturma gayesini gütmektedir.

Nebioğlu Yayınevi Türk diline ilk Türkçe Kur'an-ı Kerimi kazandırmıştır. Yüzyıllardan beri bütün Müslüman Türkler dinlerinin bu mukaddes kitabını kendi dilleriyle okumak için hasret çekiyordu. Artık Türkler de kendi dilleriyle bu mukaddes kitaba kavuştular. .

Fakat ortada bu sahada henüz kafalarda dolaşan birçok meseleler vardır. Bu meselelerin en mühimmi Türkçe ıbâdet meselesidir. Gericiler bütün insanları Arapça duaya zorlamakta direnmektedirler. Halbuki her kul Allaha kendi düşünce ve kendi dili ile döner, ve yakarır.

«Türk Dili İle İbâdet» eseri bu meseleyi etrafiyle incelemekte ve bize reddedilmez «fetvâ» lar vermektedir. Esasen bu kitabın müellifinin din ve dil sahasındaki ilmî değeri yalnız memleketimizde değil dünya ilim muhitlerince tanınmıştır. Besim Atalay geçmişte yaşamış büyük din adamlarının bu alandaki düşüncelerini inceledikten sonra müslümanlığın ana kaynaklarına kadar uzanmakt ve bize oralardan aydınlıklar getirmektedir.

Bugün Türklerin muhtaç olduğu en mühim meselelerden birisi de dinin gerçeği ile ortaya çıkması gericilerin elinden bunun kurtarılmasıdır.

Değerli ilim adamı Besim Atalay'ın bu eseri memlekette büyük yankılar uyandıracak ve Türkün hasret kaldığı aydınlığı yaratacaktır.

Nebioğlu Yayınevi omuzlarına yüklendiği büyük mânevî vazifelerinden birini daha başarmış olmakla büyük bir zevk duyar.

Nebioğlu Yayınevi

İÇNDEKİLER

Yayınevinin önsözü 5

Yazar'ın önsözü 10

Birinci Bölüm

İslâmlıktan Sonra Türkler 17

İkinci Bölüm

Mezhepler ve Tarikatlar 20

Üçüncü Bölüm

Müslümanlıkta Aklın Değeri 26

Dördüncü Bölüm

Emevîler ve Abbasîler Devrinde Sefahet 32

Beşinci Bölüm

Araplık 34

Altıncı Bölüm

Biz Türkler Bugün Neye Muhtacız 37

Yedinci Bölüm

Dini Ruhlara İşlemek İçin Millî Yollardan Girmelidir 39

Sekizinci Bölüm

Kur'an-ı Kerim Başka Bir Dile Çevrilebilir mi 45

Dokuzuncu Bölüm

Kur'an-ı Kerimin Belâğatı 49

Onuncu Bölüm

Bizdeki Dinsizlik 51

Onbirinci Bölüm

Çevirme, Saygısızlık Getirir mi 55

Onikinci Bölüm

Kur'an-ı Kerimden Türkçeye Çevrilmiş Olan Âyetler Namazda Okunabilir mi 58

Onüçüncü Bölüm

Kur'an-ı Kerimin Çevrilmesinin Gerekliliği 69

Ondördüncü Bölüm

Çevirmenin Namazlarda Okunabileceğine Dair Olan Aklî Deliller . 71

Onbeşinci Bölüm

Arap Harfleri, Başka Milletlerin Sesleri 73

Onaltıncı Bölüm

Çevirmeye Yapılan İtirazlar 81

Onyedinci Bölüm

Kur'an Tercümesinin Namazda Okunabileceğine Naklî Deliller . . 84

Onsekizinci Bölüm

Hâfızlık 89

Ondokuzuncu Bölüm

Bazı Mısır Softalarının Karşı Koymaları 94

Yirminci Bölüm

Türkçe Tercüme ile Namazın Caiz Olduğunu Gösteren Tanıklar . 101

Yirmibirinci Bölüm

Dünyada Müslümanların Hali 107

Yirmiikinci Bölüm

İslâmlıktaki Durgunluk 111

Yirmiüçüncü Bölüm

Çok Yanlış Bir Görüş 122

Yirmidördüncü Bölüm

Kaza ve Kader 124

S o n S ö z

Çareler 127

E k :

Müellifin Hayatı 129

Sayın Okuyucum,

Şu kitabı bir kere okumakla sakın hükmünü verme. Bir daha oku; bir daha oku; her bahsi okurken, eski kanışların altında kalmamaya çalış; acele etme, ancak son okuyuşunla hüküm ver. Böyle yapacak olursan beni haklı göreceksin..

YAZAR'IN ÖNSÖZ

İnsan toplulukları için «Din lâzımdır veya değildir» gibi sözleri ben burada tekrar edecek değilim. Bu gibi fikirler çok yazıldı ve çok söylendi. Bu yolda büyük tartışmalar oldu. Ben bu konuyu tazelemekte bir fayda görmüyorum.

Din vardır, yaşıyor ve yaşıyacaktır; en geri insan topluluklarından tutunuz da, en yüksek ulus'lara kadar, her topluluğun kendisine göre bir dini, bir iç âlemi ve bir ruh sezişi vardır. Şimdiye kadar dinsiz ve mânevî bağsız yaşamış olan hiçbir topluluk bilmiyoruz.

Yeryüzünde dinsiz ve mâneviyatsız topluluklar yaratmak istiyen bir takım hareketler olmamış değildir. Fakat işbu hareketlerin hemen hiç birisi yaşamamıştır. Rus'lar böyle bir deneme yapmak istemişlerse de otuzbeş yıldır iyi bir sonuç elde edememişlerdir. Başları sıkıldığı zaman, onlar dahi mâneviyattan faydalanmaya çalışmışlardır. İkinci Büyük Savaşta bazı kiliseleri açmışlar, papaslar ve müftüler tayin etmişlerdir. Görülüyor ki, mânevî bağları koparak, yalnız iktisadî bağlarla insan kümelerini biribirine bağlamak olur iş değilmiş.

İktisadî mezheplerin hiçbirisi din haline gelemez; çünkü din iç varlığa aittir, ruhun gıdası, ilâhî zevkin kaynağı, vicdanın terbiyesidir.

Her ne ise, yok edilemiyen, kaldırılıp atılamıyan herhangi bir şeyi zararsız hale getirmek, topluluğun faydasına yaraşır bir kalıba koymak daha akıllıca bir iş değil midir?

Ben bu kitabımı kafası örümcekli, düşüncesiz ve ancak elindeki kara kaplıya bağlı bilgisiz yobazlar için yazmıyorum. İyi bilirim ki bu gibilere gökten tanıklar indirsem yine kanmazlar; işittiklerinden ve inandıklarından bir türlü ayrılmazlar, «Biz böyle bulduk.» derler, geçerler.

Ben bunu hakikî iman sahibi gençler, akla ve nakle kıymet verenler için yazıyorum..

Şurasını da bilmemiz lâzımdır ki büyük bir topluluğu vücude getiren insan yığınları arasında din ve iç âlem bakımından çok büyük ayrılıklar vardır. Okuyup yazmış, birçok bilgiler edinmiş, görüşü düşünüşü genişlemiş olan bir kimse ile, bilgisiz ve görgüsüz bir adamın din anlayışı bir olmadığı gibi, varlığı görüşleri de bir değildir.

Din Duygusu

Din duygusu, insan oğlunun yaradılışında vardır. Hayvanın âlemi yalnız bulunduğu ve gördüğü âlemdir. İnsanın âlemi bulunduğu ve gördüğü âlemlerden daha ötelere kadar gider. En ilkel Avusturalya'lılara kadar gidildiğinde bunun belirtileri göze çarpar. Hemen hiçbir medeniyet kokusu almamış olan çok küçük topluluklarda bile bir iç âlem vardır. Bir inanma ihtiyacı bulunmaktadır. Din hayatının başlangıç şekillerini inceleyen çağımız bilginlerinin vardıkları sonuç, totemciliğin temeli ferdbireyi totemciliği ile başlamıştır. Çok küçük topluluğun totemi, giderek topluluğun totemi olmuştur. Buradaki temel, bireyi totemidir. Bir takım sınayışlardan ve rastgele olaylardan sonra bireyi totemi küçük topluluğun totemi olmuştur.

Şu halde din duygusu bireyinin iç âleminden doğmuştur. «Din duygusu yaradılışta vardır» demek çok doğru bir deyiş olur. Bireyi totemciliği başlangıç olunca dinin, bireyinin iç duyusundan belirmiş olduğunda şüphe kalmaz.

İlk insan kendi sezişine ve kendi görüşüne göre yüksek bir varlığın bulunduğuna inanmıştır. Totem ibadetinden ileriye doğru hareket etmiş olan topluluklarda, artık totem bir tapınan nesne olmamış, başka bir varlığın, başka bir kuvvetin aynası olmuştur. İnsanlar böyle ilkel sezişten ve duyuştan sonra Tanrının birliğine doğru bir yol almışlardır. Şu kısa açıklamadan anlaşılacağına göre din duğusu hemen herkesin vicdanında yaşamaktadır.

Nüfus sayımında «Ben dinsizim» diye bağıran bir adamın kaçık olduğunda hiç şüphe yoktur. Ünlü Lâtin filezofu (Çiçerun) un şu sözleri ne kadar doğrudur: «Nedenli vahşi, nedenli yırtıcı olursa olsun hiçbir topluluk yoktur ki, hakikatini bilmese bile bir yüksek varlığa inanmıştır?» Bir başka filezof da, «Evi - barkı, kanunu, tarlası bulunmayan toplulukların bir tapınağı vardır» demiştir.

Evet, en vahşi ve en geri toplulukların bir totem, bir şorungası, bir tapınağı bulunmaktadır..

Her milletin dini, o milletin medenî durumunun bir aynasıdır, geri milletlerin dinleri de geridir. Topluluğun malı olan her kurum gibi, dinin de topluluğun ruhca, fikirce uyanışı ile birlikte ilerlemesi gerektir. İçtihat bu yüzden çıkmıştır. Birçok medenî memleketlere yayılan İslâmlık ilk basit usullerini genişletmek ihtiyacını duymuştu; daralan yolu genişletmek ve asrın ihtiyaçlarına cevap veremiyen noktaları aydınlatmak zarureti, içtihadı doğurmuştur [*].

---

[*] Ehli sünnetçe içtihadın kapanması çok zararlı olmuş ise de, içtihat yolunu kapatmıyan Şiî âlemi ve İran için bir faydası olmamıştır. Şeriat müçtehitlerin elinde oyuncak olmuştur; tümbeki meselesi gibi..,

İnsanoğlu tek Tanrı inanışına kolay kolay erişememiş; insanlar uzun yıllar, taşa, toprağa, suya, havaya, şimşeğe, hayvana ve insana tapmış; kendisini tanrı saymış, sağa sapmış, sola sapmış; fakat sapa sapa doğru yolu bulmuştur.. İngiliz fikir adamlarından Dr. Welles'in dediği gibi «İnsanoğlu yüksele yüksele dinin tâ kendisini bulacaktır [*].

«Arayan hakkı en sonunda bulur»

— Bu kitabı yazmaktan dileğim —

Benim bu eseri yazmaktan dileğim, aziz Müslümanlığı gerilik ve taassup âleti olmaktan korumak ve insanlığın faydasına yarayan yüksek emirlerini meydana koymak kaygısından başka bir şey değildir; âdem oğullarının dini yanlış anlamaları, onu politika oyunlarına âlet edinmeleri yüzünden, insanlık çok büyük zararlara uğramış, binlerce yıllar seller gibi kanlar akmıştır; şehirler yakılmış, medeniyetler söndürülmüş, milletler yokedilmiştir. Öne düşen, başa geçen birkaç harisin tacı, tahtı, serveti, sefahati için insanlar yıllarca birbirlerini kırıp durmuşlardır: Haçlı kavgaları, Sünnîlik - Şiîlik ve Katoliklik - Protestanlık çarpışmaları, Mezhep ayrılıkları, Tarikatlar hep, insanoğluna yüzlerce yıl kan ağlatmıştır [**].

Orta çağın en güzel ve zengin şehirlerinden olan «Rev» şehri, İmâmı A'zam mezhebinde olanlar ile İmâmı Şafi'î mezhebindekiler arasında çıkan bir kavga sonunda büsbütün yakılmış ve yıkılmış, yüzlerce suçsuz insanlar öldürülmüştür. Bundan sonra Rey şehri bir daha belini doğrultamamıştır.

Fransa'daki «Sen Bartelmi» olayı din namına yüzler karasıdır. İspanya'daki «Engizisiyon» cinayetleri, Haçlı seferleri hep din namına yapılmıştır. Şiîlik - Sünnîlik kavgaları da din namına yapılmamış mıdır? [***]

---

[*] Bak: Cihan Tarihine bir nazar.

[**] Din, mezhep ve tarikat kacgaları Samî ve Arî milletler tarafından yapılmıştır. Doğu milletleri ve Türkler böyle şeyler yapmamışlardır. Çin'de, Japonya'da, Hindistan'da, Turan'da din kavgaları olmamıştır; bu illerde vicdan işleri her zaman serbest bırakılmış, isteyen istediği dine girmiş, kimse karışmamıştır.

[***] Halbuki Kur'anı Kerim'de «Biz yolu gösterdik, isteyen şükreder, isteyen küfür» buyurulmuştur.

Din ve Allah adına yapılan bu acı didişmelerin, acıklı boğazlaşmaların sonu geldiğine ben inanamıyorum [****].

Din bir milleti ölümden kurtardığı gibi ölüme de sürükler

Din bazı kere bir milleti ölümden kurtarmış, yok olmaktan korumuştur. Yahudiler buna güzel bir tanıktır. İkibin yıla yakın bir zamandanberi yurtlarından atılmış, sayısız zulümlere ve hakaretlere uğramış, zaman zaman çoluk çocuğu öldürülmüş, çeşitli kültürlerin ağır baskısı atlında kalmış olan Yahudiler dinlerine bağlılıkları yüzünden kaybolmamışlardır. Tevrat'ın ve Havra'nın etrafında toplanan bu adamları dinleri kurtarmıştır.

Burada göz önüne alınacak çok önemli bir nokta vardır: O da Yahudiliğin millî bir din olmasıdır. İşte Yahudiliği kurtaran ince nokta budur. Dinler millî bir şekil almadıkça, onu kabul edenlerin ruhlarına, kafalarına, benliklerine iyice işleyip yerleşmedikçe hiçbir fayda vermez; böylesi olmıyan bir din - aslında kuvvetli olsa bile - zaiftir, ufak bir sarsıntı ile yerini başka bir dine bırakabilir. Dinini kaybeden veya değiştiren bir millet, başka bir dine ve başka bir kültüre yamanacak ve kaybolacaktır. Rusya'da hristiyanlığı kabul ettikten sonra Ruslaşan Türkler ve Tatarlar, İspanya'da ve Sicilya'da hıristiyanlaşarak yutulan Araplar hep böylelikle kaybolmuşlardır. Herhangi bir milleti yutmak istiyen saldırgan kavimler, önce o milletin mânevî varlığını bozmağa, içten çürütmeye çalışırlar. Dinlerini, dillerini, kültürlerini değiştirirler.

Müslüman olan Süryanî'ler, Nabatî'ler, Berberî'ler ve Mısır'lılar çarçabucak araplaştılar. Bulgar Türkleri de hıristiyan olduktan sonra ıslavlaştılar. Koman'lar ve Peçenek'ler ya Macar, ya Rum, ya da Sırp olup gittiler. Müslümanlık Kiga Arnavutlarını cermanlaşmaktan, Toska'ları rumlaşmaktan muhafaza etmiştir.

[****] Ebâ Sa'id-el-Cenabî adında bir Arap batınîsi 4 üncü Hicret asrının başlangıçlarında, Yemame, Ahsa bölgelerinde kral idi. Mekke üzerine yürüyerek orayı zaptetti, harabetti, Mescide sığınan halkı öldürttü. Hacer-i Esved denilen kara taşı yerinden söküp Ahsa'ya götürdü. Yalnız Mekke'de 13.000 kişi öldürmüştü. Kâ'be'ye saldırırken şöyle demiştir:

لوكان هذا البيت لله ربنا - نصب علينا النار من فوقنا حبا

«Bu ev Allah'ın evi olsaydı, gökten başımıza çok ateş yağardı» (Bak: Keşf-i Esrar-il-Batıniyye - sahife 20.)

N o t :

Biliyorum. Çok iyi biliyorum. Bu kitabım dolayısıyla bana kızanlar, saldıranlar, beni küfre nisbet edenler bulunacaktır. Fikir terbiyesinden, ilimden, derin görüşten uzak olan taklitçi kimselerin kızmalarına, saldırmalarına önem vermem. İslâm ilimlerinin değişmez bir kuralı vardır ki, bu kural «Ehli kıble küfre nisbet edilemez» diye söylenir.. Başka bir islâm kanununa göre de «lûzumî küfür, küfür değildir, iltizâmî küfür küfürdür.»

Her yeniliğe karşı ateş püsküren bu adamlar bin yıldan beri ilmin, hakikatin, fikrin önüne dağlar yığmışlardır.

Hazreti Osman Kur'anı Kerimi yeni baştan toplatıp yazdırdıktan sonra dağıtmasına karşı itiraz edenler olmadı mı?

Musul hâkimi Muzafferüddin ilk mevlidi okuttuğunda ona çatanlar bulunmadı mı? (İbni Sina) ya zındık diyenler görülmedi mi? Gazali'nin (İlyaülulûm) ü Endülüs'te yakılmadı mı? Halife Me'mu'nun açtığı nurlu çığır taassupçuların (Bağnazların) eliyle söndürülmedi mi?

Çok uzaklara gitmiyelim. İkinci Sultan Mahmud kavuğu atıp fesi aldığı zaman hücuma uğramadı mı?

Yunanlılar İzmir ve dolaylarında binbir fenalık yaparken bazı hocalar (Sureirum) okuyarak millî harekete karşı cami kürsülerinde tahta döğmediler mi?

Artık bu bahsi uzatmıyacağım. Bu çok acı bir yaranın sızlanıp durmasından başka birşey değildir.

Bana yapılacak olan itirazlara kıymet vermiyorum. Ben vicdanımdan, imanımdan eminim. Çok şükür Müslüman doğdum, Müslüman büyüdüm. Bütün dileğim yeryüzünün geri, bilgisiz, sanatsız, servetsiz toplulukları olan müslümanların yükselmesi ve ilerlemesi Ve hele İslâm uluslarının en sağlamı ve en güvenilîri olan Türklüğün her yönden olgunlaşması başlıca kaygumdur.

Sırası gelmişken şuracıkta bir noktayı belirtmeden geçemiyeceğim: iman, hakikî gerçek ve taklidî olmak üzere iki türlüdür. Gerçek iman, araştırma, inceleme, öğrenme ve bilme yoluyla elde edilen imandır. İşbu iman, imanların en sağlamıdır. Çünkü tahkikat ve bilgiye dayanır. (İbni Sina) ya dil uzatıldığında «bu kadar bilgimle eğer ben Müslüman değilsem, yeryüzünde başka Müslüman yoktur» dememiş midir? İmanın ikincisine: (Taklid imanı, görenek imanı) denilir ki, bilmeden, düşünmeden kalabalığa uyularak yapılan imandır. Bu iman çürüktür. Buna «âcizlerin imanı) denir.

* * *

Hakkımda dedikodu yapacaklara karşı şimdiden bir savunma tanığı olmak üzere çok kısa hal tercümemden bahsedeceğim. (1313) yılında (14) yaşımda, Uşak rüştiyesini bitirdim. Beni medreseye verdiler. Akşamlı, sabahlı ders almak üzere (8) yıl Arapçayı ve Arap dili üzerine yazılmış olan eserleri okumakla vakit geçirdik. Hocamız rahmetli Hafız Ali Efendi Kütahya, Afyon, İzmir gibi şehirlerde bulunan hocaların en bilgini, en çalışkanı ve en uyanığı idi. Dokuz yıl sonra Arapça on iki ilmi bitirdik. İş İcazet almağa sıra gelince hocamız, benim yaşımın küçük olması dolayısıyla beni icazet törenine almadı. Canım sıkıldı. İstanbul'a gittim. Orada üç yıl Bayezid ders hocalarından rahmetli Çarşamba'lı Hacı Ahmet Efendinin derslerine devam ettim. Mantık, usül, akâid derslerinden başka (Buhariişerif) okuduk. Üç yıl sonra, Şehzâde camiinde icazet töreni oldu, icazet aldık. O sıralarda medreselerde oda bulmak imkânı yoktu. Medresenin müderrisine Arapça bir kaside yazarak Sultanahmet medresesinde mülâzım odasına yerleşebildim. Muallim okulunu bitirerek işyar oldum. Saylav oldum. Tek parti zamanında, yedinci devrenin ilk yılında meclis başkanlığına bir takrir vererek «Mânevî terbiyeye ve kutsal işlere önem verilmesini» öne sürdüm. Takririmi meclis ürsüsünde savundum. Ve «bugün gönüller bomboştur. Her şeyden ziyade kıymet buhranına uğradık. Gönülleri mânevî gıda ile doyurmak gerektir. Gönüllerden hayrı atarsak şer dolar»diye birkaç söz de söyledim. O vakitler benim bu hareketime şaşanlar, hattâ kızanlar olmuştu. Herkesin sustuğu zaman ben mânâ yolunun açılması dâvasında bulunmuştum. Beni bu konuya sürükleyen iki sebej vardır. Birincisi: Müslüman Milletlerin, güzelim müslümanlığı taklitçilik haline getirmiş olmaları ve dinin ahlâkça, toplumca olan buyrumlarını unutarak onu kuru nihânikî bir ibadet dinî durumuna sokmalarıdır. Günden güne İslâm âleminin hurafelere, masallara, uydurmalara, hayâllere gömülerek hakikatten ve ilimden uzaklaşmış olması içimi yakmaktadır. Ulusal geleneklerini, güzel huylarını yavaş, yavaş Türk ulusu yitirmektedir. Hırsızlık, soysuzluk, cinayet, yalancılık, dolandırıcılık gibi şeyler hergün biraz daha artmaktadır. Bundan yüz yirmibeş yıl önce Ankara'ya gelmiş olan (Şarl Teksiye) Ankara'da hırsızlık olmadığını yazmıştır.

İkinci sebep de birincisi kadar korkunçtur. Sinsi ve gizli bir hıristiyanlık propagandası yapılmaktadır. Bazı gençlerden, şoförlerden (Allah Baba» gibi sözleri çok işittim. Hattâ yedi yaşlarında bulunan bir yeğenimden dahi bunu duyunca sarsıldım. «Sen bu sözü nereden öğrendin?» diye sorduğumda «Sokakta arkadaşlarımla oynarken!» cevabını vermesi beni çok düşündürdü. Benim korkum gençlerdedir.. İyi okumamış gençler kolay aldatılabilir. Allahın birliğine inanmış olan yaşlı başlı bir Müslüman bu propagandaya kapılmaz. Tevhide - birlemeye alışmış olan hiçbir kimse teslise - üçlemeye dünya yıkılsa inanamaz.

Sözün kısası beni küfre nisbet etmek hem insafsızlık hem de bilgisizliktir. Nisâ sûresinin dokson üçüncü âyetini okuyarak sözümü bitiriyorum. «Size selâm veren birine inanlı değilsin' demeyiniz.»

Vaktiyle İstanbul'da Sultanahmet medresesi müderrisi rahmetli Bursa'lı Raif Efendiye bana bir oda vermesi için yazmış olduğum Arapça kasidenin aklımda kalmış olan parçalarını aşağıya yazıyorum. Kasidenin tamamı, Yunan kudurganlarının Uşak'ı yaktığı zaman evimde yanmıştır.

«Enel mehcurü mindari ve rahtîy
Litedribilmekârimi velmealiy
Femen yeskıy sivaküm in rededtüm
Atışun câeküm râcizzülaliy

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

(Besimü) ütrükühtnabe kalü
Lisanülhali entakü min mekâli»

Birinci Bölüm

İslâmlıktan Sonra Türkler

Türkler Müslüman olduktan sonra, büyük ölçüde Arapların ve Araplığın etkisi altında kalmışlardı. Arap komutanı olan Kuteybe önce hile ile Türkistanı ele geçirdi; sonra da Türklerin bilginlerini öldürttü, düşünen kafaları kopardı, yazıları yasak etti, kitaplar yakıldı, tapınaklar yıkıldı. Bir din yayıcısına değil, bir Arap milliyetcisine yaraşır suretle davrandı. Türkün iç varlığını yaşatacak olan ne varsa -Din adına- yok edildi (1). Bundan 900 yıl önce yazılmış olan Divanü Lûgat-it-Türk'ün

---

(1) Şu olay taassubun güzel bir örneğidir.
Abbas Oğullarının dokuzuncu halifesi olan Mu'tasım zamanında Fergana Türklerinden Afşin adında bir kimse Müslüman olmuş ve Bağdada gelmişti. Yiğitliği ile tanınmış olan Afşin orduya alındı, birçok yararlı işler görerek haylı yükseldi. Bunu çekemiyen Araplar iftira ettiler ve «Afşin iyi bir Müslüman değildir; sünnet olmamıştır; her gece memleketten getirmiş olduğu bir kâfir kitabını okumadan yatmaz» dediler. Halife hemen bir mahkeme kurulmasını emretti. Afşin sorulan şeylere doğru ve mertçe cevaplar verdi, hiç bir şeyi saklamadı ve «Evet sünnet olmadım, bu dinin zarurî kıldığı bir emir değildi, nihayet sünnettir. Hem de ben yaşım ilerilemiş iken Müslüman oldum, canımı acıtmakta bir sebep görmedim» demiş. «Sen bu kadar savaşlara giriyorsun, yaralar alıyorsun, o acılara dayanıyorsun da neden sünnet olmıyorsun» dediklerinde «Harp içtimaî bir zarurettir; savaşmak gerekirse yine çekinmem» cevabını vermiş. «Sen geceleri bir kitap okumadan yatmazmışsın; bu Müslüman kitabı değilmiş, işerisinde resimler ve suretler varmış, o nedir?» diye sormuşlar. O da «Atalarımdan kalma bir kitapdır, onların tarihidir, okumakta bir günah yok bildim» diye karşılamış. Mahkeme hiç çekinmeden bu şeyleri suç sayarak adamın ölümüne hüküm etmiş hühüm de derhal yerine getirilmiştir. Kitap ta yakılmıştır. İlmi ve tarihi aydınlatacak olan bu kitapla birlikte Müslümanlığa canı ve başı ile çalışmış olan bu adam ortadan kaldırılmıştır. Bak: Cevahir-i Multakata.

birçok yerlerinde «kâfir olan Uygurların tapınaklarını şöyle yıktık, böyle yaktık» diye öğünen nazım parçaları vardır. Halbuki Uygurlar medeniyette, ilimde, sanatta çok ilerlemişler imiş. Bu şeylerin hepsi de taassuba kurban olup gitmiştir. Alman bilginlerinden «Von Le Coq» ün Orta Asya'da Uygur illerinde yaptığı kazılardan ele geçirdiği çok kıymetli eserler hayrete değer olgunluktadır. Arapların kıl çadırdan, arık deveden başka bir şey bilmedikleri zamanlarda Türklerin yazıları, bilgileri, kitapları kanunları, şehirleri, kal'eleri, sanatları varmış. Medeniyette o kadar ilerilemişler idi ki güzel şehirleri, süslü evleri vardı, evlerin duvarlarını ipek kumaşlarla kaplarlardı. İnce resimler yaparlardı, ipek mendil ve ütü kullanırlardı (2). Her ne ise; işte bu yüksek varlık ve bu zengin durum, bu yazılar, bu kitaplar, bu güzel resimler, bu yapılar, bütün bu medeniyet eserleri hep din adına yok edildi.

İslâmlığa ve Araplığa, doğuda ve batıda büyük hizmetler etmiş olan Türkler Araplara yaranabildiler mi? Eskilerini bırakıyorum. Bizim yaşadığımız zamanlarda Hicazda, Irakta ve Suriyede İngilizlere dayanarak oluk oluk Türk kanı akıttılar. Din kardeşliği nerede kaldı? Haçlılara asırlarca göğüs gererek Araplığı ve Müslümanlığı savunmalar unutuldu. Dindaşı öldürdüler, din düşmanını kucakladılar. Şimdi de —atılmış oldukları— kucaktan kurtulmak istiyorlar.

Peygamberin neslinden geldiğini iddia eden eski Mekke Şerifi Hüseyin, Hicazda Türk askerlerini kancıklıkla öldürterek tahta çıktı; fakat çok geçmeden kendisini bir âlet gibi kullanan İngilizler onu Kıbrıs'a kaldırdılar; Hüseyin Kıbrıs'a vardığında bir Rum mektebini ziyaret ederek Yunanlıların ilme ve fenne olan hizmetlerinden, Arap ve Yunan dostluğundan bahseder nutuklar savurdu. Ben bunları gazetelerde okurken tüylerim diken diken olmuştu.

Türkler, Araplığa karşı yaptıkları bunca hizmetlere karşılık ne kazandılar? Yıllarca Bağdat halifeliğini ve halifelerini

---

(2) Bak: Divanü Lûgat-it-Türk.

korudular; yıkılmaya yüz tutmuş olan kokmuş bir saltanatı yediyüz yıl ayakta tuttular. Türkler olmasaydı Abbas Oğulları da Emevîler gibi yüz yıl bile yaşıyamazlardı. Nitekim İbni Haldûn Araplarda hükûmetin devamsız olduğunu yazmamış mıdır? Arap halifeleri Bağdat saraylarında keyiflerine zevklerine bakarlarken, Türkler Anadolu'da yalnız başlarına Haçlılarla uğraşıyorlardı. Fakat kime yarandılar? Şu yakın zamanlarda Kahire'de «Annan» adında bir fellah çıkıyor, «Er-Risâle» adlı bir kitap yazıyor, bu kitapta «Türklerin İslâmlığa ve Araplığa çok büyük kötülükler yaptıklarını» ortaya sürüyor, bir sürü asılsız iftiralarda bulunuyor da ne Mısır hükûmeti, ne bizim oradaki elçimiz bir şey diyor. Böyle bir eser bizde çıksa, iyi komşuluk adına hükûmet hemen toplatır.

Bin yılı aşkın bir zamandanberi Türkler, Arabistanda, İranda, Turanda, Türkiyede hep başkalarının faydalarına çalıştı, kendisini unuttu. Daha doğrusu hocalar, halifelik taslayan padişahlar, Türke kendisini unutturmak için el ele verdiler, bu yolda medrese ile saray anlaşmıştı. Bu halin Türkler için bir felâket olduğunu düşünen olmadı. Türkler ruhen öldürüldü, sarayla medresenin çizdiği yoldan çıkmak küfür sayıldı, akıl ve düşünce yasak edildi, benliğimiz söndürüldü; o hale geldik ki Arap olmadığımıza ve Arapça konuşmadığımıza hayıflanır olduk. Ulusal varlığımız halifelik uğruna feda edilip gitti.

Herhangi bir millete zorla, başka bir ülkü aşılamaya kalkışmak hiç bir zaman iyi sonuç vermez; böyle bir aşı, ya ölüm getirir, ya da o kavmi hasta yapar; nitekim hekimler her aşıyı her adama vurmazlar, vücudun durumunu ve adamın sağlık halini, dayanıp dayanamıyacağını ve başka türlü özelliklerini göz önüne alırlar. Aşı bozuk ve eski ise, öylesi aşı vücut için fayda yerine zararlar doğurur.

İkinci Bölüm

Mezhepler ve Tarikatlar

Her hangi bir ülkü onu taşıyanları aç bırakıyorsa, onları iç varlıklarından soyup çıplatıyorsa, güçlerini kuvvetlerini kurutup onları başkalarına hizmetçi yapıyorsa böyle bir ülkünün düzenlenmesi ve faydalı hale getirilmesi gerektir. Güzelim Müslümanlığın çok sade, çok faydalı ve yüksek esasları büyük ölçüde bozulmuş, hemen hemen ırmak eski yatağından çıkarılmıştır. Akla, fikre, ilme, fenne ve alâka büyük kıymet veren aziz Müslümanlık, masal dini, taklit yolu ve hurafe yığını haline getirilmiştir.

Bu temiz pınara Yahudilikten, Hiristiyanlıktan, puta tapanlardan, büyücülükten ve daha bin türlü eski dinlerin tortularından çok şeyler karışmış ve karıştırılmıştır. Gerek bilerek ve gerek bilmiyerek yapılan bu karışmalar, karıştırmalar, siyasî ihtirasların çeşitli mezheplerin ve tuhaf tuhaf tarikatların çıkmasına sebep olmuştur. Müslüman halk bu mezhep ve tarikat kavgaları yüzünden kırılıp durmuştur. Ehli sünnet mezheplerinden ayrı olan mezhepler tamamen siyasî ihtirasların doğurduğu yollardır. Kimi Ali'yi, kimi Hüseyin'i, kimi İsmail'i, kimi şunu kimi bunu tutarak başlarına toplıyabildikleri cahil halkı kendi arzularına göre kullanmışlardır. Ben bu mezheplerden bahsetmiyeceğim.

Ehli sünet mezheplerinden kısaca bahsedip geçeceğim. Vaktiyle ehli sünet mezhepleri dört tane değildi, daha bir çok mez

hepler vardı. İslâmlığın hürriyet devrinde hemen her müçtehidin bir mezhebi vardı. Şu demektir ki müçtehit içtihadında ve kendi içtihadına göre harekette serbest idi. Bir müçtehide uyan olmasa dahi o kendi yolunda devam ederdi. Giderek bu çeşitli mezhepler unutuldu. Ortada bildiğimiz dört mezhep kaldı: Hanefî, Şafi'î, Malikî, Hanbelî adları verilen bu ameldeki mezheplerin dereceleri vardır. Bu dört mezhep içerisinde akla, kıyasa, reye kıymet veren İmam-i A'zam Ebu Hanife'nin mezhebidir. Bugün İslam aleminin en yaygın mezhebidir. Hazreti İmam akla ve kiyasa önem verdiği için, kendi zamanında bir çok taassup sahipleri bu zata, ağızlarına geleni söylemişlerdir (3).

Rey ve kıyas yoluna önem vermiyerek hadis yolunu tutan Hanbelî'lerin, büyük kelâmcı Ebu Hasan-il-Eşa'rî'nin mezarını açarak cesedini parça parça edecekleri işidilmiş idi.. Bu yüzden hazret gece gömülmüş, mezarı da belirsiz edilmiş idi (4).

Bu mezhepler dışında akla, kıyasa ve fikre saygı gösteren ayrı bir sınıf daha vardı. Bunlara «İtizal sahipleri» veya «Mu'tezile» derlerdi. Öbür mezhepler Mu'tezile denilen bu zatları sevmezlerdi. Nihayet beyinsiz halifelerin ve yobaz softaların el ele vermelerile bu adamlar ortadan kayboldu. Müslümanlığın başına gelen belâların en büyüğü Mu'tezile'nin ortadan kalkmış olmasıdır (5). Bu söz çok doğrudur; çünkü Mu'tezile adı verilen bu zatlar, dince ve imanca öbür Müslümanlardan daha çok Kur'ani Kerim'e bağlı olmakla beraber akla, kiyasa ve ilme önem vermişlerdi. Fakat ham sofular bu yolu kan ve ateş içinde boğdular. Neticede Müslümanlık ve Müslümanlar zarar gördüler. Mu'tezile'ye hücum edenler arasında Fahreddin-i Razî ve İmam-ı Gazalî de bulunmuş-

---

(3) Şi'îliği resmî mezhep yaparak tahta çıkan Şah İsmail 914 H. de Bağdadı aldığında İmam-i A'zam'ın türbesini yıktırmıştır.

(4) H. 330 da Bağdat'ta ölmüştür. İlmi kelâmda büyük kudreti vardır. «İ'tikatta Eşa'rî Mezhebi» denen mezhebin sahibidir. İslâm uleması arasında ilmiyle, faziletiyle anılır. Mezhebi ehli sünnet arasında yaygındır.

(5) Bak: Duha-l-İslam cilt: 3, sahife 207..

tur. Bu hücumlar ve bu yıkıntılar üzerine İslâm medeniyeti de sarsılmıştır. (6). Halife Mütevekkil'in İslam'ın bünyesinde açtığı yara halâ kanamaktadır (7).

İslam dünyasının derdi bu kadarla kalmadı. Bir taraftan Felsefe, tıp ve kelam ile uğraşanların kimi öldürülüp kimi sürülürken bir yandan da kuru taasubu körükliyen mezheplere ve tarikatlara yol açılıyordu.

Bu tarikatların çoğu insanda irade, azim, düşünce ve hareket kabiliyeti bırakmıyordu; insanı kör bir âlet haline getiren bu yollar cahil ve menfaatçı şeyhler elinde çok geri ve korkunç bir hal almıştı. Bir çok tarıkatlarda «Medet yâ şeyh, yetiş yâ pîr, aman yâ gavs-i a'zam» gibi sözler Allah ve peygamber yerini tutmuştu. Hele Safeviye tarikatının —Şah İsmail'in önder olduğu tarikatın— uydurduğu «Nadi Ali» duası ne Müslümanlığa, ne de akle ve hikmete uygundur; her sıkıntıda Aliyi çağıracaksın, o sana yetişecekmiş!

Pîr sayılan bir çok tarikatların kurucuları, hakikatta kurucu değillerdir. Bektaşilik, Hacı Bektaş'tan hayli yıllar sonra kurulmuştur (8). Mevlevîlik de öyledir. Hazret-i Mevlâna'nın oğlu Sultan Veled ve torunu Ulu Ârif Çelebi Mevlevîliği tarikat şekline sokmuşlardır; Mevlâna böyle bir tarıkat kurmamıştır; o derin bir aşk ve cezbe içinde kendinden geçmişti. Rufa'î-

---

(6) Hoca Nasîr-ı Tusî, «Şerh-i İsârat» adlı kitabında Fahreddin-i Razî'ye haylı çatmıştır.

Son yıllarda Abadan'da çıkan «Ahbar-i Hafte» adlı mecmua'nın 192 nci sayısında «İ'tirafât-ı Gazalî» başlıklı makalede şöyle denilmektedir: «Gazalî'nin kitapları ilim ve hikmetin donup kalmasına sebep olmuştur.» Bu, çok doğrudur, ben de bu fikirdeyim.

(7) Mütevekkil, Abbas Oğulları halifelerinin onuncusudur. Halife olduktan sonra kelam, felsefe gibi ilimleri şiddetle yasak etti. Ulemadan bir çoklarını ve ünlü bilgin (İbni Sekit)'i öldürttü. Öldürttüğü zatların mallarını zaptetti, bu şakavetleri din namına yapıyordu. İmam-ı Hüseyin'in türbesini yıktırdı. Akıl ve kıyas yolunu kapattı. Hele Mu'tezile'ye hiç aman vermedi. Böylece Müslümanlık cahiller elinde kalmış oldu. Kendisi H. 247 de öldürüldü.

(8) Bak: Âşıkpaşa Zade Tarihî ve Bektaşîlik ve Edebiyatı.

lik de, sonradan (9) gördüğümüz şekle girmiş. Hint fakirlerinin ateş ile oynama, şiş batırma, cam yutma gibi gösterdikleri oyunlar sonradan bu tarikata girmiştir (10).

Birtakım açıkgözler bazı büyük cezbe sahiplerinin adlarından faydalanarak birtakım geçim yolları icad etmişlerdir. Batinîler, Safevîler, Murabıtlar, Fâtimîler ve başkaları hep dünya için dini ve tarikatı âlet edinmişlerdir.

İşte İslâm âlemini zaif düşüren bu gibi belâlardır.. Bu belâlar yetişmiyormuş gibi bir de Sünnîlik, Şi'îlik kavgaları çıktı. İmam-ı Ali'nin saflığından kurnaz ve hilekâr Mu'aviye faydalandı. İslâm ülkesine hâkim oldu. Hele oğlu Yezit, İslâmlar arasında kıyamete değin sürecek olan derin bir düşmanlık bıraktı. Böylelikle ikiye ayrılan Müslümanlar zaman zaman biribiri ile boğuştular durdular. Hâlâ İran ahontları Sünnîleri dini yıkmakla ittiham ederler (11). Sünnî hocalar da Şi'îleri iyi gözle görmezler (12)..

İnsan, bu kadar karışık, bu kadar asılsız ve esassız mezhep-

---

(9) Bak: Tarih-il-Irak beyn-el-İhtilaleyn cilt: 3, sahife 125

(10) Bak: Tarih-il-Irak beyn-el-İhtilâleyn.

(11) Bundan sekiz yıl önce Tahranda Askerî basımevinde basılmış olan «Hâtırat-ı sefer-i Azerbaycan ve Kürdistan» adındaki kitabın 17 nci sahifesinde uzun bir manzume vardır. Bu manzume biz Türkleri Müslümanlığı bozmuş olmakla suçlandırmakta ve çok çirkin küfürler savurmaktadır. Kitabın üzerinde genç kıralın da resmi vardır. Bu kitap iki defa basılmıştır.

(12) Nâdir Şah Sünnîlik ve Şi'îlik kavgalarını ortadan kaldırmak istedi.. İstanbul'a bir iş için iki defa heyet gönderdi: «İslâmı birleştirelim» dedi. Fakat İstanbul'daki softalar dinlemediler. «Şi'îlerin malı canı, ırzı helâldır. Onlar kâfirden kötüdürler» dediler. Elçiler boş döndü.

Adamcağız, «etmeyin ben sizin atalarınızla yakın akrabayım; Kayıhanlı aşiretinin İranda kalmış olan bir kolundanım» dedi ise de olmadı. Nâdir Şah'ın bu güzel hareketi İran ahontlarınca da hoş görülmedi, aleyhinde bulundular; nihayet bu yüzden hem tahtından hem de canından oldu.

Nâdir Şah İrandaki Afşar Türklerindendir. Çok cesaretli fakat çok zâlim imiş. Onikinci Hicret asrının ortalarında İranda hüküm sürmüştür. Yirmi yıl saltanattan sonra öldürülmüştür. Hindistanda boş yere Müslüman kanı dökmüştür.

ler ve tarikatlar arasında şaşırıp kalmaz mı? Şairin dediği gibi «Bu esbabı cünunu seyreden divâne olmaz mı?» Halbuki canım Müslümanlık çok sade, çok engelsiz bir dindir; o aslında arı duru bir pınar gibidir. Onu karıştıran şeyler, sonradan yapılan kötü katıntılardır. Ulu bir ırmak gibi akıp giden Müslümanlık dört yandan katılan salma sularla tadını ve rengini hayli değiştirmiştir.

Kardeşlik, sevgi, temizlik, doğruluk, çalışmak, iylik etmek, kin tutmamak, okumak, öğrenmek gibi insanı insan ve iyi bir Müslüman yapan şeyler Kur'ânı Kerimde emir olunmuş iken hocalar daha ziyade Yahudilerden gelen masallara kıymet verirler, din babında da ancak fıkhın ibadet kısmını önemli tutarlardı. Bu yüzden Müslümanlar yeryüzünde geri, câhil ve yoksul kalmışlardır.

Tarih meydanda; bu fesatlar ve bu ahlâksızlıklar arasında, yalnız Müslümanlığı tutan ve onu büsbütün ezilmekten koruyan biz Türkler olduk.

Peygamber efendimizin amcası neslinden gelen Abbasoğulları halifeleri arasında en büyük sayılan Harûn-er-Reşit, Endülüs Müslümanlarını ezdirmek için Fransa karalına ağır ve kiymetli hediyeler gönderiyordu (13).

İran şahlarından Tahmasip, Osmanlı Türklerinin zararına Avrupadan yardımcılar bulmak için elçiler ve heyetler gönderirdi. Bu çeşit çirkin hareketleri saymakta fazla fayda görmediğim için bu kadarla yetindim.

Bugün yapılacak şey, Türkü ve Müslüman'ı pınarın tâ başına kadar götürerek, manevî zevke, yüksek heyecana, imanın tadına, sevgiye ve ilâhî aşka susamış olan ruhları o mübarek kaynaktan kana kana suvarmaktır.

---

(13) Abbasoğulları'nın beşinci halifesidir. Zaman olurdu pek adaletlî ve pek merhametli görünürdü; zaman olurdu pek zâlim olurdu. Sarayı cariyelerle dolu idi. Fıkıh ilimlerine düşkündü. H. 193 tarihinde ölmüştür.

Bunun için pınarın kaynağına kadar gitmek, Müslümanlığın temiz ve katkısız özü ile karşı karşıya bulunmak, ışığı gözlüksüz görmek gerektir. Daha açıkçası, Türk halkı ellerinde bulunan kutsal kitabı, kendi dillerince okuyup anlamalı ve o ilâhî zevkin tadını almalıdır. Türk hiç anlamadığı çetrefil bir dille değil, öz dili ile tanrısına yakarmalıdır. Bunu Türkten esirgemek doğru mudur? Akıl, mantık ve hakikat işin böyle olmasını gerektirir.

Müslümanlık, ne Arabın, ne de Arapçanın hâkim olması demektir. Müslümanlık bütün İnsanoğullarının dinidir. İş böyle olunca, Arap olmıyan bir kimsenin ne Arapça bilmesi, ne de Arap dili ile ibadet etmesi gerektir. Kur'ân-ı Kerim milletlerin Arapça bilmelerini şart koşmamıştır. Bu bahis aşağıda gelecektir.

Din o demektir ki, topluluğu yürekten birleştire, biribirini sevdire, onları hep birlikte ilâhî heyecana, manevî zevke götüre.

Üçüncü Bölüm

Müslümanlıkta Aklın Değeri

Buracıkta İslâmın akla, fikre muhakemeye vermiş olduğu önemi kısaca belirtmek istiyorum. Kurân-ı Kerimde 48 yerde akıl, 18 yerde fikir. 16 yerde akıllılar, 19 yerde anlamak, 4 yerde tedebbür, 51 yerde tezekkür kelimeleri geçmektedir. Bundan başka, bu kutlu kitapta ilme ve okuyup öğrenmeye dair de birçok âeyler ve emirler vardır. Altıncı sûrenin 50 nci âyetinde «Görenle görmiyen bir olur mu, düşünmeyor musunuz?» denilmektedir. Onüçüncü sûrenin 17 nci âyetinde «Görenle görmiyen bir olur mu? Karanlıkla aydınlık bir midir?» buyuruluyor. Otuzbeşinci sûrenin 19 uncu ve 20 nci âeytleri de aynı anlamdadırlar. Otuzdokuzuncu sûrenin 9 uncu âyetinde «Bilenlerle bilmiyenler bir midir? Ancak aklı olanlar düşünüp ibret alırlar» denilmektedir. Bilginin ve düşünmenin yüksekliği hakkında bu âyetlerden daha büyük ve daha kesin bir söz olabilir mi? Kırkıncı sûrenin 58 inci âyeti «Görenle görmiyenin bir olamıyacağını» bildirmektedir. İkinci sûrenin 67 nci âyetinde Musâ peygamberden bahis buyrulurken «Bilgisizlerden Allaha sığınırım» dediği beyan olunmaktadır. Altıncı sûrenin 34 üncü âyetinde «Bilgisizlerden olmayın» buyruluyor. Yedinci sûrenin 198 inci âyeti bu yolda ne iyi bir kılavuzdur; «Suçları bağışla; iyi görenekle emret, bilgisizlerden kaçın». Onaltıncı sûrenin 43 üncü âyetinde «Bilmiyorsanız, bilgi sahiplerinden sorarsınız» diye emredilmektedir. İslâmlığın akla ve anlamaya verdiği kıymet yedinci sûrenin 178 inci âyetinde ne güzel be-

lirtilmiştir. «Onların kalbleri vardır, bu kalblerle anlamazlar; gözleri vardır, bu gözlerle görmezler; kulakları vardır, bu kulaklarla işitmezler. Onlar hayvan gibidirler; yok daha da sapkındırlar; gaflet içerisinde kalmışlardır». Yirmibeşinci sûrenin 44 üncü âyetinde şöyle buyurulmaktadır: «Sen onların çoğunu söz dinler, akıl eder mi sanıyorsun? Onlar ancak hayvan gibidirler; yok, yolca daha sapkındırlar». Gökten inen kitaplar arasında Kur'ân-ı Kerim kadar akla, fikire önem veren bir kitap yoktur. Böyle olduğu halde ulemadan geçinen birtakım sersemler akıl ve fikir yolunu büsbütün kapatmışlar, işi kör bir taklitçiliğe bırakışlar. Çünkü taklit tahkikten daha kolaydır. Câhil ve hileci kafalara taklit daha uygun gelir. Halbuki kör ve kaba taklidi Kur'ân-ı Kerim reddetmiştir; beşinci sûrenin 107 nci âyetinde şöyle buyurulmaktadır: «Onlara, Allahın indirdiği kitaba ve Peygambere gelin ve uyun' denildikte, onlar 'atalarımızı ne üzerine bulduk ise o bize yeter' derler; onların ataları hiç bir sey bilmeseler ve doğru yolu bulmasalar da mı böyle?». Otuzbirinci sûrenin 21 nci âyetinde ve Kırküçüncü sûrenin 23 üncü âyetinde taklitçilik yerilmektedir. Kur'ân-ı Kerimde câhilliği ve taklidi yeren daha birçok âyetler varsa da bu kadarı ile yetindik.

Gelelim konumuza! Aziz dinimiz ilme, akla, fikire bu kadar büyük önem verdiği halde, birtakım câhil, beyinsiz, ham sofular işi çığırından çıkarmışlar. Müslümanları yeryüzünün en bilgisiz kavmi haline getirmişlerdir. Birtakım kısa görüşlüler de ilim namına ancak Arapça Sarf ve Nahiv, biraz da fıkıh okumaya müsade etmişlerdir. Çünkü o kadarını biliyorlardı. Hadis, Usul-i Hadis, Fıkıh, Usul-i Fıkıh, Tefsir, Tıp, Hendese, Gök ve Yer Bilimleri, Hesap işleri gibi dine ve dünyaya faydalı olan bilgileri, Felsefeyi büsbütün unutmuşlar ve unutturmaya çalışmışlardır (14).

---

[14] Uşak'ta medresede iken başımızdan geçen bir olayı burada anlatmadan geçemiyeceğim. Zaman Abdülhamidin son zamanları. Medreselilerden imtihan kaldırılmış, askerlik affedilmiş. Bu yüzden medreseler asker kaçkını, tenbel bir sürü yobazla dolmuş idi. Ders devir hiç

Re'ye ve kıyasa, daha Hazreti Peygamber zamanında bile başvurulmuştu. Hazreti Peygamber Yemen'e vali olarak gönderdiği Maaz bin Cebel ile şöyle konuşmuşlardı (15):

Hazreti Peygamber — Yâ Maaz, Yemen'de ne ile hüküm edeceksin?

Maaz — Kitap ve sünnetle.

Hazreti Peygamber — Kitap ve sünnette bulamazsan?

Maaz —Reyimle.

Bunun üzerine Hazreti Peygamber, «Allaha şükür olsun ki elçisini başarılı kıldı» demiştir.

---

bir şey yoktu. Ülkenin hemen her kasabasında ve hattâ her köyünde bir medrese açılmıştı. Çünkü beş odalı bir medresenin geliri elli odalı bir handan fazla idi. Beş odalı bir medreseye en az 60 softa kayıtlı idi. Bunlar ancak yılda bir kere medreseye uğrarlar, ciheti askeriyeden yapılan yoklamada bulunduktan ve hoca efendiye armağanlarını sunduktan sonra ya köyüne veya dükkânına döner giderlerdi.

İşte böyle bir zamanda idi ki, çalışkan birkaç arkadaşla medresemizin müderrisine, bize Hikmetten «Kadi Mîr»i okutmasını rica ettik, o da kabul etti, derse başladık. Biz durur muyuz? Başka medreselerin talebelerine «Biz Kadı Mîr'e başladık» diye öğünmeye koyulduk. Onlar da bunu hocalarına söylemişler. Bir gün kendisinin de böyle bir teklif karşısında kalabileceğini düşünen câhil müderris bize dersi bıraktırmak için hileler düşünmeye başlamış. Tam o sıralarda yağmurlar az yağıyormuş, halk ve köylü telâşta. Memleket halkı o medresenin câhil fakat şeyh ve hacı olan müderrisinden keramet umarlardı. Esnafın Yiğitbaşıları toplanarak hoca efendiyi ziyaret ederler. Ellerini öperek hürmetle hediyelerini sunarlar, ziyaretlerinin sebebini şöylece arz ederler: «Efendi hazretleri, görüyorsunuz, Allahın hikmeti, şu günlerde yağmur yok, korkuyoruz bir kıtlık belâsına uğramıyalım, münasip görürseniz yağmur duasına çıkalım» derler. Hacı Şeyh Efendi beyaz sakalını sıvazladıktan sonra gözlerini süzerek, tecvit üzere «Siz Allahtan rahmet mi bekliyorsunuz? Bir memlekette ki Allahı Taa'lâ'nın işlerine karışıla, akl-ı kasırlarınca ef'al-i İlâhiyyeye esbap ve ilel bulmaya kalkışıla; zındık kitapları okuna, âkibet olacağı budur. Allah beterinden muhafaza buyursun. Boduroğlu medresesinde hikmet okunmaya başlanmış, başımıza taş yağmadığına râzi olalım» demiş. Esnaf yiğitbaşıları oradan çıkar çıkmaz hemen bizim medreseye damlarlar. Daha genç ve daha uyanıkça olan bizim hocaya «Hoca efendi, bak burada hikmet okunuyormuş, bunu bırakınız, sonra güceniriz» demişler. Hocamız dersi yarıda bırakmak zorunda kaldı.

[15] Sahabenin büyüklerindendir. Genç yaşında Müslüman olmuştur. Birçok savaşlarda peygamberimize arkadaşlık etmiştir. Kendisinden birçok hadis alınmıştır. Hicretin 18 inci yılında çıkan bir taunda Yemende ölmüştür.

Ebubekir ve hele Ömer zamanında işler birdenbire genişledi, birçok eski medeniyet sahibi milletlerle münasebetler çoğaldı. Arabistanın çok basit ve ilkel görenekleri ile o milletlerle münasebet yürüyemezdi. İşler genişledikçe, o işleri düzenliyecek olan esaslar da genişlemeli idi.

Emevîler zamanında iç ve dış savaşlar yüzünden kanun, fikir, içtihat gibi işlere pek bakılamadı.

Abbasoğulları yerleşip te barışıklık uzayınca bilgi, kanun, fen ve içtihat işlerine yol açıldı. İçtihat serbest idi. Hârun-er-Reşit'in oğlu Memun zamanı, Abbasoğulları'nın altın devri idi. İlim ve fen işleri Memun tarafından teşvik edildi. Yunancada bulunabilen bütün fen ve felsefe kitapları Arapçaya terceme olundu [16]. Büyük İmam Ebu Hanife fıkıhta büyük bir çığır açmıştır. Talebesinden İmam Muhammed ve İmam Yusuf onun açtığı rey ve kıyas yolunu yaşatmışlardır [17]. Zamanında o büyük imama da dil uzatanlar vardı. Ah kör olası taassup. Hanbelî ve Mâlikî mezhepleri kıyasa ve reye önem vermediler. Çünkü bu mezhepler Hicazda doğmuş, basit hayat yaşıyan Arabistanda yayılmışlardı. Bunun için oraların fıkhı ve kanunu da basit olacaktı. Eski medeniyetlerin yatağı olan birçok medenî milletlerle yakından münasebeti bulunan bir bölgenin ka-

---

[16] Memun, Abbasoğullarının yedincisidir. Gençliğinde iyi bir tahsil görmüştü. Hadis, Tefsir, Lûgat gibi bilgilerden başka hikmet, felsefe, coğrafya ilimlerinde de üstat sayılırdı. İlim işlerini kendisi idare eder, ulemaya çok saygı gösterir, ikramlar eylerdi. Kitap terceme ve telif edenlere kitap ağırlığınca altın verirdi. H. 218 de ölmüştür. Müte'assıp zümre Memunu sevmezdi. Oğlu Mu'tasım kendisinden sonra aynı hareketi devam ettirmiştir.

[17] Ebu Hanife'nin asıl adı Numan'dır. Babası Asya'dan, Fergane'den batıya gelmiş ve Müslüman olmuştur. Büyük adamlardan ders almış olan Ebu Hanife'nin şöhreti çabuk yayılmıştır. Çok çeşitli olarak genişlemiş bulunan muameleleri şer'a tatbik için kıyas yolu ile içtihatta bulunmuş, İslâm kanunlarını ihtiyaca göre düzenlemiştir. Bunu yaparken Hadis ve Rivayet yoluna önem vermemiştir. Çünkü ileride anlatılacağı üzere hadis işleri çok karışmış idi. Uydurma hadis ile doğru hadisi ayırmak çok güçtü. İmam bir taraftan da ticaretle meşgul oluyordu. Kendisine ikinci Abbasoğulları ahlifesi Ebu Ca'fer-ül-Mansur tarafından Bağdat kadılığı teklif olunmuş, kabul etmemiş, zindana atılarak sopa altında H. 150 de yetmiş yaşında ölmüştür. Mezhebi çok yaygındır.

nunca ihtiyaçları daha geniş ve daha çeşitli olmalı idi; işin tabiatı bunu gerektirir idi ve böyle oldu. Eski medeniyet sahibi memleketler Ebu Hanife mezhebini tuttular. İmam Ahmed-Hanbelî, kelâm ulemasına «zındık» derdi. İmam Mâlik de «Kelâm ilmi ile uğraşanların mahkemede şahitlikleri kabul olunmaz; onlar bid'at ile ve havaiyyat ile [18] uğraşırlar» demiştir. İmam Şafi'î de «Kelâm ilminden arslandan kaçar gibi kaçmalı» derdi [19]. Bundan başka şu söz de İmam Şafi'î'nindir: «Kur'ân, hadis ve fıkıh'tan başka bütün ilimler boştur, şeytan vesvesesidir» [20]. İmam Gazalî de kelâmı hoş görmemiştir, onun «aklın son adımı bukağıdır» sözü yaygındır. İşte, büyük İmam Ebu Hanife'den başkalarının rey ve kıyasa karşı almış oldukları durum!

Halife Memun akıl, kıyas ve rey yollarına çok önem verirdi. Hattâ Mu'tezile mezhebini resmî mezhep ilân etmişti. Onun zamanında Bağdat ilim, fen ve felsefe kaynağı haline gelmişti.

Ne yazık ki bu parlak devir çok uzun sürmedi. Halife Mütevekkil, akla, kıyasa, serbest içtihada giden yolları kapattı; düşünen başları koparttı, gören gözleri kör etti, bilginlerin kimini sürdürdü, kimini öldürttü, böylelikle düşünce durdu ve kanlar dondu. İslâm ilim ve felsefesi daha çok genç iken boğuldu [21]. Artık bir daha belini doğrultamadı, bundan sonra İslâmlar arasında ilimde, fende, felsefede orijinal eser verenler azaldı, bazı simalar parladıysa da hemen mütaassıplar tarafından «zındık» damgası vuruldu. Bağdat'tan koğulan ilim ve fikir işleri Orta Asya'ya ve Endülüs'e sığındı. Fakat yobazlar oralarda da rahat vermediler, aleyhte kitaplar yazdılar, küfür-

[18] Bak: Fıkh-ı Ekber Şerhi-Ali El-Kari.

[19] Bak: Fıkh-ı Ekber Şerhi-Ali El-Kari.

[20] Bak: Fıkh-ı Ekber Şerhi-Ali El-Kari.

[21] Mütevekkil zamanından sonra ilme, fenne, içtihada ve akla kıymet verilmez oldu. Hükûmetin ve valilerin koltuğuna sığınan bazı dalkavuk hocalar bolluk içerisinde yaşarlardı. Öbür taraf da derin bir yokluk içinde idiler. Açlık yüzünden kendisini öldüren bilginler görülmüştür. Bak: Zuhur-ul-İslâm, sahife 119.

ler savurdular, nihayet dilediklerine kavuştular.. İslâm âlemini düşüncesiz, taklitçi bir kalabalık haline getirdiler. Arap âlemine gelen bu durğunluk ve taklitçilik öbür İslâm milletlere de bulaştı. Müslümanlığı, yalnız ham sofuların aslından uzaklaştırdıkları «Fürü-ü Fıkıh» sandılar. Kur'ân-ı Kerim'e, sünnete, akla ve asrî zaruretlere değil her hangi dar görüşlü bir softaya uyup kaldılar.

Memun zamanında açılmış olan o nurlu ve uğurlu yol tıkanmamış olsaydı, bugün İslâm dünyası başka bir şekil almış ve tarihin akışı da değişmiş bulunurdu. Ne yazık ki İslâm âlemi tâ o vakitler başlıyan derin bir uykuya daldı gitti.

Dördüncü Bölüm

Emevîleri ve Abbasîler Devrinde Sefahat

Araplar İslâmlıktan sonra çarçabuk bozuldular, birdenbire kavuştukları bolluk ve gönçlük onları gevşetti; zevke, sefahate daldılar. Bereket versin doğudan akıp gelen ve millî ahlâkları bozulmamış bulunan Türkler İslâmlığı tuttular; kanlarıyla, canlarıyla onu savundular. Beri tarafta Araplar, daha doğrusu halifeler Bağdat saraylarında keyiflerinde ve zevklerinde idiler..

Başka şehirlerdeki ahlâksızlıkları bir yana bırakıyorum; Mekke ve Medine şehirlerinde bile zevk ve sefahat ayyuka çıkıyordu. Kadın erkek bir sürü köle ve cariye evlere doluyordu. Dört bin altına ve daha ziyade paraya güzel köleler ve cariyeler satın alınıyordu; yer yer saz ve içki âlemleri kuruluyordu. Medine'de, seyyitlik dâvasında bulunanların evlerinde bile bu çeşit kepazelikler vâki oluyordu [22].

Emevî halifeleri bu hayata göz yumuyor, âdeta teşvik ediyorlardı; halkın politika ile değil sefahatle uğraşmaları işlerine geliyordu.

---

[22] İslâmlıktan sonra Emevîler ve hele Abbasîler devrindeki sefahatın ve ahlâksızlığın derecesini anlamak istiyenler son yıllarda Mısır'da çıkmış olan «Zuhur-ul-İslâm» adındaki eseri okusunlar. Ben yazmaktan utanıyorum.

Abbasoğulları devrinde bu yıkıcı görenek devam etti. Halife Emin, sefahat işlerinde başta geliyor, hiçbir fenalıktan çekinmiyordu. Abbasîlerin en büyük halifesi olan Harun-er-Reşit'in sarayında 2000 cariye vardı; genç ve güzel kölelerin sayısı da haylı çoktu, bunlara kadın elbiseleri giydirirler, kıymetli cevahirlerle süslerler, çarşafa koyarlar idi. Bu âdet bugün dahi İranın güneyinde Basra körfezi kıyısındaki memleketlerde böylece devam etmektedir [23]. O zamanlar güzel köle ve güzel cariye ticareti çok kazançlı bir şeydi. Birtakım esirciler, çocukları ya çaldırırlar ya satın alırlar, ya da savaşlarda sürülen tutsaklar arasından seçerlerdi. Ele geçirdikleri yavruları hususî yerlerde terbiye ederler, her işe yarar hale getirirler, okuturlar, yazdırırlar, saz söz oynama öğretirler, sonra saraylara, köşklere, konaklara yüksek paralarla satarlardı. Bu alış verişte ün almış olanlar vardı [24].

[23] Bak: Mehmed Danişver — Handenihay-i ve Şinidenihay-i İran, cilt 1.

[24] Bak: Kitab-ül-Egani.

Beşinci Bölüm

Araplık

Şunu iyi bilmek gerekir ki Araplığı İslâmlık diriltmiş ve yeryüzüne yaymıştır. Halbuki aslında Araplar, yalnız Arabistan adı verilen yarımadanın çölllerinde otururlardı. İslâmlıktan evvel Arabistandan zaman zaman bazı Sâmî kabileler Suriyeye, Iraka, Habeşistana göçüp giderler ve gittikleri yerlerin rengine uyarlardı: Kenanlılar, Nabatlılar ve başkaları gibi.

Araplığını muhafaza ederek dışarı taşan kabileler, İslâmlıktan sonra taşanlardır. Böylelikle Araplar Türkistana ve İspanyaya kadar dağıldılar, birçok yerlerde yerli halkı araplaştırdılar: Kuzey Berberîleri, Süryanîler, Iraklılar, bazı Sudanlılar ve Mısırlılar gibi.

Araplar İslâmlıktan önce çok ilkel ve geri idiler. Değir-

---

[25] Bak: Buharî-i Şerif.

İslâm bilginlerinin ve tarihçilerinin en eskilerinden olan (İbni Hişam) kitabının (288) inci sayfasında ve (İbni Esir) kitabının ikinci cildinin (74) üncü sayfasından alarak (Tâberî) der ki: «İlk Akabe toplantısında Hazreti Peygamber Medineden gelmiş olan oniki kişiye Allah'ın birliğine, Peygambere itaate, hırsızlık ve alaşalık yapmamıya, kız çocuklarını diri diri gömmemeğe, yalan söylememeğe dâvet etmiştir. Müslümanlığın esasları.

Kur'an-ı Kerim'in mümtahine sûresinin Onikinci ayetinde şöyle buyurulmaktadır: «Ey peygamber, Allaha bir şeyi eş koşmamak, hırsızlık etmemek alaşalık etmemek, çocukları öldürmemek, iftira etmemek, iyi işlerde türeye göre hareket ederek itaat etmek» işte bunlar müslümanlığın esaslarıdır. Bu kadınlara yapılan bir tavsiyedir. Birinci agabe yığınındaki tavsiyenin aynıdır. Bizim bugünkü müslümanlığımızla bunların bir ilgisi kalmış mıdır?

men bilmezlerdi; taneleri el değirmeniyle öğütürlerdi; hattâ Hazreti Fatıma'nın değirmen çekmekten mübarek elleri kabarmıştı. Mescidi şerifte ışık vermek için hurma dalı yakılırdı [25]. İslâmdan sonra birdenbire ilerleyiş başladı. Yaygın ve her yönden sağlam bir İslâm medeniyeti, bir İslâm birliği kurulamadan işler tersine döndü. Her ne kadar Bağdat, Basra, Kûfe, Şam, Kurtaba, Kahire gibi şehirlerde medenî hayat kurulmuş ise de bu hal o şehirlerin halkına özger gibi idi. Büyük şehirlerin kalın surları medeniyeti dışarıya taşırmıyordu. Dışardaki halk hele Araplar eski hayatlarında devam ediyorlardı. Eski göçebelik hayatı ve birbirleriyle savaş eskisi gibi sürüp gidiyordu. «Gazve» adı verilen bu çapulların ardı arası kesilmiyordu. İslâm medeniyetini kurmak için çalışanlar ya Rum, ya İranlı, ya da Türk idiler. Hele ulemanın çoğu Arap değildi.

Araplar bir yere girdiler mi orasını soyarlar, harap ederler, düzgün taşları çömlek altına koymak için sökerler, çatıların direklerini çadırlarına dikmek için çıkarırlar; vergi almakta bir had tanımazlar, ne bulurlarsa alırlar, onlar için hukuku gözetmek ve insanları fenalıklardan korumak gibi şeyler görenekleri değil idi. Babaları ve kardeşleri de olsa bildiklerini yaparlardı [26].

Araplar İranlılarla yaptıkları savaşların birinde İranlılara ansızın bir baskın yapmışlardı. İran askerleri yemek yiyorlarmış, ne varsa bırakıp kaçmışlar. Araplar yağmaya başladıkları sırada birçok İran pidesi görmüşler; bunların, yazı yazmak için getirilmiş deri olduğunu sanmışlar. «Acemler ne de çok deri getirmişler» demişler, sonradan pide olduğunu anlayıp yemişlerdir.

Ünlü İbni Haldun'un aşağıdaki sözleri dahi bu dâvayı tanıklamaktadır [27]. «Arap vahşîdir, soyğuncudur, yağmacıdır,

---

[26] Bak: Fecr-ül-İslâm cilt: 2, sahife 32.

[27] Hicretin 732. yılında Tunus'ta doğmuş olan bu zat İslâm tarihçileri içerisinde tahkik ve tenkidiyle şühret almıştır; yedi ciltten ibaret olan tarihinin başlangıcı ilminin ve kudretinin bir örneğidir. Mukaddime (= Başlangıç) Türkçeye terceme edilmiştir. Eski İslâm bil-

bir memlekete girerlerse orayı harap ederler, bir başbuğa itaat etmezler, sanatları ve bilgileri yoktur, bu gibi şeyleri yapmıya sunguları (= istidatları) bulunmaz».

Bunu iyi bilmek gerektir ki Araplarda bazı yüksek huylar ve görenekler vardır: Cesaret, sözde durmak, misafiri ağırlamak gibi.

İslâmlık Arapların ahlâkları ve âdetleri üzerinde bazı değişiklikler yapmıştır. İslâmlıktan önce kadınlar hiçbir hakka sahip değil iken, İslâmlık kadınların haklarını tanımış ve tanıtmıştır. Önce kadınlar ve çocuklar mirastan mahrum idiler; çocuk ancak savaşa gidebilecek çağda ise miras alabilirdi. İslâmın bu yoldaki emri Araplara çok ağır gelmişti. Duha-l-İslâm sahibinin kitabının birinci cildinde anlattığına göre «Araplar İslâmdan önce millet fikrine sahip değillerdi; yalnız kabile gayreti vardı. Dilce, dince birlik yoktu; vatan fikri de yoktu».

ginleri arasında bu zat kadar tahkike önem vereni yok gibidir. Hicretin 806. yılında ölmüştür. Bazı hasetçi yobazlar sağlığında bu zatı rahatsız etmişlerdir.

Altıncı Bölüm

Biz Türkler Bugün Neye Muhtacız

Biz Türkler bugün ilâhî aşkı, yüksek imânı, geniş bilgisi, ferâseti, fedakârlığı bulunan din ve fazilet adamlarına muhtacız. Her şeyden önce Müslümanlık aşkıyla yetişmiş, mala, ada ve dünyaya aldanmıyacak ruhanîler gerektir. Bugünkü durum çok acıklıdır. Müslümanlık âdeta ticaret metaı haline gelmiştir, birtakım ihtiraslı adamlar dini geçim vasıtası yapmışlardır.

İstediğim din adamlarını bugünkü şartlarla yetiştirmek olmaz iştir. Büsbütün umutsuzluğa düşmek de doğru değildir. Açılacak olan ve din bilgini yetiştirecek bulunan kurumlar iyi düşünülmüş programla çalışmalıdır. Ancak böylelikle değerli ve fedakâr adamlar yetişebilir. Daha açıkçası biz misyoner ruhlu din adamlarına muhtacız. Çok bozulmuş olan mânevî işler böyle düzelir (28).

Şeyhülislâm rahmetli Hayri Efendinin açtığı çığır hiç de fena değildi. Onu örnek almalıyız. Bu yeni medreselerden çıkacak olan ateşli ve aydın gençler yurdumuzun en ücra köşelerine kadar giderek halkı câhil yobazların ve haris şeyhlerin

---

[28] Mısır'daki Ezher'den hayır bekliyenlere şaşarım. Orası hâlâ eski kafada, eski usuldedir. Hendese, hesap, felsefe gibi müsbet ilimleri ve uyarıcı fikirleri bir türlü kabul etmemiştir. Eski Arap grameri ve eski fıkıh okunur. İslâm milletlerindeki geriliğin öncüleri Ezherlilerdir. Bak: El-İslâm ve-n-Nasraniyye.

ellerinden kurtarmalıdır. Böyle bir çalışma hem milletimize ve hem de insanlaığa bir hizmettir.

Bugün Ankarada İmam ve Hatip Okuluna giren az imiş. Bu şartlar altında kimse gelmez, başka okullara giremiyen beş on öğrenci gelebilir, işte o kadar.. Bunlarla da dileğimize eremeyiz. Buraya girecek olan öğrenci işin ötesini düşünmektedir. Halbuki din adamları bu gibi düşüncelerden uzak olmalıdır.

Daha açık söyliyelim ki, biz bugün imânlı, azimli, feragatli gençler yetiştirecek bir kurum meydana getirmeli; her yıl Hicaz'a hac için gideceklerden beşer yüz lira almalı ve bu kuruma sermaye yapmalıyız. Bu para her yıl artacaktır. Bununla yeni medreseler açmalı, yetişenlere ölesiye kadar aylık bağlamalıyız. Bu tıpkı tarikat gibi bir şey olmalı. Yetişenler «Hû.» dipi aşkla, neşe ile yurdun her tarafına dağılmalıdır. Yeniçeri ocağı, misyoner yuvaları böyle kurulmuşlardır.

Eski medreseyi diriltmeye çalışmakta hiçbir fayda yoktur; belki de tehlikelidir. Acınarak söylemelidir ki yurdumuzda halkı irşadedecek din adamları kalmamış gibidir; kalanlar da pek cahildir. Hikâye ve hurâfeden başka birşey bilmezler..

Bugün ruhlar derin bir karanlık içerisindedir. «Allah baba» tâbiri günden güne yayılmaktadır. Sekiz yaşındaki yavruların ağzından dahi bunu işittim. Biz uyurken başkaları uyanıkça çalışıyor.

Bugün gönüller üzgün, ruhlar hastadır. İyi bir tahsil gören, İlâhî ilhamlar ile yükselen hekimler bekliyoruz, yoksa yara kangren olabilir; başka ülkülere ve başka mânevî kaynaklara gidilebilir.

Bugünkü yarım tedbirlerle bu dilek elde edilemez; çünkü ilâhiyyat Fakültelerinin programları, zamanları, hocaları bu dâvayı iş haline koyacak durumda değillerdir. İlimle beraber aşk ve feragat lâzımdır. Şem'a yanmalıdır ki pervaneyi yakabilsin.

Yedinci Bölüm

Dini Ruhlara İşlemek İçin Millî Yollardan Girmelidir

Benim yukarıdaki sözümle anlatmak istediğim şey, dini genel Müslümanlık topluluğundan ayırarak, bambaşka ve yepyeni bir inanış ile, Kur'an-ı Kerim'e aykırı bir yol tutmak değildir; sakın böyle bir şey hatıra gelmesin. Benim istideğim, Müslümanlık çerçevesi içerisinde İslâmlığı Türkün yakından anlıyacağı, ilâhî zevki engelsizce tadacağı bir şekilde düzenlemektir. Bugün Türk halkı cevizin dış kabuğunu yalamaktadır; onun özünden haberi yoktur. Din Türk için mihanikî ve kuru bir çehre göstermektedir. Hiç anlamadığı bir dilde yapılan ibâdetler, ruha heyecan verebilir mi? Günde beş defa kılınan namaz, yılda otuz gün tutulan oruç, Mekkeye giderek taş öpmek ve şeytan taşlamak, Türk için ancak mihanikî bir kıymet taşımaktadır. Bu ibadetlerin hiçbirisi gönüllere neşe ve zevk vermiyor ve ahlâka hiç tesir etmiyor, fenalıklardan bizi uzaklaştırmıyor.

Halbuki Kur'an-ı Kerim'de «Namaz fuhuştan ve kötülükten alıkor» buyuruluyor. Namaz kılan Müslümanların yaptıkları fenalıklar, namaz kılmayanlarınkinden az değildir. Hele hacı ağaların sefaheti, halkı zararlandırmaları görenek haline gelmiştir.

Şu halde Müslümanlık nerede kaldı? O güzelim din, yalnız

kuru ibâdet şekillerinden ibâret değildir. Peygamberimize «Sen büyük ahlâk üzeresin» diyen İslâmlıktan gaye, önce ahlâk ve fazilettir. Bizim Müslümanlığımızın ruhlara işlediğini kim iddia edebilir? Burada suç Müslümanlıkta değil, Müslümanlığı anlayışımızdadır. Pakistan'ın yüksek şairinin şu sözleri hakikati ne güzel canlandırmıştır: «Aslında İslâmlıkta hiçbir kusur yoktur. Her kusur bizim Müslümanlığımızdadır.»

Geçen yüzyılın en büyük İslâm mütefekkirlerinden Afğanlı Cemalettin, Kur'an-ı Kerim'in her Müslüman milletin diline çevrilmesini doğru bulurmuş. Şu sözler de o zatındır: «Bize, başka milletleri Müslümanlığa dâvet etmek emir olunmalı mı? Brezilya haıkını Müslümanlığa dâvet için hangi dili kullanacağız? Kur'ân-ı Kerimi ve hadisi, dâvet olunan milletin dilince anlatmaktan başka tutulacak yol yoktur» (29). Bir kimseyi hakka ve hakikata çağırıyorsun, fakat başka bir dille çağırıyorsun. Bir kimseyi Allaha ibadete dâvet ediyorsun, fakat bilmediği bir dille. Allah akıllar versin..

Yukarıdanberi ortaya attığım fikirlerden ne kasıt ettiğim anlaşılmıştır sanırım. Daha kısaca arz edeyim ki, Müslümanlığı hurafelerden ve masallardan kurtararak ruha heyecan ve ahlâka düzen verecek şekilde düzenlemek lâzımdır.

Bunları yapabilmek için, önce birçok şeylerin hazırlanması gerektir. Bu da kolay bir iş değildir. En başta aydın ve fedakâr din adamları lâzımdır. Sonra da dil işleri gelir. Her hangi bir dinin dili millî olmazsa, o dini kabul etmiş olanlarca din

---

[29] Geçen yüzyılın en büyük İslâm mütefekkiridir. İslâm âleminde ara sıra görülen millî ve dinî hareketlerin imamıdır. Afğanlılar Afganlı, İranlılar İranlı olduğunu iddia ederler. Çok zeki ve çok cerbezeli olan bu zat yüzyılın fikir cereyanlarına vakıftı. Afganistan'ı, İran'ı, Mısır'ı dolaşmış, fikirlerini oralarda yaymaya çalışmıştır. İstanbul'a da gelmiş, Abdülhamid'in hürmetini kazanmıştı. 1897 de ölmüş veya ağulanmıştır. İstanbul'da yeni açılan darülfünûnda bir konferans vermiş, hocalar bu konferansı beğenmemişler, softalar ayaklanmış, nihayet Mısır'a gitmiş. Ders Vekili olan Filibe'li Halil Efendi Hoca, Cemalettin aleyhinde «Keskin Kılıçlar» adında Arapça bir kitap yazmiş, oğlu da Türkçe tercüme edip bastırmıştır.

eğreti, yabancı, kapalı ve ^urî kalır; dinden beklenilen yüksek fayda da elde edilmiş olamaz.

Bu halin büyük bir zararı, millî varlığa ağır bir tekme vurabilmesidir. Böyle bir duruma düşmüş olan millet, kendisini başkaları için feda etmiş demektir. Nitekim biz Türkler bu durumdayız. Âdeta kendimizi, varlığımızı, dilimizi, benliğimizi unutmuş haldeyiz. Şimdiye kadar başkalarının hayrına vuruştuk, başkalarının faydasına çalıştık; biz aç kaldık, başkalarını doyurduk; biz savaştık, başkalarını kurtardık; fakat yaranabildik mi? Bizim bu iyiliklerimizin değerini kim bildi? En sıkıntılı günümüzde bizi arkadan vurdular; bu da yetmedi. Dinimize ve vatanımıza düşman olan milletlerin kışkırtmasile yüzbinlerce Türk evlâdını doğradılar; kahbece atılan kurşunlarla nice yiğitler heder oldu gitti; fakat ne oldu? Onları aldatanlar, sonra onlara dirsek çevirdiler, ettiklerini buldular, ektiklerini topladılar. Her ne ise, olan oldu, sözü uzatmıyalım; artık Türk kendi başına kaldı, kendi işiyle uğraşacak ve toparlanacaktır. Bizim, başkalarının maddî ve mânevî nüfuzlarından kurtulmaya hakkımız vardır. İslâmlık Araplar için millî bir dindir. Dili Arapça, doğduğu yer Arabistan'dır. Böyle olduğu halde hiçbir zaman Araplar toplu bir varlık gösterememişlerdir. Kur'an-ı Kerim açık olduğu halde Araplar ve İslâmlar arasında çeşit çeşit mezhepler ve tarikatlar türemiştir. Her bölgede çıkan mezhepler ve tarikatlar oranın rengini almıştır. Hâricî'ler ve İbazî'ler koyu Arap, Şi'îilelr İran, Bektaşî'ler Türk damgasını taşırlar. Basit ve sade hayat süren Araplar arasında Hanbelî, az çok göçebe hayatını bırakmış bulunan yerlerde Malikî, medeniyetçe bir parça ilerlemiş olan bölgelerde Şafi'î, daha medenî yerlerde de Hanefî mezhebi yayılmıştır.

Tekrar ediyorum: Tabiî bir yola girerek, Müslümanlığı Türk'ün anlıyabileceği bir hale getirmek lâzımdır. Böyle yapılırken elbette esastan hiçbir şey değişmiyecektir. Türk artık inandığı kitabı anlamalı, kendi diliyle ibâdet ederek ibâdetin zevkine varmalıdır. Ben «Ey Müslümlnar, siz her halde Arap diliyle ibâdet edeceksiniz» diye hiçbir senet tanımıyorum; varsa göstersinler.

Ben, İranlıların Şi'î'liği kabul ile, esas Müslümanlıktan ayrı bir yol tuttukları gibi, ayrı bir yol istemiyorum. İran Müslümanlığı bambaşka bir şekil almıştır; tamamiyle İranlı bir çehre arzetmektedir; o bugün İran için millî bir dindir.

1945 yılında İstanbulda basılmış olan «Firdevsî ve İran Milliyetçiliği» adındaki kitapta şöyle denilmektedir: «Yalnız burada millî cepheden mütalâa yürüterek diyeceğim ki İranlılar babadan evlâda intikal eden bir saltanata alışmış bulunduklarından, dinî ve mezhebî bir mesele olan hilâfet hakkında yine millî düşündüler. İmam Hüseyin'e olan hürmet onun on iki imamdan olmasından ve peygamberin torunu bulunmasından ziyade, veya bununla beraber «Şehir Bânu»nun kocası olması dolayısıyla ve İran'ın son padişahı olan «Yezid-i Gerd»in damadı idiğindendir». Görülüyor ki İranın Şi'î'liği, eski tarihinin yaşaması için ortaya atılmıştır. Nitekim Kerküklü meşhur Şeyh Rıza bir şiirinde şöyle demektedir: «Bu Şi'î'lik kavgası ne Hasan, ne Hüseyin kavgasıdır. Bu, Kiyanyan'ın tacı kavgasıdır.»

Sözün kısası, İran, Müslümanlığı millî bir din haline getirmiştir; ne acınacak haldir ki orada Türkler Şi'î'lik adına kanlarını döktüler; burada da Halifelik adına......

Toska Arnavutları Müslümanlığı millî bir şekile sokmuşlardır. Bektaşîliği kabul ile kendi millî renkleriyle boyamışlardır.

Avrupada Hıristiyanlığı millîleştirme fikri, orada fennin, felsefenin, bilginin ve serbest düşüncenin ilerlemesiyle başlamıştır. Eski papasların bilgisizliği ve para hırsı gibi şeyler bu inkılâplara sebep oldu. Hıristiyanlığın ve kilisenin ıslahı birtakım aydın papasların himmetiyle yapıldı. Islahcıların başında Almanya'da Luther (1483 - 1546) geliyordu. Fransada da bu yolda hareketler başlamıştı. Papa'nın ağır baskısından kurtulmak arzu eden bazı papaslar da bu dâvaya katıldılar. Bu yeni hareket Almanya, İsviçre, Holanda, İskandinavya, İngiltere, Finlandiya, kısmen de Fransa gibi memleketlere yayıldı.

Bu memleketler ellerindeki din kitabını kendi dillerine çevirdiler ve kendi dilleriyle ibâdet eder oldular. Bu hal Papalığın gözünü açtı, kendisi de ıslâha koyuldu.

Bulgarlar bile, henüz siyasî istiklâllerini kazanmadıkları bir zamanda mânevî istiklâllerini kazandılar. Rum Patrikliğinden ayrılarak Bulgar Eksarhlığını kurdular.

Hiçbir Hıristiyan milleti, dini millîleştirmekle dinsiz olmadı; tersine olarak halk daha ziyade dine sarıldı. Çünkü halk o kaynaktan bol bol mânevî gıdasını alıyor, ilâhî vecdi ve kutsal zevki tadıyor oldu.

Bu meseleyi incelemek için bazı kiliselere ve havralara gittim. Gördüm ki buralarda ibâdet edenler, hakikaten büyük bir vecd ve zevk duyuyorlar. Çıkarlarken de yüzlerinde bir umut ve neşe parlıyor. Fakat bir de bizim Teravih namazını düşününüz: Hangi imam daha çabuk kıldırıyorsa oraya koşarız; paldır küldür heyecansız, cansız, huzursuz bir ibadet yapar, hemen pabuçları kaparak camiden dar kaçarız. Bir İslâm büyüğünün dediği gibi [30] «Başını yere kor, kıçını göğe kaldırır, sanki Allah'a ibâdet ediyor». Bizde ibâdetler mihaniikî bir şekil almıştır; bizim yaptığımız ibâdet değil, âdettir. Ne ibâdet bize bir zevk verir, ne okunan şeyler bize bir şey anlatır. Rahmetli İslâm şairi Mehmet Âkif ne güzel söylemiştir :

(İnmemiştir hele Kur'an bunu hakkiyle bilin
Ne mezarlıkta okunmak, ne de fal açmak için)

NOT: Avrupalılar ve Amerikalılar, yeryüzünde kaç millet ve kaç kabile ve aşiret varsa onların dillerine İncili tercеme ederek parasız dağıtıyorlar. Böylelikle Hıristiyanlığı yeryüzüne yayıyorlar. Dünyanın her köşesine, vahşî ve yamyam kabilelere kadar sokuluyorlar; misyonerler her türlü tehlike-

---

[30] Ser be-zemin dem be-heva miküned — Y'ani ibadeti Huda miküned.

lere katlanıyorlar. Biz Müslümanlar ise uyuyoruz. «Yok, Tanrı kitabını ille Arapça okuyacaksınız?» diye ısrar ediyoruz. Hesap meydanda, günden güne yeryüzüne yayılan hangi dindir? Gerileyen hangi din?

Sekizinci Bölüm

Kur'an-ı Kerim Başka Bir Dile Çevrilebilir mi?

Bu soruyu cevaplandırmadan önce, çevirme (= tercüme) nin ne demek olduğunu bilmek gerektir. Çevirme, en geniş anlamıyla, bir sözü veya bir parçayı söylenmiş veya yazılmış olduğu dilden başka bir dile göçürmek demektir. Kelimeler anlamların zarfı olduğu için, çevirme zarfın değişmesi demektir; elbise veya kıyafet değiştirmek, asıl vücudun değişmesi demek değildir.

Burada gözönüne alınacak şey, kendisinden çevirme yapılacak olan dille, kendisine çevirme yapılacak bulunan dilin ya aynı varlıkta bulunması, ya da daha yüksek olması gerektir. Türkçemizin Arapçadan geri olduğu yolunda eski bir kanış vardır. Bu kanışın ne kadar çürük olduğunu «Arapça ile Türkçe'nin karşılaştırılması» adındaki kitabımda uzun boylu açıkladım. Buracıkta çok kısa olaraz arz edip geçeceğim.

Arapça hakikatte geniş bir dil değilken onu İslâmlık genişletmiştir. Aslında kısır ve geri bir çöl diliydi. İslâmlığın çıkmasıyla birçok kelimeye ihtiyaç hasıl oldu. Basrada, Kûfede, Bağdatta binlerce ve binlerce kelimeler uyduruldu. Otuz şu kadar mastarı, kelime sonralarındaki irap karşılığı, bir sürü çoğul (-cemi) şekli, bir kurala bağlanamıyan nisbet halleri, birbirine uymıyan küçültme şekilleri Arapçanın olğun bir

dil olmadığını göstermektedir. Hele birtakım kelimelerin zıt anlamlara gelmesi, bir sürü müradifler dili çorba haline koymuştur.

Tabiatta her şey olğunluğa ve kolaylığa doğru gidiyor. Dil Bilgisinin anlattığına göre diller sadeliğe doğru, kural çokluğundan kurtulmaya doğru gidiyor. Türkçe, İngilizce, Farsça buna güzel birer örnektir.

Kelimelerdeki erkeklik dişilik de Arapçanın ilkel bir dil olduğunu göstermektedir. İlerlemiş ve olğunlaşmış olan dillerde bu haller kalmamıştır. Bu eski dinlerin döküntüsüdür.

Arapçadaki zaman azlığı da başka bir kusurdur. Sözün kısası Arapça henüz yavru tüyünü dökmemiştir. Yukarıda adı geçen kitabımda bu dâva tanıklarıyla, hem Arapça bilenlerin ve Arapların tanıklığı ile isbat edilmiştir. Burada bu kadarla kesiyorum. (*)

★

([*] (ARAPÇADAKİ YABANCI KELİMELER) (1938) yılında Profesör (Arthur Jefery) (Baroda) şehrinde (Kur'andaki yabancı kelimelerin tetkiki) adında önemli bir kitap yayınlamıştır. Bir nüshası (Robert Kolej) kitaplığında bulunmaktadır. Değerli dostum (Hüseyin Bektaş) aracıyla ben bu kitaptan faydalandım. Kitapta Arapçaya girmiş olan yabancı kelimelerin listeleri ve yanlarında tanıkları, çekimleri bulunuyor.

Bu kitaptaki bütün kelimelerin ve tanıkların alınması uzun kaçacaktır. Âdeta kitabı terceme gibi bir şey olacaktır. Ben, yalnız hangi dilden Arapçaya ne kadar kelime girmiş oluğunu belirterek geçmek istiyorum.

(ARAPÇAYA GİREN KELİMELER)

Sümerceden (6), Elamcadan (1), Akatcadan (83), İbraniceden (200), Aramcadan (250), Süryancadan (600), Nabatcadan (12), Semutcadan (6), Palmirceden (16), Habeşçeden (210), Kıpıtçadan (10), Sanskiritçeden (5), Bülüçceden (1), Eski Farsçadan (11), Avestadan (35), Pazentden (20), Pehleviceden (80), Farsçadan (80), Ermeniceden (65) Yunancadan (180), Soğutçadan (4), Eski ve yeni Türkçeden (9), Lâtinceden (14).

(Suyûtî) (Elitkan fiülumil-Kur'an) adlı kitabında Kur'andaki yabancı kelimelerin birkaçını saymıştır. Fakat bu sayış çok eksiktir. Çünkü o vakitler (Dil araştırmaları) bugünkü aşamaya erişmemiştir.

(İbnicinni) adındaki müellifin dediği gibi Arapçanın yüzde yirmibeş kelimesi uydurmadır. Bir okadar da yabancı kelimeler Arapça içersinde kaynaşmıştır.

Çevirme iki türlü olur; birincisi, kelimesi kelimesine yapılan çevirmedir. İkincisi, geniş çevirmedir; bu terceme bir parça tefsire kaçar. Güç olan çevirme, anlamı bozmadan kelimesi kelimesine yapılanıdır. Şunu bilmek gerektir ki birinci şekildeki terceme çok kere başarılı olamaz. Çünkü her dilin kendisine göre bir takım özellikleri ve güzellikleri vardır. İşte bu özellikleri başka bir dille belirtebilmek haylı güçtür. En emekli ve en doğru çevirmeler bile az çok aslından uzaklaşır.

Yeter ki birinci şekildeki çevirmede anlama bağlılık kaygusu ve kelimelerin hakkını vermek titizliği hâkim olsun. Böyle yapılırsa çevirme başarılı olabilir. En küçük ve kolay bir edebî eserin çevirmesinde dahi baş göstermesi pek tabiî olan güçlükler, Kur'an-ı Kerim gibi çok yüksek bir kitabın çevrilmesinde daha büyük durum alır. Bu gibi güçlüklere bakarak «Kur'an terceme olunamaz» demek doğru değildir; böyle bir şey söylemek Kur'an'ın kendisine ve gelişindeki hikmete aykırı düşer. «Kur'an çevrilemez» sözü «Kur'an anlaşılmaz» demekten başka bir şey değildir. En küçük geçici kanunların bile anlaşılacak bir dille yazılması gerektiği halde, insanlara doğru yolu gösterecek olan, dünya ve âhiret saadetini va'ad eden bir kitabın anlaşılamaması dâvası düşünülemez. Bence böyle bir şey Hazret-i Kur'an'a câhilce bir iftiradır. Hiç şüphe yok ki Kur'an-ı Kerim okunup anlaşılmak üzere gönderilmiştir. O mübarek kitaba «anlaşılmaz» damgasını vurmak saygısızlık ve haksızlıktır. Kur'an-ı Kerim'in birçok âyetlerinde «anlayın, düşünün, akıl edin» diye emir edilip dururken böyle söylemek, bilgisizlikten ve taassuptan başka bir şey değildir.

Anlamdan ayrıldıkça pekâlâ Kur'an-ı Kerim Türkçemize çevrilebilir. Bunu atalarımız ve eski İranlılar yapmışlardır. Son zamanlarda da Endonezyalılar ve İranlılar yeni tercemeler yapmaktadırlar.

Bizde de kimi Fransızcasından, kimi İngilizcesinden, kimi aslından olmak üzere on kadar tercüme çıkmıştır. Daha evvelden —bilhassa Karaman oğullarının hükmetmiş olduğu yerler-

de— birçok Kur'an tercümeleri yapılmış ve köy camilerine kadar dağıtılmıştır. Bunların hemen hepsi iyi niyetle yapılmıştır. Ben de karınca kaderince on yıl uğraştım, bir çevirme meydana getirdim. Bu çevirmelerden hangisinin tutulacağını Allah bilir, Türk milletinin zevki bilir.

Bugün elimde, altı yedi yüz yıl önce kelime kelime Türkçeye çevrilmiş üç tane tercüme vardır. Hiçbirinde ne tarih var; ne de çevirenin adı. Yazısının şekli, kâğıdı, dili en az altı asırlık olduğunu gösteriyor. Bir de kelime kelime Farsçaya çevrilmiş eski bir nüsha vardır.

İsfendiyar oğlunun himmetiyle yapılmış olan tercüme meşhurdur. «Cevahir-ül-Asdaf» adı verilmiş olan bu çevirmenin dili bir parça ağdalıdır. Otuzbeş yıl önce Erzincan'ın büyük camiinde gördüğüm Kur'an tercümesi bugün yerinde yoktur. Niğde'de otuzbeş yıl önce Sungurbey camiinde dağılmış bir halde görmüş olduğum Kur'an tercümesi de bugün kaybolmuştur. Arapsun kasabasında Silâhtar Mehmet Paşanın yaptırdığı kütüphanedeki tercüme, onbeş yıl içerisinde bütün kitaplarla beraber uçup gitmiştir. Ürgüp'ün Sınason köyü camiinde de eski bir Kur'an tercümesi görmüştüm. Konya'daki Sadrettin kütüphanesindeki tercüme de oradan alınmış; Yusufağa kütüphanesine getirilmiştir. Niğde ve Konya vilâyetelrinin bazı kasaba ve köy camilerinde bundan otuzbeş yıl önce birçok eski çevirmeler görmüştüm. Gelip gidenlere soruyorum; bunların çoğu çalınmıştır.

Anlaşılıyor ki vaktiyle Anadoluda bir Türkçecilik gayreti uyanmış, fakat çok sürmeden —yobazların taassupları yüzünden olacak — bu hareket sönmüştür.

Dokuzuncu Bölüm

Kur'an-ı Kerimin Belağatı

Kur'an-ı Kerim'in **beliğ** olduğu herkesce kabul edilmiştir; hem de **beliğliğin** en yüksek derecesindedir. Beliğlik, eksiksiz olarak dileğini ifade edebilmektir. Anlaşılamıyan bir söze «beliğ» denmez; öyle bir söz düğümlü ve kapalıdır. Kur'an-ı Kerim hakkında birşey söylenemez.

Şu halde, Kur'an-ı Kerim anlaşılan bir kitaptır. Her anlaşılan söz gibi o da tercüme edilebilecektir. Böyle bir imkânı yalnız beyinsizler inkâr eder.

Kur'an-ı Kerim anlaşılmak ve kendisiyle yürünmek için inmiş olduğuna göre her Müslüman milletin onu kendi öz diline çevirmesi ve anlaması gerektir; bu bir haktır. Hiçbir kimse «Sen bu kitaba inanacaksın, fakat anlamak istemiyeceksin, böyle okuyacaksın, ibadetlerini de böylece yapacaksın» diyemez; derse en tabiî bir hakka dokunmuş olur.

İmam Hanbelî Kur'an tercümesinin namazlarda okunmasına değil, Arapçadan başka bir dile çevrilmesine de razı olmamıştır. İmam Ahmet Hanbelî bu yolda çok dar düşünmüştür. Ona göre duaların bile Arapça olması lâzımdır. Müslüman olan herhangi bir kimse ancak Arapça dua edebilecekmiş. Arap aslından gelmiş ve Arap âlemi içinde yetişmiş olan bu gibi zatların böyle düşünmeleri pek tabiîdir.

İnsaf edilsin, böyle bir içtihadın tatbiki yapılır bir iş mi-

dir? Yapılsa bile doğru mudur? Bu, Müslümanlığı güçleştirmez mi? Bunun ne faydası olur? Arap olmıyanları makine haline getirmez mi? Taklitçi yapmaz mı? Nitekim yapmıştır da; eski zamanların kısa ve eksik bilgisiyle yapılan içtihatlar ne fayda verir? Birçok hükümler zamana göre değişir. Bu esastır. Başka türlü yaşanmaz. Yaşansa da işte böyle duygusuz, düşüncesiz, sürü halinde yaşanır.

Her ne ise, bizim mezhebimizde 31 dualar da, namazlarda okunacak âyetler de Türkçe olabilir; vesselâm [32]

---

[31] Ankara Fakültesi kitaplığında yazma eserler arasında «Ümdet-ül-İslâm» adında bir kitap vardır. Şerhi olan «İmad-ül-İslâm» ile birlikte büyükçe bir ciltte toplanmıştır. Bu kitabın kırkıncı sahifesinde şöyle denilmektedir: «Kur'an yedi harf üzere inmiştir. Bundan maksat yedi Arap lûgatidir. Kur'an bir lehçe üzere okumayı teklif etseydi öbür kabilelere güç gelecekti. Allah peygamberine bütün Arap lûgatlerince okunmasını emir etmiştir».

Nihayet birkaç bin kişiden ibaret olan Arap oymaklarına karşı kolaylığı emir eden Cenabı Hak, Arap olmıyan milyonlarca Müslümana hiçbir kolaylık emir etmemiş midir?

[32] Bir gün Hazreti Peygambere, Müslüman olmak üzere bir Arap kabilesi gelir; o sırada İmam Ali Peygamber'in yanında imiş. Hazreti Peygamberin o kabile halkiyle konuşmasını İmam Ali anlıyamadığından «Ya Resulullah, ikimiz bir aileden olduğumuz halde sizin şu konuşmanızı anlıyamadım» deyince Hazreti Peygamber «Beni Tanrım terbiye etti, ne de güzel terbiye etti. Ben S'ad oğulları yanında büyüdüm. İnsanlarla kendi dillerince konuşmak için emir olundum» buyurmuşlardır. Buradan halkın dilince konuşmanın dince caiz olduğu anlaşılmaz mı?

Onuncu Bölüm

Bizdeki Dinsizlik

Bizde dinsizlik, birtakım memleketler kadar yaygın değilse de, dine karşı olan kayıtsızlık, bazı memleketlerden daha çoktur. Batı memleketlerinde dinsizler de samimî, dinliler de samimîdir. Büyük bir çoğunluğu teşkil eden dinliler, her halde bizdeki dindar geçinenlerden daha dürüsttürler..

Memleketimizde yüksek tahsil görenlerden birtakımlarının ve maymun huylu bazı kimselerin dine karşı kayıtsızlıkları görülmektedir. Bu kayıtsızlığın başlıca sebebi ruhanîlerle ailedir. Bugün İslâmlığı ve onun yüksek hikmetlerini ruha işletecek kaç hocamız vardır? Hangi aile evlâdına mânevî bir terbiye veriyor?

Bugün bizde büyük ve korkunç bir kıymet buhranı var. Gençler neye kıymet verecekler? Hangi Ülküye doğru koşacaklar? Bu belli değildir. Dindar geçinenler, başta hocalar olduğu ahlde kara câhildirler. Dinsizler de hiçbir şeyle ilgili değillerdir; millî terbiyeye de önem verilmiyor. Bir vakitler Türkçülük ülkü gibi görünmüştür; fakat bu da kamçılarla susturuldu. Ortada Ülkü namiyle ne kaldı? Siz söyleyin...

Bugün Türk topluluğu hastadır. Kalbler böyle bomboş kalamaz; o bir şeye bağlanmak ister, her hangi mânevî bir gıda arar. Memleketin büyük sayılan adamları böyle bir gıda vermezlerse o kendi kendine bulur.

Birçok hastalık gibi ruhça olan hastalık ta bulaşıcıdır ve sağaltılması kolay değildir. Çünkü bu hastalık iç varlığa aittir. İşler böyle giderse memleket mânevî dayangaç yönünden çok yoksul bir duruma düşecek; Türk topluluğu içten çürüyecektir.

Bu hallerden kimler sorumludur? Din adamları, aile, okul, aydınlar.

Din adamlarımızın, dini kendi menfaatlarına âlet edindikleri yetmiyormuş gibi, onu daralta daralta içinden çıkılmaz bir hale sokmaları, rastgele şunu bunu küfre ve zındıklığa nisbet etmeleri bugünkü hali doğurmuştur. Açık söylemek lâzımdır ki bu adamlar dini vicdanlara kılavuz, gönüllere ışık olarak yerleştirememişlerdir. Fazla olarak din her türlü yeniliğin, her türlü ilerlemenin düşmanı gibi gösterilmiştir. İslâmlıktan maksat namaz, oruç, hac, zekât gibi ibadetler olduğu söylenmiş durmuştur.

Din demek, topluluğu hep birlikte mânevî ve ruhî neşeye kavuşturmak, dindaşları içten gelen bir sevgi ile birbirine bağlamak, insanlara ahlâk ve fazilet kılavuzu olmak, dünya ve ahiret saadetine erdirmek demektir.

Âyinsiz din olmaz; her dinin bir takım ibadetleri ve âyinleri vardır. İslâmlığın da namazı, orucu, haccı vardır. Fakat İslâmdan beklenen bunlar değildir. İslâmlığın daha çok büyük emirleri, Müslümanların daha bir yığın önemli vazifeleri vardır. Bunları ihmal ederek yalnız mihanikî ibadetlerle iyi bir Müslüman oldum sanmak gülünç bir iştir.

Bir de, «Sen anladığın dille, ana dilinle ibadet edemiyeceksin» demek büsbütün akla, mantıka ve hattâ Kur'an-ı Kerim'e uymıyan boş bir sözdür. Bir adam hiç anlamadığı dille yaptığı ibadetten ne mânevî bir zevk duyar, ne ilâhî bir neşeye kavuşur. Bu suretle dinin emir ettiği ahlâkî, içtimaî gayeler elde edilemez ve edilemiyor. Kuru ve kapalı herhangi bir söz yüreklerde ne etki yapabilir?

İslâm ülkelerinde tarikatların bu kadar çabuk yayılmış olduğunun sebebini, ham sofuların Müslümanlığı çok kuru ve çok heyecansız bir hale koymuş olmalarında aramalıdır. Bazı tarikatlar ruha biraz ferahlık, yola genişlik, kalblere mahrum oldukları vecdi veriyordu. Ne yazık ki tarikatlar da öbür müesseseler gibi çabuk bozuldu.

Bugün açık Türkçe ile halka, Türk halkına Kur'an-ı Kerim'in emirlerini anlatacmak vaizciler lâzımdır. Fakat bu mümkün mü? Kürsüye çıkan hoca efendi hurafelerden ve Yahudilerden geçmiş olan esassız hikâyelerden, şuna buna «dinsiz, kâfir» demekten başka bir şey yapmıyor.

Bilgili ve telkin insanı mum gibi yumuşatır; ruhça yükseltir. Telkinin insan ruhuna etkisi çok büyüktür; birçok devrimciler ve komutanlar hep telkinden faydalanarak yığını arkalarından sürüklemişlerdir.

Bize, hayatı bir yük gibi gösteren, dünyayı terke dâvet eden, halka hile-i şeriye öğreten, kefaret ve iskat gibi şeylere koşan, cahil ve aç gözlü ruhanîler lâzım değildir.

Kur'an-ı Kerim'de yalandan, hilecilikten, yalan yere yeminden, Yahudi masallarından kaçınmak yolunda birçok emirler vardır. Kur'an-ı Kerim dipsiz şeylere inanmış olanları hayvan, hattâ hayvandan daha aşağı saymaktadır [33].

Memleketteki dinî ihmalin biir sebebi de ailedir. Birçok aileler çocuklara hemen hiç dinî bir terbiye ve bir zevk vermiyorlar. Çocuk dinden, Allahtan, manevî şeylerden uzak olarak yetişiyor.

Eski mekteplerde din dersleri vardı. Fakat bu da Kur'an okutmaktan ve ilmihal kitabını anlatmadan ezberletmekten öteye geçmezdi. Hele Sultanîlerde ve yüksek okullardaki din hocaları, öğrencilerin oyuncağı idi. İstanbul Muallim Mektebinde Şakir Efendi adında bir din hocamız vardı, bir satır Arapça

---

[33] Bak: Yedinci Sûre 178 inci âyet.

ibâreyi okuyamazdı. İslâmlığın esasından haberi olmıyan bu adam, hemen her gün bize «Seyyid-ül-istigraf» ı okuturdu.

Şimdiye kadar din ve manevî terbiye yolunda yapılmış olan ihmale son vermelidir (34).

---

[34] Büyük Millet Meclisinin yedinci devresinin ilk senesinde Meclise, dinî ve mânevî terbiyenin ihmalindeki zararlarından bahisle bir takrir vererek kürsüde takririmi müdafaa ettim; sözlerimin etkisini bazı arkadaşların çehrelerinde görüyordum. Ben kürsüden iner inmez o vakit parti genel sekreteri olan Hilmi Uran yanıma gelerek «Biz bu meseleyi partice konuşuyoruz. Siz bu teklifte ısrar etmeyin. Belki reddedilir. Biz, partiden böyle bir teklifle geleceğiz» dedi. Partiden de böyle bir şey gelmedi. Boşuna bekledik durduk.

Onbirinci Bölüm

Çevirme, Saygısızlık Getirir mi?

Bir takım kimseler, «Kur'an'ın Türkçeye çevrilmesi saygısızlık getirir; hele namazda okunması büsbütün saygısızlıktır» diyorlar. Bu söz boş ve mantıksız bir lakırdıdan başka bir şey değildir. İlme ve hakikate uymaz.

Bilmek ve anlamak hem saygıyı, hem de inanışı artırır. İnsan bilmediği ve anlamadığı bir şeyi nasıl sevebilir? Her hangi bir şeyin acı veya tatlı olduğu anlaşılmadan o şey hakkında bir hüküm verilebilir mi? İyiliği, kötülüğü ve niteliği bilinmiyen bir nesne hakkında insanoğlu bir hükme varabilir mi?

Bu asırda körü körüne iman ve ibadet olur mu? Bilgiye, görüşe, sağlam ve aydın kanışa dayanmıyan iman çürüktür; çabuk yıkılabilir.

Saygı, bilmekten ve inanmaktan doğar, körü körüne saygı olmaz.

Arapları ele alalım; Arapların Kur'an-ı anlıyan kısmında, Kur'an-ı Kerim'e karşı hiçbir saygısızlık var mıdır? Hangi Arap Kur'an Arapça olduğu için saygısızlık göstermiştir? Varsa da pek azdır.

Hıristiyan milletleri gözönüne alalım; hemen her Hıristiyan millet kendi kutsal kitabını, kendi diliyle okur; ana diliyle Tanrısına tapınır. Böyle olduğu halde hiçbir Hıristiyan millet kutsal kitabına karşı saygısızlık göstermemiştir.

Hele bizim ibadetlerimizde görülen çabukluk ve kuruluk onların ibadetlerinde görülmez. Daha kiliseye girerken herkes dindar bir neşe ve derin bir coşkunluk içerisinde girer; küçük büyük hep birden engin bir vecde dalarlar; gönülden kopan bir zevki eme eme ibadet ederler.

Bizde böyle midir? Hangi ibadetlerimizde vecit ve neşe duyulur? «Unuttuğum veresiler namazda aklıma gelir» diyen tüccarlar bilirim. Çocuklar gülüşerek, kadınlar konuşarak çarçabuk kılınan namazlar ne vecit verebilir? Fazla olarak burunları yırtan ayak kokuları caba. Temizliği imandan sayan canım Müslümanlık her halde bu değildir.

Kızılbaşlığın şurada burada yayılmasının başlıca sebebi din ıstılahlarının çoğunun, nefeslerin, âyinlerin öz Türkçe olmasıdır.

Bu yolda, bana yapılan itirazlardan birisi de «Gçya Kur'an-ı Kerim Türkçeye çevrilerek namazlarda okunursa pek tuhaf kaçarmış. 'Ebi Leheb'in eli kurusun; boynunda hurma ağacı lifinden örme olduğu halde karısı odun taşır. Zeliha Yusufa sataşmak istedi' gibi âyetleri namazda okumak bir parça garip düşer; eyisimi anlamadan Arapçasını okumaktır» şeklindedir.

Olmaz Efendi, olmaz. Bu ayetleri okuyacak olan, o sözün Allah kelâmı olduğuna inanarak okuyacaktır. Nasıl ki bu âyetleri okuyan Araplar hiçbir tuhaflık duymuyorsa, imanlı bir Türk de hiçbir tuhaflık duymıyacaktır. İncilde buna benzer neler vardır? Hele Tevratta. Hıristiyanlar bunları okur ve garip bulmazlar. Bir âyete «Allah kelâmıdır» diye inandıktan sonra ortada hiçbir şey kalmaz. İnanmadıktan sonra Kur'an-ı Kerim'in en beliğ yerinden okunsa bile yine tuhaf gelir. İş imandadır, imanda....

Türkçeye çevrilmiş olan ayetlerin namazlarda okunmasında birçok faydalar vardır.

1) Ayetin ne demek olduğu anlaşılacağı için, okuyan namazda bir vecit ve huzur duyacaktır.

2) Namazı fasit olmaktan kurtulacaktır. Çünkü Türk halkı ve Araptan başka hiç bir Müslüman millet «ع، ض، خ، ذ، ث» gibi harfleri hakkiyle söyliyememektedir.

Bu faydalarından başka, tercümenin daha birçok faydaları vardır:

1) İslâmlık içerisinde çıkmış olan bazı aşırı mezheplerin ve yanlış itikatların asılsız olduğu kendiliğinden anlaşılacaktır.

2) Kızılbaşların (Kur'andaki «وهو العلي العظيم» den maksat İmam Ali'dir) demelerinin esassız olduğu kendilerince de meydana çıkacaktır.

3) Yezid'i sevenler de «يريد الله» sözü ile başlıyan ayetteki «يريد» in, Muaviyenin oğlu Yezid olmadığını anlıyacaklardır.

4) Görünmiyen şeylerden ve gelecek olan işlerden haber verenlerin birer yalancı oldukları anlaşılacaktır.

5) Vaız ve Tefsir kitaplarına kadar girmiş olan İsrailiyyat'ın (Yahudi masalları'nın) asılsızlığı kendiliğinden belirecektir.

6) Iskat, kefaret gibi günah satmanın ve hile-i şeriyyenin asılsızlığı öğrenilecektir.

7) Müslümanlar birbirlerinin kardeşleri olduğu bellenecektir.

8) Temiz yürekten başka, Allah Tâalâ yanında hiçbir şeyin fayda vermiyeceği öğrenilecektir.

Daha bir çok ahlakî ve ictima'î faydalar elde edilecektir.

Onikinci Bölüm

Kur'an-ı Kerimden Türkçeye Çevrilmiş Olan Ayetler Namazda Okunabilir mi?

Herhangi bir soruya verilecek olan cevabın her türlü şüpheleri silebilecek durumda olması gerektir. Ancak böyle bir cevap, soranı susturur ve bir kanaat verebilir.

Bu meselede, cevabı kuvvetlendirecek olan aklî ve naklî deliller birer birer ortaya dökülmeden, verilecek olan cevabın hiçbir değeri olamaz..

Ben eski duygularımızın etkisi altında kalmadan ve hiç bir taassuba ve inada kapılmadan bu soruyu cevaplandırmaya çalışacağım. Aklî ve naklî delilleri birer birer sayıp dökeceğim. böylelikle bu soru cevaplandırılmış olacaktır.

(14) üncü surenin (4) üncü ayetinde «Biz onlara açıklasın için, kendi ulus'unun diliyle göndermediğimiz hiçbir peygamber yoktur», yahut «Her millete gönderdiğimiz peygamberi açıklasın için ancak o milletin diliyle gönderdik» denilmektedir. Demek ki her millete ancak kendi dilince konuşan bir peygamber gönderilmiş imiş. Hazreti Peygamber ise, bütün insanlara gönderilmiştir. Şu, halde Âdem oğullarını vücude getiren ayrı ayrı toplulukların kendi dillerince İslâmlığı anlamaları ve anlatılmaları lâzım gelmez mi?

Benim dâvamı kuvvetlendirmek için daha başka bir tanık aramaya lüzum kalır mı? Allah'ın şu âyeti yetmez mi? Yetmezse hani benim dilimde peygamberim? Hani benim dünya ve ahiretimi mesut edecek kitabım? İnandığım kitabı anlamak ve ona göre ibadet etmek hakkım değil mi?

Usul ilminde bir kural vardır: «Olumsuz halde bulunan nekre genellik bildirir», eski ağızla «Siyak-ı nefiyde bulunan nekre umum ifade eder».

Buna göre bu âyetin hükmünden dışarda kalmış hiçbir peygamber yoktur. hepsi de anlatabilmek için, gönderildiği ulus'un dilince konuşmuşlar ve Allah'ın emirlerini böylece bildirmişlerdir.

Yukarıdaki ayeti kerimeye hiç kimse «mensuhtur, hükümden düşmüştür» diyemez. Âyet açıktır. Müteşabihattan - benzeşlerden - değildir.

Biliyoruz ki Kur'an Arapçadır ve Arapça kalacaktır. Bunun bir de Türkçesi bulunsa, Türk okusa anlasa ve ana diliyle Tanrısına yakarsa ne olur?

Okur yazar bir kimse kendi dininin kitabını anlamak için neden başka bir dilin aracılığına baş vursun? Diyorlar ki «Kur'an-ı hoca efendiler camide, tefsirde gördükleri şekilde anlatıyorlar. Mesele onunla çözülmüş olur». Olmuyor efendiler, olmuyor. Nitekim olmamıştır. Bütün Kur'an'ın mânasını başka bir ağızdan işitebilmek için bu asırda her gün kim camie devam edebilir? Adamcağız kendisi okusa, kendisi anlasa daha iyi olmaz mı?

Niçin Türk milleti o kutsal pınarın başına kadar giderek ka na kana can katıcı, ruh açıcı doludan içmesin?

Vaızcıların ve tefsircilerin sözlerine her zaman inanmak doğru değildir; hele günümüzün cahil ve paracı vaızcılarına hiç inanmamalıdır. İmam Ahmed Hanbelî, «Üç şeyin aslı yoktur; tefsir, eski savaş haberleri, destanlar» demiştir (35).

---

(35) Bak: Duha-1-İslam cilt 2 sahife 14.

Bırakın eski zamanları, buğün bile gözümüzün önünde olup biten olayların çarçabuk nasıl başka şekillere sokulduğunu, asılından bambaşka kılığa girdiğini görmüyor muyuz?

Tefsirciler kendi anlayışları, kendi görüşleri çerçevesinde, zamanlarının bilgileri ölçüsü içerisinde Kur'an-ı Kerim'e mâna vermişler. O zamanların bilgileri ve görüşleri bu zamanın aynı mıdır? O bilgiler, bugüne göre çok basit ve çok ilkel idi; o günün kısa ölçüsüne bugünün kafası sokulabilir mi? Hem bir tefsircilerin verdikleri anlamlarla kalınsa ve yeni anlayışla incelenmese iş büsbütün duraklar, hayat donar, taştaşır. Nitekim bugünkü Müslümanların hayatı gibi....

«Tefsirciler kendi alnayışlarına göre Kur'anı tefsire çalışmışlardır» demiştim. İşte size bir örnek:

Ünlü tefsircilerden meşhur «Taberî» tefsirlerini ele alalım. Göreceğimiz şeyler bizi şaşırtacaktır; bir sürü Yahudi masalları, bir sürü de uydurma hâdiseler. İşte hocaların büyük bir kıymet verdikleri tefsir kitabı.

Fahreddin-i Râzî'nin büyük Tefsiri de bugünün şartlarına uymaz. Lüzumsuz uzatmalardan, tekrarlardan, felekiyattan bahsetmiştir. Halbuki onun zamanının gök bilgileri bugün tamamiyle değişmiştir.

Hocalarca el kitabı haline gelmiş olan «Kadi-i Beyzavî'nin meşhur tefsiri dahi uydurma hadisciliğin bir örneğidir. Kadı efendi her sure için bir hadis uydurmaktan çekinmemiştir.

«Ruh-ul-Beyan» sahibi Bursalı İsmail Hakkı da işi büsbütün tasavvufa dökmüştür...

Bu uydurmalara ve zamanı geçmiş görüşlere insan nasıl bel bağlıyabilir?

Asrımız uleması içerisinden bazı zatlar da tefsir kitaplarının bir yığın eski Yahudi masalları ile dolmuş olduğunu söylerler (36).

---

(36) Bak: El-Kavl-üs-Sedid

Acınarak söylemeliyim ki şimdiye kadar hiçbir hoca, hiçbir şeyhülislam tefsircilerin bu yanlışlarını ortaya koymamışlar ve hakikatı Müslümanlara bildirmemişlerdir.

Yukarıda anlamını arzetmiş olduğum âyetin tefsirinde bazı tefsirciler «Geçmiş olan milletlere gönderilen peygamberlere kendi milletlerinin diliyle gönderilmiştir» diye tuhaf bir anlam vermektedirler. Bu tefsir ve bu anlam yukarıda arzetmiş olduğum usul ilmi kurallarına uymaz, mâna umumidir, geçmiş zamana bağlı değildir.

Ayete bu şekilde mâna vermek istiyen tefsirci burada büyük bir hataya düşmüş oluyor; o da «geçmiş zamanda» demekle bundan Hazreti Peygamber Efendimizi dışarıda bırakmış oluyor. Halbuki hakikat hiç de böyle değildir. Ayetin anlamı içerisine Peygamber Efendimiz de girmektedir.

Kadı Beyzavî bile bu ayetin tefsirinde «Araptan başka milletlerin Kur'an'ı anlıyabilmeleri için çevirmeye lüzum vardır» diyor (37).

Ruh-ul-Beyan sahibi de «Doğru yola kılavuzluk ancak dili bilmekle olur» dedikten sonra ayni sahifede «tercüme aslın yerini tutar» diyor (38).

Tefsircilerden bazıları da bu ayetin tefsirinde çok tuhaf bir şey söylemişlerdir. Gûya Kur'an-ı Kerim'in Arap diliyle inme-

---

(37) Kur'anın çevrilmesine ve namazlarda okunmasına şiddetle aleyhtar olan bir zat vardır; O da padişah Vahideddin ile kaçmış ve Mısıra sığınmış bulunan eski şeyhülislâm Mustafa Sabri Efendidir. Halbuki Mısır'in büyük bilginlerinden rahmetli Şeyh Muhammed Abduh, Tantavî ve Cami-ül-Ezher başkanı Meragî gibi zatlar tercümenin ve namazda okunmasının caiz olduğu fikrindedirler.

Burada şaşılacak bir şey vardır. Araplar tercümeye ve namazlarda okunmasına taraftar oluyor da bir Türk hocası bunu inkâr ediyor ve «İlle Arapça» diye haykırıyor.

Çok kindar olan Hoca Sabri Efendi hâlâ İttihatçılara olan hıncını ve kinini yenememiş.

Ben İttihatçıları hiç sevmem. Basradan İşkodraya kadar uzanan ülkeyi parça parça ettiler. Bu adamların beceriksizliği ve hırsı yüzünden en az üç milyon Müslüman ve Türk öldürüldü. Koca Rumeli bağıra

sinin başlıca sebebi şu imiş: «Bütün milletler Araplara uyarlarmış. Çünkü Araplar, başka milletlere bakınca çok şerefli ve çok yüksek imişler! Dilleri de dillerin en yücesi ve en şereflisi imiş» (39). Bağdatlı olan Alûsî zâde böyle düşündüğü gibi, Kadi Beyvazî, Ebussuud ve daha başkaları hep böyle düşünmüşler, böyle yazmışlar, din namına bu fikri yaymaya çalışmışlar.

---

bağıra elimizden çıktı. Hırsızlık, sefahet, kumar, bu adamların ellerinde beslendi. Sözün kısası, bizi maddeten ve mânen bu adamlar yıktılar sonra da defolup gittiler.

Sanırım ki acı çekmiş ve o devirlerin kötülüklerini görmüş bir Türk ve Müslüman o adamları sevemez. Sevemez amma bunun da bir haddi var. Vatan ve Memleket işleri ve menfaatleri icabederse susulur. Bu zat hâlâ her türlü yenilik hareketlerinde o adamların parmaklarını görüyor ve bu yüzden her çeşit inkılâp ve yenilik hareketlerine İttihatçı damgası vuruyor. Hoca Efendi, misyoner papas (Frou) ile anlaşıp bağdaşıyor, fakat bir İttihatçı ile, namuslu bile olsa bağdaşamıyor vesselâm.

Hoca Mısır'a kaçtıktan sonra İttihtçılar aleyhine ve Anadolu'daki millî hareket aleyhine kitaplar ve makaleler yazdı.

1342 yılında Berutta bastırdığı bir kitabındaki yakışıksız sözlerinden birkaç örnek vereyim: «Görülmüyormı ki Alman askerleri sulh muahedesinin ağır olmasına rağmen hükûmetlerine karşı isyan etmediler, Kemalciler isyan etti (kitap - sahife 128).

Bir sahife aşağısında da «Mustafa Kemal'in İzmir'i almasının İslâmlara ne faydası olmuştur?» (Kitap - sahife 129) demektedir.

Kitabın 150 nci sahifesinde de şöyle denilmektedir: «Müslüman olmıyan bir devlet, Kemalcilerin ve İttihtçıların yaptıklarını yapmaz».

151 nci sahifede «Dinimize dokunmıyan bir devletin idaresine girmek - yâni Yunanların idaresine girmek - bunların idaresine girmekten daha ehvendir» diyor ve 162 nci sahifede de Rumların Anadoludan Yunanistana gönderilmelerine hayıflanıyor.

Ey Müslüman Türk, bu sözleri ve buna benzer yâveleri bir Şeyhülislâm söylüyor. İslâm âleminin sömürge ve yarı sömürge olmasının acı sebepleri anlaşıldı sanırım.

Ey Müslümanlar, dikkat ediniz! Kimler size din kılavuzluğu yapıyorlar. Bir Şeyhülislâm Yunanlıların Anadoluya girmesine seviniyor ve çıkmalarından hayıflanıyor. Fakat bir Kıbrıs Baş Piskoposu Makaryos, Kıbrıs adasının Yunanistana verilmesi için her çareye baş vuruyor.

Millî mücadelenin başlangıcında ve Yunan istilâsı zamanında memleketim olan Uşakta birtakım sarıklıların Yunanlılarla birlik hareket ettiklerini gördük; camilerde Yunanlılar lehinde vaızlar verdiler. Hepsi de Şeyhülislâm gibi hocalardı.

Son yıllarda Güney Afrikada Boerleri İngilizler aleyhine ayaklandıran «Daniel Frankus» adında Hollandalı bir papastır. Bir de bizim ruhanilere bakınız..

(38) Bak: Ruhul- Beyan cilt: 4 - sahife 396.

(39) Bak: Alusî tefsiri.

Peygamber efendimizin Arabistanda yetişmiş olması ve Kur'anın Arap diliyle inmesi, ne Arabın başka milletlerden daha şerefli olduğundan, ne de Arapçanın öbür dillerden daha olgun bulunmasındandır. Allah bilir a... Bunun sebebi şu olmalıdır:

İslâmlıktan önce Arap ülkesi yalnız Arabistan'dan ibaret idi. Arap yarım adasının oturmaya, yaşamaya yarıyan yerleri pek azdır. Hemen her taraf kuru ve kısır kum çölleri ile kaplanmıştır. Bu yoksul ve çetin çöllere komşu devletler pek göz dikmiyorlardı. Yalnız doğu tarafından İranlılar, kuzeyden Bizanslılar, güneyden Habeşliler ve İranlılar bu yarım adayı sım sıkı çevirmişlerdi. Günden güne çevrilen daire daralıyordu. Arasıra Mekkeye kadar uzanan akınlar oluyordu.

Arabistanın işe yarıyan toprakları yabancılar elinde idi. Araplar kurak ve yakıcı çöllerde sıkışıp kalmışlardı; yurtlarının icabı olarak aç ve çıplak idiler. Kapalı bir gölgedeki balıklar gibi, biribirlerini yiyerek geçiniyorlardı. Vurgunculuk, çapulculuk, soygunculuk günlük işleri idi.

Ara sıra Suriyeye, Iraka bazı kabileler göçüp gidiyordu. Adetâ Araplık bu verimsiz yarım adada bunalmıştı. Etraftaki verimli ve serin topraklara taşmak istiyordu. Bu büyük işler öndersiz, ülküsüz olamazdı, önce Arapların bir ülkü etrafında birleşmiş olmaları lazımdı. Her şeyden evvel kudretli, ateşli, son derece cesaretli bir kılavuz, idareli ve iradeli bir önder isterdi.

Yarım adada ne kanun vardı, ne yasa; Araplığı bir araya toplıyan hiçbir bağ yoktu. Birçok kitapların anlattıklarına göre Araplarda millet fikri bile yoktu. Hatta Arap kelimesi Arabistanda pek yaygın dahi değildi; Arap ve A'arap kelimeleri İslâmlıktan az evvel yayılmıya başlamıştı (40). Arap kelimesi de «göçebe» anlamına olan «   » ile ilgilidir.

İbni Haldun'un dediği gibi Araplarda hükûmet fikri de yok-

---

(40) Bak: Tarih-il-Lûgat-is-Samiyye sahife 165.

tu. Daha ziyade kabile fikri ve kabile gayreti hüküm sürüyordu.

Okuyup yazmak bilmezlerdi. İslâmlıktan evvel Mekkede ancak (17) kişi okumak bilirdi. Kadınlardan da (5) kişi okur yazardı. Medinede (11) kişi okur yazardı (41). Öbür taraf ve hele çöl halkı hiçbir şey bilmezdi. Ticaret merkezi olan Mekkede bu kadarcık okur yazar bulunursa öbür tarafı düşünülsün. Bunun için hazreti peygamber okuyup yazmayı ve başka lisanları öğrenmeyi teşvik buyurmuşlardır.

Medeniyetçe bu halde bulunan Arabistanın dört tarafı kuvvetli devletlerle çevrilmiş, Araplar memleketlerinin kısırlığı yüzünden aç ve yoksul kalmışlardı. Biz o vakitki sefaleti bugün burada düşünemeyiz; günde üç beş hurma bulabilen kendisini bahtiyar sayardı. Bir avuç arpa büyük bir nimet idi. Halk bütün mânasıyla aç ve çıplak idi..

Yarım adada ahlak ve aile hayatı pek perişan idi. Kadınlık son derece hor görülüyordu. Arabın kötü bir devesi karısından kızından daha kıymetli idi. Kaldınların bir kısmı ortalık malı idi. Bayağı bir mal gibi alınıp satılırdı. Eşraf, kızlarını diri diri gömerlerdi; çünkü kızlar savaşa girmezlerdi (42).

Çok kere bir kadın, bir çok erkeğin ortak karısı olabilirdi. Kabile savaşlarında (gazvelerde) biribirinin karılarını tutsak edip kullanırlardı. kadınlar kumar oyununda ortaya dahi konulabilirdi. Bir erkek istediği kadar kadın alır, dilediği zaman bırakırdı. Birtakım kulübelerin kapılarında bir paçavra sallanırdı. Bu evler herkes için açıktı, fuhuş serbestti.

Mânevî kıymetlere inanmak yoktu, sözlerine inanılmazdı. Nitekim «İnandık, iman getirdik» dedikleri halde inanmıyanlar Peygamberimiz zamanın da bile çoktu. Çöl Araplarının

(41) Bak: Fecr-ül-İslâm cilt: 1 sahife 142.

(42) Peygamber efendimiz bir gün Kızı Fatmayı okşarken (Kays) adında bir Arap görerek «Ya Muhammed, bu kokladığın dişi koyun nedir?» diye sormuş. Peygamber efendimiz «Kızımdır» cevabını verince Kays «Vâllahi, bunun gibi birçok kız çocuklarım dünyaya geldi, hiçbirisini koklamadan diri diri toprağa gömdüm» demiştir.

«küfürde, kaypaklıkta çok katı oldukları»nı (43) ve hak yolunda harcadıklarını ziyan saydıklarını Kur'an-ı Kerim bize haber vermektedir (44).

Yasin Sûresinin (6) ncı âyeti bizi ne güzel aydınlatmaktadır; bakınız, ne buyruluyor? «Ataları ocundurulmamış, yani peygamber gönderilerek korkutulmamış olan bir ulus'u ocundurmak için Kur'an indirilmiştir». Bu ayet açıkça göstermektedir ki, Araplara o güne kadar hiç bir peygamber gelmemiş ve doğru yolu göstermemiştir. İşte bu yüzden Araplar koyu bir bilgisizlik içerisinde idiler. Kur'an-ı Kerim'in bildirdiğine göre gaflette idiler. Açıkçası o vakitki Arapların bugünkü Afrikalı karalardan farkları yok gibiydi. İslâmlık gelmeseydi biribirlerini yiyip duracaklardı..

Araplar ve Arabistan bu halde iken dünyanın başka milletleri böyle değildi; onlarda maddî ve mânevî hayat bu kadar düşük değildi. Arapların hiç bir kanunu ve nizamı yoktu. Halbuki Çin'in, Turanın, Hindin, Bizansın, Romanın ve İranın kendilerine göre kanunları, nizamları, hükûmetleri vardı. Ara sıra oralarda adaletsizlik oluyor idiyse de, adalet ve hak fikri uyanmış ve yazılmıştı, tatbik dahi ediliyordu. Her milletin yasaları, şehirleri, görenekleri, kanunları vardı; bu yasalar ve kanunlar hemen bütün milletçe saygı ile kabul edilmişti. Bu milletlerden zaman zaman gelen büyük adamlar, zanmanlarının ihtiyaçlarını göz önüne alarak yeni kanunlar yaparlar; düsturlar korlar, topluluğa iyilik yollarını gösterirler idi.

O milletlerde az çok medeni bir temel atılmıştı. Kendilerine göre dinleri, hukuk kuralları vardı ve yine devirlerine göre ahlakî ve İçtimaî görüşmeleri vardı.

---

(43) Bak: 9 uncu Sûre, 98 ve 99 uncu âyetler.

(44) kelimesinden maksat, اعراب âyetindeki «الاعراب اشد كفراً و نفاقاً الآيه Çöl Arabıdır» diyen bazı tefsirciler varsa da birtakım lügatçiler اعراب kelimesinin (عرب) kelimesine çoğul olduğunu söylerler, hele çok dikkatli olan Tarih-ül-Lûgat-is-Samiyye sahibi عرب ile اعراب 'ın bir olduğunu söylerler. sahife 165.

Araplara gelince... Onlar bu gibi şeylerden hiç birisine sahip değillerdi; onlara da bir kılavuz, bir önder lâzımdı. Yeryüzünün başka milletlerine bakınca pek acınacak halde bulunan Arabistana yardım edilmeliydi. Çünkü burada ateş saçağı sarmıştı. Her gün yüzlerce insan heder olup gidiyordu. İnsanlığın nasibi yeryüzünde ezilmek ve zulüm içerisinde çırpınmak değildi.

Önce Araplığı harekete getirecek ve bu düşük hallerden kurtaracak, sonra da bütün milletlere hak yolunu gösterecek bir önder gerekti. İşte bunun içindir ki Peygamber Efendimiz orada çıktı; Kur'an-ı Kerim de oranın halkının dilince gönderildi. Çünkü yangın Arabistanda idi. Önce orasının kurtarılması gerekti ve öyle oldu. İşte İslâmlık Araplığı kurtardı; o dağınık ve çetin kabileleri bir millet haline getirmeğe çalıştı; bu ne Arabın başka milletlerden daha şerefli olmasından, ne de Arapçanın yüksekliğindendir. Her milletin kendisine göre bir şerefi vardır. Hiçbir millet de dini yüzünden başka bir milletin hizmetçisi olamaz.

Irkçıların ve Arap milliyetçiliğinin ortaya sürmüş olduğu «şeref meselesi» büsbütün uydurmadır. İşte Araplar ve Araplık, işte öbür milletler.

Araplar eski huylarını İslâmdan az sonra göstermekte gecikmediler. Peygamber Efendimizin daha kefeni çürümeden Araplar arasında çıkan fitne ve fesat yüzünden oluk oluk Müslüman kanı aktı; Ali ile Muaviye, Yezid ile Hüseyin kavgaları hep dünya devleti için değil miydi? Peygamber Efendimizin karısı Ayişe'nin deveye binip Ali ile savaşa çıkması, Ali'ye olan kininden ileri gelmiyor mıydı? Emevîler mancınıkla Kâ'beyi yaktırmamış mıydı? Birçok Sahabeyi öldürtmemiş miydi? Kudüs'ü, Kâ'be yapmak istiyen ve Kur'anı yere atarak «Git Allahına benden şikâyet et!» diyen halifeler gelmemiş miydi? Emevî ailesinden kırk kadar adamı yarı kestirip onların yarı canlı cesetleri üzerine sofra kurdurarak işret eden Abbas Oğulları değil miydi?

Bu gibi zulümler dünyanın neresinde olmuştur? Bu olaylara benzer daha çok kanlı olaylar İslâmlığın ilk asrında olmuştur. Bize İslâmlığın ilk devirlerini gül gülistanlık göstermek isteyen vaızcı hocalar biraz da İslâm tarihi belleseler çok iyi olur.

İslâmlıktan önceki kabile kavgaları Hazreti Ömer'den sonra başlamıştır. Kerbelâ faciası, Emevî- Haşimî münaferetinin bir neticesi değil miydi? Birçok masumları susuz öldürdükten sonra geri kalan kadınları çırçıplak develere bindirerek kızgın çöllerden Şama kadar sürmek işini, «Müslümanım!» diyen Araplar yapıyordu.

Bu gibi acıklı haller, Peygamber Efendimizin kaldırmak istediği kabile asabiyyetinden ileri geliyordu. Aşiret ve kabile hayatı yaşıyan toplulukları bir araya getirerek, bir millet haline sokmak kolay iş değildir. Millet olabilmenin şartları vardır, bu iş için zaman ister, olgunluk ister.

İslâmlık zararlı ve kötü işlerin üzerine bir perde çekerek unutturmak istemişti; fakat arası çok geçmeden her şey eski durumunu aldı, kıvılcımlardan yangınlar çıktı.

İşlerin iç yüzünde kabile gayreti vardı. Fakat dış yüzünde din, adalet, hilafet hakkı gibi şeyler hâkim idi; eski düşmanlıklar yeniden alevlendi (45).

---

(45) Beni Mustalek savaşında(Muhacirlerden birisi, Ansardan birisinin sırtına vurmuştu. Ansardan olan zat «Yetişin ey Ansar!» diye bağırdı. Muhacir de ayni şekilde bağırınca hep toplandılar. Büyük bir gürültü çıkacaktı, eski Mekke ve Medine asabiyyeti az kaldı alevleniyordu, Hazreti Peygamber yatıştırmasaydı, ortalık biribirine girecekti.

Emevî ve Hâşimî anlaşmazlığı halife Osman zamanında kül altındaki ateş gibi gizli gizli yanıyordu. Nihayet Ali ve Muaviye kavgaları bu ateşi körükledi. İslâmlığı daha ilk günlerinde ikiye ayırdı. Bunda Muaviye kadar Ali'nin de suçu vardır. Ali halifeliğe hak iddia ediyordu, peygamberliği saltanat sanıyordu. Muaviye de büyük bir hırsla ve hile ile işe atılmıştı. Kavga Hâşimî ve Emevî kavgası şeklinde kalmadı,, İslamlığı ta temelinden sarstı. Böylece Arapların kabile asabiyyeti İslâmlıktan sonra da devam etti; «İslâmlık Arapları yoğurarak belli bir düzeye getiremedi (Bak: Fecr-ül-İslâm-sahife 82)». Kimi muhacirlikle kimi ansarlıkla, kimi şu, kimi bu kabile ile öğünürdü. Hatta Basra ile, Kûfe halkı arasında da böyle öğünmeler vardı. Bir şehrin ayrı ayrı

Doğudan kopup gelen Türk akını olmasaydı hal yamandı. Çünkü daha Peygamberin yatağı etrafında gürültü çıkarmışlardı, her ne ise. Hazreti Peygamber Arap kavminin başka milletlerden daha üstün ve daha şerefli olduğunu söylememiştir. Kur'anda da böyle bir şey yoktur. Tersine olarak Kur'anda ve Hadiste, Müslümanların kardeş oldukları bildirilmiştir. Hattâ «En şerefli olanınız, en sakınç - takvâ sahibi olanınızdır. İman edenler sağlam bir yapının direkleri gibidirler, biribirlerini tutarlar» buyurulmuştur (46).

Sözün kısası, Peygamber Efendimizin Araplardan gelmesi maslahat gereğidir..

Bakınız tefsircilerin büyüklerinden sayılan Taberî ne diyor? gûya «Arapçada bir takım edebî san'atlar var imiş de onun için Kur'an Arapça inmiş miş». İşte, Araplardan başka hiçbir milletin dilini ve edebiyatını incelememiş olan bir tefsircinin sözü. Bu adamlar başka dillerde de bir takım edebî san'atlar olabileceğini akıllarına bile getirmemişlerdir. Taberî'nin yaşadığı asırlardan evvel Hindin, Çinin, Yunanın, İranın edebiyatı Arap edebiyatına nazaran çok yüksek idi (47).

---

mahalleleri bile aralarında geçimsiz yaşamakta idiler. İslâmlıkları ancak yüz üstünde idi.

Hatta savaşlarda bile biribirini kabile adıyla gayrete getirirlerdi, «Ha, Mudar Oğulları, gayret», «Ha, Adnanîler, gayret» diye bağırlardı.

Bir taraftan da Araplar,Arap olmıyan Müslümanlara karşı büyüklük taslarlardı. Kur'an'ın, ve Hâdisin emirlerine karşı, kendilerini başka milletlerden yüksek sayarlardı. Bu haller başkalarını gücendirdi ve «ırkçılık» diyebileceğimiz bir cereyanın uyanmasına sebeboldu. Her millet medeniyetiyle, san'atiyle, milletiyle öğünmeye başladı. Bu hal de İslâmlığa ve dolayısıyle Araplığa çok zararlar verdi.

(46) Bak: (49) uncu sure (13) üncü ayet.

(47) Bak: Tarihi Edebiyat-il-Lûgat-i-Arabiyye cilt: 1 sahife (Cürcizeyan) ın Türkçeye çevirdiği Medeniyeti İslâmiye) kitabının Üçüncü cildi okunacak olursa, Araplara edebiyat San'atının kimlerden geldiği görülecektir..

Onüçüncü Bölüm

Kur'anı Kerimin Çevrilmesinin Gerekliliği

Bütün insanlara peygamber olarak gelmiş olan bir zatın, bir tek dille, bütün milletlere emirlerini bildirmesi olur iş midir? Şu halde her Müslüman millet, inandığı kutsal kitabını kendi dilinde okuyacak ve anlıyacaktır. «İnsanlara, gönderileni açılaman için biz sana Kur'anı indirdik. Umulur ki düşüneler!» diyen âyetin hükmü, bizim bu dâvamızı kuvvetlendirmektedir. İnsan anlamadığı bir şeyi nasıl düşünebilir?

Keşşaf, Medarik-üt-Tenzil, İbni Abbas [48], Kadi, Ruh-ul-Beyan, Ruh-ül-Meani Nesefî, Taberî gibi tefsirler Kur'anın başka bir dile çevrilmesini kabul etmişlerdir. Hattâ Taberî, «Bir adama gönderilen elçinin, o adamın dilini bilmesi gerektir. Aksi halde bu elçilikten bir fayda elde edilemez. Allah-ü Taalâ da böyle faydasız bir şey yapmaktan uzaktır» demiştir. Keşşaf dahi şöyle demektedir: «Kur'an için iki yön vardır: Ya bütün dillerce inmesi, ya da yalnız bir tek dille inmesi; bütün dillerce inmesine lüzum yoktur, çünkü çevirme aslın yerini tutar.»

Ben yine (14) üncü sûrenin (4) üncü âyetine dönüyorum. Bu âyetteki لسان kelimesini bazı kurra (= Kur'an okuyanlar) لسن diye çoğul şeklinde okumuşlardır. Şu hale göre âyetin anlamı, «Kendi uluslarının dillerince göndermediğimiz hiçbir

---

[48] İşbu tefsirin İbni Abbas'a ait olduğu şüphelidir.

peygamber yoktur» demek olur. Bu okuyuş bizi daha iyi tanıklamaktadır.

(4) üncü sûrenin (44) üncü âyetinde, «Biz Kur'anı Arapçadan başka bir dille indirseydik, âyetler açıklanmalıydı; millet Arap, dil yabancı, derlerdi» buyuruluyor. Meseleyi Türklere göre düşünelim: Millet Türk, dil yabancı; bu nasıl olur? Türk halkına Arapça mı? Hani benim dilimce kutsal kitabım?... Bu sorunun cevabı ancak Kur'anı Kerimi Türkçeye çevirmekle verilebilir.

İmâmı Gazalî, İmâmı Şafiî ve İmâmı Hanbelî'nin dahi tercümeye cevaz verdikleri söylenmekte ise de bu söylentiler pek sağlam değildir.

(38) inci sûrenin (29) uncu âyetinde şöyle buyurulmaktadır: «Âyetleri iyice incelesinler ve aklı başında olanlar öğüt alsınlar için biz sana kutlu bir kitap gönderdik.» Herhangi bir kimse, bilmediği dildeki kelimelerin anlamını inceleyebilir mi?

Bir milletin bütün fertlerini yabancı bir dil öğrenmeğe zorlamak olacak iş midir? Şu halde her milletin öğüt alacağı kitap ancak kendi ulusal diliyle olmalıdır [49].

Kur'anın (87) nci sûresinin (19) uncu âyetinde «Bu öğütler, yani bu Kur'an İbrahim'le Musa'nın kitaplarında dahi vardı» denilmektedir. İbrahim Peygamberin dili Süryanca, Musa Peygamberin dili İbranca idi. Demek ki Kur'an-ı Kerimde bulunan hükümler ve emirler vaktiyle başka dillerle de inmiş imiş. Şu halde işbu hükümler ve emirler niçin Türk diliyle de yazılıp okunmasın?

Kur'anın birçok yerlerinde «Okuyun, anlayın.» denilmektedir. Okuyup anlamak ancak millî dille olabilir. Artık şu uzun açıklamalardan ve tanıklardan sonra Kur'anın Türkçeye çevrilmesi işinde aklı olan hiçbir kimse şüphe etmez sanırım..

---

[49] Bu ince işi biz Müslümanlardan daha iyi kavramış olan Hıristiyan dünyası yeryüzünde ne kadar millet varsa ve hattâ ne kadar kabile ve âşiret varsa İncili onların dillerince tercüme ederek parasız dağıtmaktadırlar. Böyleliyle Hıristiyanlığı yeryüzüne yaymaktadırlar.

Ondördüncü Bölüm

Çevirmenin Namazlarda Okunabileceğine Dair Olan Aklî Deliller

«Aklî deliller ile naklî deliller birbirleriyle çarpışacaklarsa aklî delil ele alınır» diye İslâm ilimlerinde bir kural vardır; ben bu kurala uyarak bu işte aklî delilleri öne aldım.

Mânayı, ruhu bozmamak şartıyla yapılmış olan bir tercüme ile niçin ibadet olmasın? Allah her dilden anlar ve her şeyi bilir; O, kullarını güçlüğe sokmak istemez. Bir ibadetin ve bir duanın kabul olunabilmesi için kalbin temizliği, ruhun rahatı, yüreğin coşması lâzımdır. Hiç bilinmiyen çetrefil bir dilin kelimeleri, sözleri, duaları bu saydığım yüce şeyleri veremez.

Anlaşılmıyan bir dille yapılan ibadet sönük olur; ruhta ve yürekte hiçbir heyecan uyandırmaz, ibadet kuru ve mihanikî bir hal alır, nitekim böyle olmuştur.

Vaktiyle büyücek şehirlerden birinde Maarif Müdürü idim. Daireye yakın bir kilise vardı. Her pazar sabahı kadın, erkek, çocuk, yaşlı bütün Hıristiyanlar kiliseye toplanırlardı; yanık yanık Türkçe ilâhî sesleri kubbelerden taşardı. Bir gün merak ettim. Kiliseye giderek yakından görmek istedim. Küçük, büyük herkesi derin bir vecit içinde gördüm. Âdeta fert ortadan silinmişti, meydanda tek bir ses vardı. Çocukların yaşlılarla birlik-

te okudukları Türkçe ilâhiler ve vecdi arttırıyor, orgun da katıldığı bu ilâhiler ortalığa başka bir hâlet veriyordu.

İbadet bittikten sonra çehrelere baktım. Hepsinde mânevî bir neşe okunuyordu.

Bir de bizim camileri gözönüne getirelim. Temizliği esas tutan bir dinin ibadet yerleri, kiliselere bakınca onlardan daha temiz değildir. Eski halılar ve yırtık hasırlar üzerinde etrafa dağılan kirli çorap kokuları insanda ibadet vecdi ve huzuru mu bırakır? Kötü sesli bir hatibin veya imamın kulak yırtan okuyuşu bu hale tüy diker [50].

* * *

Dikkat edelim, Türk namazdan ziyade Mevlide daha çok önem veriyor. Bunun sebebini anlamak zor değildir.

Halbuki asıl Müslümanlıkta yok iken sonradan âdet olan Mevlid bugün hemen hemen Müslümanlığın âyinleri sırasına geçmiştir. Çünkü halk az çok Mevlidi anlıyor, ondan zevk alıyor, çünkü ölçülüdür, vezinlidir. Ana dil zevki musiki ile birleşince insana ilâhî bir neşe veriyor (51). İranlı'lar dahi kendi dillerince İmam Ali için Mevlid yazmışlardır. Arnavut dilince daki Mevlid yazılmıştır. Rumca'da ve Boşnakça'da dahi varmış.

---

[50] Şehy Sâ'dî ne güzel söylemiştir: «O hayvan hatibin öyle bir sesi var ki bağırınca Farisin kalesi yıkılır.»

[51] «Mevlid okumak ve okutmak asıl İslâmlıkta yoktur» demiştim. Evet, bid'attir; yani sonradan çıkmıştır. Nitekim «İsbat-ül-Hasenât» adlı kitapta şöyle denilmektedir: «Bazı kalbi saf olmıyan ve insafı bulunmayan kimseler zuhur ederek, öyle Mevlid-i Şerif okutmak bid'attır ve günahtır gibi ağızlarına gelen yakışıksız sözlerde bulunurlar.»

Görülüyor ki vaktiyle yobazlar Mevlid okutmağı bile iyi karşılamamışlar. Çünkü onlar her yeni şeye karşı düşmandırlar.

Mevlid okutmak Hicretin (604) üncü yılında başlamıştır. İlk olarak Musul hükümdarı Melik Afdal Muzafferüddin adındaki zat okutmuş ve halkı toplayıp şerbetlerle, yemeklerle ağırlamıştır (Bak: İsbat-ül- Hasenât li-Tilavet-i Mevlid-i Seyyiddi-s-sadat). Zannedersem bu âdet Hıristiyanlardan geçmiş olmalıdır. Çünkü onlar İsa'nın doğumunda âyin yaparlar.

Onbeşinci Bölüm

Arap Harfleri, Başka Milletlerin sesleri

Kur'an-ı Kerimden Farsçaya veya herhangi bir dile çevrilmiş olan âyetlerin namazlarda okunabileceği yolundaki fetvaları ve içtihatları az aşağıda arzedeceğim. Şimdi aklî delillerden bir kaçını daha arzetmek istiyorum:

Araplardan başka bazı milletler Arabın ع، ض، ذ، خ، ث gibi seslerini çıkaramazlar, Türkler de bu cümledendir. Bir takım sesler de vardır ki Araplar da onları söyliyemezler.

Nitekim Fatiha sûresinde olan ض harfi yüzünden vaktiyle İstanbul'da hayli gürültüler, kavgalar oldu, adamlar öldü, devletin çok sıkışık bir devrinde memlekette büyük huzursuzluklar yaratıldı.

Arapçaya özger olan bu sesleri çıkaramamak, Türkler için bir kusur değildir. Arapların da çıkaramadıkları birçok sesler vardır.

Her ne ise, biz bahsimize gelelim: Türkler uzun uzadıya kıraat dersi almadıkça yukarıdaki sesleri çıkaramazlar. Bu hususta Türkten başka uluslar da bu yolda daha güç ve imkânsız durumdadırlar..

Hocalar arasında itibarda olan «Fetvay-ı Kadihan» ve «Fetvay-ı Hindiyye» adlı kitaplarda ve başka fıkıh kitaplarında «Bir kimse bazı harfleri söyliyemezse, o harflerin bulunduğu âyeti okumak namazı fâsit eder» diye yazılmıştır.

Bütün fıkıhcılar, bir kimse کوثر kelimesindeki ث harfini namazda س gibi کوسر okusa namazı bozulacağını beyan ederler.

Soruyorum, hangi Türk ث، ذ، خ، ض، ع harflerini doğru dürüst söyliyebilir? Hangi Farslı ض، ع، ث، ق، ط، ح harflerini çıkarabilir? [52].

Ve yine fıkıhcılar derler ki: «Bir kelimenin anlamı bozulacak şekiled yanlış okunsa, okuyanın namazı fâsit olur». Şu halde bütün Türklerin ve Araplardan başka bütün Müslümanların namazları fâsittir.. Çünkü başka hiçbir millet Araplar kadar o harflerin hakkını veremez; meğer ki üç yüz milyonluk Müslümanları birer birer yıllarca tecvit okumağa zorlıyalım. Bu da olur iş değil. Şu halde ne yapamlı? Kur'an-ı Kerimi her Müslüman milletin diline çevirip okutmalı. Akıl, mantık, zaruret bunu böyle gerektirir.

Kuzey Türklerinin, Tatarların dillerinde ف yoktur; bu sesi پ şeklinde çıkarılar. Bundan başka bu dillerde çekme, uzatma dahi yoktur, الفلآ م میم diyemezler الیپ لام میم derler. Şimdi şu okuyuşu değendiniz mi? Bu adamların dillerini koparsanız کوثر kelimesinin ث sesini çıkaramazlar. Çünkü hançerelerinin yaradılışı başka türlüdür.

احد kelimesini hiçbir Türk Arap gibi kalkala yaparak söyliyemez, احت şeklinde okuyacaktır. ق harfinin kalkalesi de böyledir; bir Türk hafızına dikkat ediniz, kalkale yapacağım diye hakkın kafına öyle basar ki gırtlağından kansırık çıkarıyor sanırsınız.

---

[52] Cerir-i Taberî'nin yazmış olduğu tefsir, Sâman oğullarından Mansur için Bağdattan getirilmişti. Arapça yazılmış olan bu kitabı okumak güç olduğundan, Orta Asya hocalarını toparladılar, onlara şeriat bakımından bu kitabın çevirmesinin doğru olup olmadığını sordular; onlar da «caizdir.» dediler ve şu âyeti - yani yukarıda mânasını yazmış olduğum âyeti-, 14 üncü sûrenin (4) ünücü âyetini, tanık tuttular. Bunun üzerine Mansur Buhara'dan, Belh'ten, Hindistan'dan daha bazı yerlerden bilginleri çağırdı, bunların aralarından en büyük bilginleri seçerek kitabı Frasçaya tercüme ettirdi. (Bak: H. Massé - Anthologie Persane - Paris 1951 - sahife: 15).

İşte, ses kanunlarını ve dillerin özelliklerini bilmiyen, dil bilgisinden haberleri olmıyan eski hocaların fetvaları.

Vaktiyle İstanbul'da «Cemiyyet-i İlmiyye-i Osmaniyye» adında bir dernek varmış. Bu dernek, «Mecmua-i Fünûn» adında bir de mecmua çıkarıyormuş. Bu mecmuanın ikinci cildinin (318) inci sahifesinde şu yazılar okunmaktadır [53]:

«Çin'de Kur'an-ı Kerim tilâveti beş on seneye mütevakkıftır. Ehli İslâmdan Kur'an-ı Kerim tilâvet edebilenler pek nâdirdir».

Ayni mecmuanın ayni sahifesinde şöyle denilmektedir: «Çin lisanında huruf-i Arabiyyeden birkaçı noksandır, bunun için Kur'an-ı Kerimi iyice telâffuz edemezler». Evet, Çincede, Arapçada bulunan bazı sesler bulunmaz; Çincedeki bazı sesler de Arapçada yoktur. Meselâ Çincede ر harfi yoktur, bunun yerine ل harfi kullanılır; o dilde رب kelimesi لب olur, رحيم kelimesi de لحيم olur. Bu bir kusur değildir, yaradılıştır. Bunu kimse değiştiremez ve ayıplıyamaz.

İşbu derginin 393 üncü sahifesindeki yazı da dikkati çekmektedir: Güney Afrika Müslümanları arasında çıkan mezhep gürültüleri, aralarında kan dökülecek kadar ileri gitmişti. İngilizler Hicrî (1278) yılında bu gürültüleri yatıştırmak için İstanbul'dan bir hoca istemişler. (Ebubekir) Efendi adında bir zat gönderilmiş. Bu zat ara sıra Güney Afriya'ya dair, dergiye yazılar gönderirmiş. Bu yazıların birinde oralar halkının Kur'ana dillerinin dönmediğinden uzun uzadıya şikâyet ediliyor.

Artık bu haller karşısında ham softaların «Siz ille Arapça okuyacaksınız» demeleri doğru mudur? İslâmlık gibi kolaylık ve mantık üzerine kurulmuş olan bir dini zorla çığırından çıkarmış olmuyor mıyız? En doğru ve en hayırlı bir iş, Kur'an-ı

---

[53] Bu mecmua çok ciddî ve çok ağırbaşlı imiş. Birçok faydalı yazıları var. Bu mecmuadan sonra, ne saltanat, ne meşrutiyet, ne de cumhuriyet devrinde böyle kıymetli bir mecmua çıkmamıştır.

Kerim'i o adamların dillerine çevirmek ve onları ayrışmalardan, gürültülerden, bilgisizlikten kurtarmaktır. Bizim inadımızdan başkaları faydalanıyor, Müslümanlık olduğu yerde sayıyor, hattâ eksiliyor, Hıristiyanlık her gün biraz daha ilerliyor.

Allah her milletin diline, boğazına başka bir özellik vermiştir. Onu bozmak veya değiştirmdek kimsenin kârı değildir.. «Allahın yarattığında değiştirme yoktur» diyen âyet-i kerime bu ilmî hakikati bildirmiş olmuyor mu?

Bin yılı aşkın bir zamandanberi Araplarla yakından münasebetteyiz; biz Batı Türkleri bile Kur'anı Araplar gibi, Arap şivesinde okuyabiliyor muyuz? Araplar bizim hafızların okuyuşuna gülüyorlar. Nitekim Türkçe konuşan bir Arab'a da biz gülüyoruz.

(30) uncu sûrenin 30 uncu âyetinde «Allahın bir yaradışıdır ki, insanları onun üzerine yaratmıştır. Allahın yarattığı değişmez, en doğru din budur» deniliyor. Bu âyetten iki şey anlaşılmaktadır. Birincisi, Müslümanlığın yaradılış dini, tabiî bir din olmasıdır. İkincisi, Allahın kurduğu kanunların değişmiyeceğidir.

Bizler ise bu güzel dinimizi bir takım kısa ve ilimsiz düşüncelerle âdeta çığırından çıkarıyor, onu içinden çıkılmaz bir hale sokuyoruz. Allah akıllar versin.

Hele (33) üncü sûrenin (62) ıncı âyeti bu hususta pek açık bir senettir: «Daha önce geçmiş olanlar hakkında Allahın kanunu - tuutuğu yol - budur.. Sen Allahın kanununda hiçbir değişiklik göremezsin». Bu konuda daha başka âyetler varsa da biz sözü kısa kestik. İşbu âyetlerden anlaşıldığına göre, Allahın kanunları değişmezmiş. Türkün veya herhangi bir milletin dilini zorla Arap söyleyişine çevirmek elde olmıyan bir şeydir. Çünkü her milletin yaşadığı çevre, bulunduğu bölge ayrı ayrıdir. Dil ve gırtlak çevrenin, suyun, havanın, ırkın meydana getirdiği şeydir.

Aylarca, yıllarca hoca önünde diz çökerek kıraat dersi a-

lanlar yine ح، ع، ض، ذ، ث harflerini bir Arap gibi çıkaramazlar; en ünlü hafızlarımız bile bu harfleri gerektiği gibi söyliyemez. Hele ع harfini söylerken âdeta boğazlarını kazırlar. ق harfiyle kalkale yapmak isterlerken, tükürür gibi bir ses çıkarırlar.

Çinceyi ve Türkçeyi bir yana bırakıyorum; binlerce yıldan beri Sâmî kavimlerle komşuluk etmiş olan, çivi yazsını ve pehlevî dilinin yarı kelimelerini Sâmî'lerden almış bulunan Farslar bile dillerini Arapçaya uyduramamışlardır. Hâlâ bu dilde ق، ث، ع، ط، خ، ص gibi sesler yoktur, nitekim Arapçada da sert ق sesi yoktur. Arap dilinde, gerek Frasçada ve gerek Türkçede bulunan seslerden bir takımları bulunmaz.

Bunun içindir ki, ne bir Türk, ne bir İranlı, ne bir Çinli Kur'anı Araplar gibi okuyabilir. Milletleri bir yana bırakalım, milletleri teşkil eden oymaklar ve bölgeler halkı bile az çok ayrı ayrı söyleyişe ve ağıza sahiptirler. Türkiye'de Niğde'den başlıyarak doğuya doğru giderseniz «k» harfini işidemezsiniz, oralarda «kına» kelimesi «hına», «parmak» kelimesi «barnah» olur. Kütahya ilinin Çinge bölgesinde ise iş bunun aksinedir, oralarda da (h) harfi (k) olur, dilinin koparsan bu adamlar «haber» diyemezler, «kabar» derler. Artık bu dillerde okunan Kur'anı varın siz düşünün.

(30) uncu sûrenin (22) nci âyetinde «Allahın belgelerinden birisi de, sizin dillerinizin ve renklerinizin ayrı ayrı olmasıdır; bilgisi olanlara bunda işaretler vardır» buyuruluyor. Demek ki dillerin ayrı ayrı olması Tanrının bir hikmeti imiş. Bütün milletleri Arapça etrafında birleştirmeğe kalkışmak bu hikmete uymaz. Hazret-i Peygamber Arap olduğundan ve her yerden ziyade Arap ülkelerinin kalkınması gerekli bulunduğundan Kur'an Arapça inmiştir.

İma-ı A'zâma ve birçok eski ve yeni bilginlerin fikirlerine göre Kur'andan maksat mânadır; lafız mânanın kalıbı ve perdesidir. Mâna ise herhangi bir kalıba konulabilir. İlk önce Arap-

lara hitap eden Peygamberin davet dilinin de Arapça olacağında şüphe yoktur.

Nitekim (19) uncu sûrenin (98) inci âyetinde bu husus açıkça belirtilmektedir: «Sakınanları muştulamak ve düşmanlık edenleri ocundurmak üzere biz Kur'anı senin dilince kolaylaştırdık».

Ve yine (44) üncü sûrenin (58) inci âyetinde şöyle buyurulmaktadır: «Öğüt alsınlar için biz Kur'anı senin dilince kolaylaştırdık». Bu âyetten şu çıkmazmı ki, başka milletlerin öğüt almaları için onların dillerince de kolaylaştırmak lâzımdır. Mantık ve hakikat bunun böyle olmasını emretmektedir.

73 üncü sûrenin şu «Kur'andan size kolay geleni okuyun.» diyen âyetine ne demeli? Arap olmıyan bir kimse için Kur'anı doğru dürüst okumak kolay değildir. Çünkü dili dönmez.

Kur'anda (5) inci sûrenin (7) nci âyetinde «Allah size zorluk vermek istemez» denilmektedir. (22) nci sûrenin (78) inci âyetinde de «Allah sizin için dinde güçlük yaratmamıştır» deniliyor. Artık bu kadar açık ve bu kadar sağlam tanıklar karşısında bir diyecek kalmaz sanırım.

Hicretin (827-828) Milâdî yıllarında Balıkesirli Devlet oğlu Yusuf adında birisi manzum olarak bir fıkıh kitabı yazıyor. İşbu kitabın baş tarafında şu beyitler okunmaktadır:

Ey nice gördün şerif âlimleri
İlm birle âlim ü kâmilleri

Türk dilinde düzdiler bunca kitap
Ma'nı yüzünden götürdiler nikap

Kimse ani görüp inkâr itmedi
Hem idenler dahi hiç aar itmedi

Türkçedür ders müderrisler dahi
Hem müderrisler müfessirler dahi

Bu hanife kim o dur sahip usul
«Ma'nidür Kur'an» dili bir kavl ol

Parisî Kur'anı caiz gördi bes
Kim namazda okusun kılsın heves

Öyle olacak her dile gerek olur
Lafz elbet muteber mâna olur

Meşhur Molla Fenârî'nin «Ayn-ül-A'yân» adlı kitabında Fatiha tefsirinde (262) nci sahifede Ebu Hânife'nin bu yoldaki içtihadından bahsetmektedir.

İkinci sûrenin 256 ncı âyetinde «Dinde zorlama yoktur» buyuruluyor. Dinde kolaylığı gösteren bu âyet Müslümanlığın ne kadar yüksek olduğunu belirtmektedir..

Şimdi siz, bu âyete karşı «İlle her Müslüman Arapça öğrenecektir» derseniz saçmalamış olmaz mısınız?

Karşımdakilere şunu sorabilirim: «İnsan kendi diliyle söylenen bir sözden mi, yahut okunan bir parçadan mı zevk alır ve heyecan duyar? Yoksa hiç anlamadığı bir dilin sözlerinden mi?»

Şu halde mânevî hazzı, iç zevkini, vicdan huzurunu yaratacak olan ibadetin de ancak ana dille yapılması lâzımdır. Bunun başka türlüsü pek kuru ve mihanikîdir.. Artık o ibadetlikten çıkar, âdet olur.

Rahmetli Atatürk zamanında, Ayasofya yakınında bir camide Hafız Âşir Efendi tarafından Türkçe Kur'an okunurdu. Halkın bunu dinlerken ne kadar derin duygulandığını ve göz yaşları döktüğünü «Hürriyet» gazetesinin 22 Ocak 1953 tarihindeki sayısında okuyabilirler. İşte bir olay ki bütün karşı koymaları baltalamaktadır.

Her peygamber, gönderilmiş olduğu kavmin diliyle konuşmuştur. Musâ Peygamber İbranice konuşmuş, dine ait hü-

kümler bu dilde gelmiştir. Peygamberimiz Efendimiz de Araplar içinde gelmiş, Arapça konuşmuş, dine ait hükümler ve âyetler Arap dilinde inmiştir. Peygamberimiz, ayni zamanda bütün insanlara peygamber olmak üzere gönderilmiş bulunduğundan onun kitabı bütün milletlerin dillerince olması gerekir; bu da ancak tercüme yoluyla iş haline gelebilir. Çünkü kitaptan beklenilen mânadır, lafız değildir. Maksadın yalnız lafız olmadığı birçok âyetlerle tanıklanabilir. Tanrıyı birlemek, kötülükten kaçınmak, doğruluğa koşmak İslâmlığın başlıca şartlarındandır. Bunu her dille anlatmak mümkündür. Tanrının sözleri, lafza ve kelimeye bürünmeden önce mâna yönünden kadîmdir, ezelîdir; diller, ağızlar, milletler ve kavimler sonradan yaratılmış olduğu içiin kelimeler ve lafızlar dahi sonradan yaratılmıştır. Birçok eski ulemâ bunu böyle söyler..

Eğer Kur'an kelime ve lafız itibariyle kadîm olsaydı, kelimelerin, lafızların ve dillerin dahi kadîm olması lâzım gelirdi. Bu da olmaz şeydir, batıldır. Hanbelî mezhebinde olanlar hem mânanın hem de lafzın kadîm olduğuna inanırar ki bundan daha açık bir mantıksızlık bulunmaz.

Bir kimse, «Allah bir, Peygamber hak» demekle Müslüman oluyor; bunları inkâr ile kâfiir oluyor da neden kendi diliyle Tanrısına ibadet edemiyor?

Onaltıncı Bölüm

Çevirmeye Yapılan İtirazlar

İslâm Milletleri Arasında Birlik Meselesi

Bana yapılan itirazlar arasında, kendilerince en kuvvetli itirazları «Eğer Kur'an başka dillere çevrilir ve her millet kendi dilince ibadet ederse, Müslümanlar arasındaki bağ çözülür, İslâm birliği yok olur,» gibi şeylerdir.

Buna verilecek cevap çok kolay ve çok açıktır: Acaba İslâm milletleri arasında ne zaman birlik olmuştur? Daha ilk halifeler zamanında ayrılık belirtileri görülmemiş midir? Emevîlerle Hâşimîler kavgası derelerle kan akıtmamış mıdır? Peygamberin karısı ile damadı biribirine karışı silâh çekmemişler midir? Bağdat sarayında oturan halifeler, Endülüsteki İslâmları ezmesi için Frenklere elçiler ve armağanlar yollamadı mı? Yezid'le Hüseyin kavgasının İslâmlıkta açtığı derin yara hâlâ kanamakta devam etmiyor mu?

Şiîlik, Sünnîlik anlaşmazlığını bir yana bırakıyorum. Şu ehli sünnet arasındaki şafiîlik, hanefîlik ve hanbelîlik gürültüleri binlerce nüfusa kıymamış mı? Yüzlerce şehir yıkmamış mıdır? Osmanlı Türkleri batıda uğraşırken İran Şahları Papa'ya ve Avrupa'ya adamlar göndererek aleyhimizde anlaşmalar yapmağa çalışmamışlar mıdır?

Sözü uzatmıyalım: Birinci Büyük Harpte Arapların Türk-

lere karşı hareketlerini başkaları yapmadı [54]. Suriyede, Filistinde müdafaasız Türk çocuklarına merhametsizce kıyan kimlerdi? Peygamberin halifesi kutsal savaş ilân ettiği halde Çanakkalede bize karşı harbedenler kimlerdi? Müslümanlar değil miydi?

Türkler bin yılı aşkın bir zamandanberi İslâmlığı ve dolayısıyla Araplığı korumaya çalıştıkları halde kime yaranabildiler? Haçlı ordularına kimler göğüs gerdi?

Dili, yurdu, tarihi, dâvası ayrı ayrı olan İslâm milletlerini geçelim; günümüzdeki olaylara bir göz atalım; Beş altı Arap hükûmeti kendi aralarında birleşemediler, bir avuç Yahudiye karşı varlık ve birlik gösteremediler.

Bununla beraber, ben kendim İslâm milletleri arasında birlik vücude gelmesini isterim. Fakat bugün için bu imkânsızdır. Çünkü hâlâ siyaset ve mezhep ayrılıkları devam etmektedir... İş haline gelmesi uzak bir emel olan İslâm birliği adına kendimize kıymamız doğru değildir.

Hıristiyan milletler meydanda. Tevrat ve İncil hemen her Hıristiyan milletin diline çevrilmiştir. Her millet kendi kutsal kitabını kendi dilince okumaktadır. Öyle olduğu halde Hıristiyanlık için aralarında çarçabuk birleşmeler husule gelmektedir. Haçlı kavgaları bunun bir nümunesi değil midir? Çindeki Boxer savaşının sebebi nedir? Balkan harbinde bize karşı güdülen siyaset nenin eseridir?

Şu acı hakikati açıkça söylemekte büyük fayda vardır ki

---

[54] Türk komutanlarından Cavit Paşa, Birinci Umumî Savaş başladığı sıralarda Bağdat Valisi imiş. 1334 yılında bastırmış olduğu «Irak Seferi» adlı kitabında anlattığına göre Irak'ta bulunan din ulularına, müctehitlere cihad-ı ekber (= Büyük din savaşı) için baş vurularak fetva istemiş. Kendisine «Cihad-ı ekber umumî olur, hususî olmaz» cevabını vermişlerdir.

Yine bu kitabın 35 inci sahifesinde Bağdat Müftüsü, Cavit paşa ile olan bir konuşmasında «Hazret-i Peygamber'in neşir ve tesis buyurdukları ahkâmı diniyye ve şeriyyenin temini devam ve bekası kavmi necibi Araba attir» demiştir. Halbuki ne Kur'anda, ne de Hadiste böyle bir şey yoktur. Bu görev bütün Müslüman milletlere aittir.

Hıristiyan milletlerin dinlerine sarılışları ve din ahlakını üstün saymaları her halde biz Müslümanlardan daha kuvvetlidir. Her ne kadar orada da bazı kaymalar ve sapmalar meydana geliyorsa da doğuya bakınca bunlar çok önemsiz kalır.

Sözün kısası, İslâm milletlerin birliği isteniyorsa, önce şu sünnîlik - Siîlik gürültüleri, şu mezhep ihtilafları ortadan kaldırılmalı; daha sonra İslâmlar iktisatça, siyasetçe zararsız ve saldırışsız doğru bir yol tutmalıdırlar. Bu iş ancak böyle olur, başka türlü olamaz.

Sözü çok uzattık, sadetten bir parça uzaklaştık sanırım. Asıl bahsimiz olan konuya döneceğim. Yalnız kısa bir parça daha yazıp sözü kesmek istiyorum.

Bu kitapta ortaya attığım meseleler dolayısıyle, bazı beyinsizler, bana kâfirlik, dinsizlik gibi şeyler yükleteceklerdir, bunu biliyorum. Çünkü onların kafaları hakikati alamaz. Kur'an-ı Kerimin zemmettiği suretle «biz atalarımızdan böyle gördük, böyle bulduk» derler. Bu gibilerin iyi bilmeleri lâzımdır ki çok şükür ben Müslüman oğlu Müslümanım, dinimin esasında hiç şüphem yoktur ve yine bilmelidirler ki bir adamın (100) sözü inkârı ve küfrü andırsa da bir sözü imanı andırsa o kişinin imanına hükmolunur (55).

Eski ve büyük İslâm ulemasının kabul ettikleri bir usul vardır ki «Lüzumî küfür, küfür değildir. İltizamî küfür, küfürdür». Allah bu zâtlardan razı olsun ve onlara rahmet etsin. Artık bu deliller karşısında kimse beni kâfirliğe nisbet edemez.

---

(55) ... El-İslâm ve-n-Nasraniyye-sahife 57.

Onyedici Bölüm

Kur'an Tercümesinin Namazda Okunabileceğine Naklî Deliller

İslâm dünyasının büyük imamlarından biri, belki birincisi olan büyük İmam Ebu Hanifenin içtihadını, her İslâm bilgini bilir: «Kur'anı iyi okuyan da okumıyan da, Farsça olarak Kur'an tercümesini namazda okuyabilir». Bu yoldaki içtihadı fıkıh kitaplarının bir çoklarında yer almıştır. Hatta Fahreddin-i Razî bile büyük tefsirinde yazmıştır; fakat Fahreddin-i Razî bunun aleyhindedir. [Fetava-yi Giyasiyye] adlı eserde de büyük İmamın bu içtihadından bahisle «Farsçaya veya her hangi bir dile çevrilmiş olan âyetin namazda okunabileceğini» söyler.

«Türk Tarihinde Mezhep Cereyanları» adındaki kitapta da şöyle denilmektedir: «Buharada ibadetin Farsça ifasına müsaade edildiği gibi, Kur'anın her hangi bir lisanla olursa olsun, tercümeye sadık kalmak şartıyla okunmasına ulema fetva verdiler»..

Aynı eserin (118) inci sahifesinde «Arap kumandanı Kuteybe (56), Hicretin (94) üncü senesinde Buharada Zerdüşt

---

(56) Türkistan ve Harzem taraflarında hükmetmiş olan bir Arap komutanıdır; Türkler arasına fesat sokarak biribirine düşürmüş ve bundan faydalanmıştır. Hayli zulüm yapmıştır. Türklüğün iç varlığına ilk tekmeyi vuran adamdır. Hicretin 96 ncı yılında Ferganada başka bir Arap komutanı tarafından öldürülmüştür.

ateşgedesinin yerinde büyük bir cami yaptırdı.. Burada ibadet Fars diliyle yapılırdı. Çünkü ahali Arapça bilmiyordu. Ezan Farsça okunduğu gibi (57) namaz, nikta, niknet, nikünya, niküni kumandasıyla kılınırdı. Bilâhare Irak içtihat medresesi, Kur'anın yanlışsız ve tam tercemesile her lisanda ibadetin caiz olduğuna dair fetvayı verdi» deniliyor (58).

Bundan anlaşılıyor ki, bu iş vaktiyle pek âlâ yapılmış imiş. Şimdi dahi yapılması hem akle, hem nakle, hem ihtiyaca uygundur.

Büyük İmamın işbu içtihadından döndüğü söylenir; bu söylentinin doğruluğunda şüphe vardır; çünkü bir tek adamdan rivayet olunmuştur. Fıkıh kitaplarının bazıları bu şüpheli dönüşü hakikat gibi yazmaktadırlar; bazı kitaplar da böyle bir şeyden bahsetmemektedir. Birtakım kitaplar, İmam Ebü Hanife'nin talebeleri olan Ebi Yusuf'la İmam Muhammed'in içtihat larına döndüğünü yazarlar. Bu rivayetler arasında doğrusunu bulup çıkarmak kolay değildir. «Nur-ül-İslâm» adındaki eserin 3 üncü cildinin 65 inci sahifesinde şöyle denilmektedir: «Ebi Hanife'nin bu içtihadından dönmüş olduğunu bazı arkadaşları rivayet etmişlerse de, bazı arkadaşları böyle bir şeyden bahsetmemişlerdir». Demek ki rivayet sağlam bir esasa dayanmamaktadır. Yine bu eserde «Büyük İmama göre Kur'an mânadır» denilmektedir. Aynı eserin 3 üncü cildinin 35 inci sahifesinde «İmama göre Kur'anın her hangi dilde namazda okunabileceği» kaydedilmektedir.

Çok kiymetli bir fıkıh kitabı olan «Dürer-ül-Ahkâm»da büyük İmamın, sonradan aciz halinde, yani Arapçasını iyi okuyamaması halinde, Farsça okunabilmesini kabul ettiğini kaydeder (59).

---

(57) Bak: aynı eser; bak: Nerşahînin Buhara Tarihi.

(58) Ezan, bildirmek demektir. Her hangi bir kimseye bir şey bildirilmek için ancak o adamın diliyle konuşulur, başka türlüsü olur mu?

(59) Bak: Dürer-ül Ahkâm sahife: 1319

«Mecma-ül-Enhür» adlı fıkıh kitabında da şöyle denilmektedir: «Acizle kayit olunmasının sebebi, namazda Farasça okumak, İmam-ı Âzama göre —Arapçayı güzel okusa bile— caizdir. Çünkü Kur'an mânadır; Farsça aynı mânayı gösterir. İmamı Âzâmın, İmam Yusuf ve İmam Muhammedin içtihatlarına döndüğü rivayet edilmektedir (60). Aynı eserin aynı sahifesinde «Farsça ile veya her hangi bir dille besmele çekilse caizdir» deniliyor. İşbu ibarenin şerhinde «çünkü lisan değişmekle mâna değişmez» denilmektedir.

Usul-ü Fıkıhtan da birkaç tanık vereceğim :

«Mecamı-ül-Hakayik» şerfi olan «Menafi-üd-Dekayik» şöyle demektedir: «İmamı Âzam, aciz halinde —yani Kur'anın Arapçasını iyi okuyamamak halinde— namazda Farsça okunabileceğini kabul etmiştir.»

İstanbulda Köprülü kütüphanesinde (533) sayıda kayıtlı bulunan «Esrar-ül-Mesâil fi Fünun-üd-Delâil» şöyle yazar: «İmam Mühammede göre bir kimse namazda Frasça tekbir getirirse caiz değildir; fakat ben Arapça ile Farsça arasında bir fark göremem» (61).

Tâhavî şerhinde (62) «Bir kimse Arapçasını iyi okusa bile namazda Farsçasını okusa namaz fâsit olmaz» denilmektedir.

Hâzin tefsiri, ان هذا لفى الصحف الاولى. صحف ابراهيم و موسى âyetinin tefsirinde «Bu söz, yahut sûrelerin hepsindekiler eski suhuflarda, İbrahim'in ve Musâ'nın kitaplarında dahi vardır. Bu, demektir ki namazda Farsça okunabilir. Delili budur. Çünkü o kitaplar Arapça değildi; o kitaplarda da âyetler var imiş» demektedir (Sahife: 725)..

Son asrın en büyük İslâm bilgini rahmetli hocam İzmirli

---

(60) Bak: Mecma-ül-Enhür cilt: 1, sahife 93.
(61) Bak: sahife 70.
(62) Bak: Tahavî şerhi sahife 217.

İsmail Hakkı «Maani-i Kur'an» adlı Kur'an tercümesinin önsözünde şöyle der (63) : «Kur'an-ı mübini tercüme caizdir; bunda asla şüphe ve ihtilâf yoktur. İhtilâf tercüme edilmiş âyetle namazın doğru olup olmamasındadır. Hanefi mezhebinde olan imamlara göre, nazm-ı kerim rükn-ü aslî olmamakla, mânaya delâlet eden tercüme ile namazda okumak caizdir. İmamı Âzama göre Kur'anı iyi okuyabilsin, iyi okuyamasın, kadir olsun olmasın, her kim olursa olsun, tercüme ile kiraat sahih ise de İmam Muhammede ve İmam Ebi Yusuf'a göre ancak âciz olan kimse tercüme ile kılabilir, kendi lûgatiyle okuyabilir. İmamı Âzamın başka bir talebesi olan Nuh İbni Ebi Meryem, 'İmamı Âzam, sonradan iki imamın içtihatlarına dönmüştür' demiştir» (64). Burada iki şey göz önüne alınmadır: Birincisi, İmamı Âzamın eski içtihadından dönmüş olması rivayetidir. Bu rivayet aslında bir tek kişiden gelmiştir. Böyle bir rivayetin büyük bir kıymeti olabilir mi? Bazı fıkıh kitaplarına dağılan şey işte bu tek kişilik rivayettir. Biz İmamı Âzamın böyle haklı ve mantıkî bir dâvadan vaz geçeceğine inanamıyoruz. İkincisi, yine imamlar ve fıkıhçılar, secde edemiyen veya rükû edemiyen bir kimsenin işaretle secde ve rükû etmesinin caiz olduğunda söz bir etmişlerdir. Çünkü Müslümanlıkta kolaylık ta emredilmiştir..

Arapça Kur'anı iyi okuyamıyan, onu ezip büzüp geveliyen, ne kadar uğraşılır ise uğraşılsın Arap gibi okumasına imkân olmıyan bir adama, niçin kolaylık gösterilmesin? Din böyle bir kolaylığı emreder. Fakat bu efendiler kabul etmezler. Sebep belli......

---

(63) Bak: Maani-i Kur'an sahife 3.

(64) Bu adam Kur'anı Kerim hakkında birçok hadis uydurmuştur; her surenin fazileti hakkındaki uydurma hadisler bunun marifetidir. Hadis rivayet ederken, İbni Abbas ve Übeyy İbni Ka'ab gibi zatlara isnat eder,: bak: Fecr-ül-İslâm sahife: 215. Kendisine neden böyle yaptığını sormuşlar, «Görüyorum ki halk Ebu Hanife'nin fıkhına, içtihadına çok düşkündür. Kur'an okumaktan çekiniyorlar. Allah rızası için bu hadisleri uydurdum» demiş. Böyle bir adamın Ebu Hanife'nin içtihadından vazgeçtiğini söylemesi doğru mudur? Peygambere iftira eden bir adam herkese iftira edebilir.

Dünyanın nereye doğru gittiğinden haberi olmıyan, dar görüşlü, örümcek kafalı adamların fetvalarıyla bu asırda yürünmez; yürünse de yeryüzünün en geri, en yoksul, en heyecansız bir topluluğu vücut bulur. Böyle maddeten yoksullaşmış olan bir topluluğun mânen de yoksullaşacağından şüphe yoktur. İşte İslâm ülkeleri, işte İslâm mâbetleri.

★

Hazerte-i Peygamber Efendimizin, Bizans İmparatoru Herakliyos'a gönderdiği mektupta bir ayet vardır. Giden elçiye tercümesi için emir vermiştir. Bu bizim için bir tanık olmaz mı?

Elimizde başka bir tanık da şudur: Selman-ı Farisî'ye, İranda yeni Müslüman olanlardan bazıları mektup yazarak, Arapçaya dillerinin dönmediğinden bahisle, bazı şeylerin Farsçaya çevrilerek okunabilmesinin caiz olup olmadığını soruyor; o da buna cevazı veriyor.

Birtakım inatçı kimseler, Selman-ı Fârisî'nin cevabı meselesini çürütmek istiyorlar; çünkü işlerine öyle geliyor.

Onsekizinci Bölüm

Hâfızlık

Kur'an'ın Türkçeye çevrilmesinde ve namazlarda okunması işinde aleyhte bulunan kimselerin bir korkusu da şudur: Güya Kur'an-ı Kerim Arapçadan başka bir dile çevrilirse ve namazlarda okunursa Arap dili zayıflarmış, hâfız da kalmazmış. Ey sayın okuyucularım, bakın, görün, onlar ne kafada adamlardır. Buna düpedüz «Arap Milliyetçiliği» denilmez mi? Türkler Müslüman oldularsa Arap diline hizmet etmek için olmadılar a...... Arapça Araplar yaşadıkça yaşayacaktır. Hele Kur'an-ı Kerim hiçbir zaman kaybolmıyacaktır; onu sahibi muhafaza edeceğini haber veriyor. Bu adamların zamanımızdan haberleri yoktur. Zaman değişti. Bir makine günde tomarla eser basıyor, artık en küçük edebî bir eser bile kaybolmaktan kurtulmuştur.

Arapça eski üstünlüğünü koruyacaksa Araplar onu düzenlemeye, kolaylaştırmaya, bir sürü kural yığınından kurtarmaya çalışsınlar (65). Yoksa başka milletlere zorla öğretmeye kalkışmasınlar.

Hâfız meselesine gelince, esas Müslümanlıkta böyle bir şey yoktur. Hâfız ve hâfızlık, dinî tâbirle söyliyorum ki bid'attir. Peygamber Efendimiz zamanında hâfız ve hâfızlık yok-

---

(65) Mısırda, Bağdatta birtakım cemiyetler kurulmuş, bu yolda çalışılmaktadır.

tu; ashaptan bazıları, bazı ayetleri ezberlemişlerdi. Başka sahabîler de başkalarını ezber ederlerdi (66). Yazı işleri güç, kâğıt yok denecek kadar az olduğu cihetle hâfızlık sonradan başlamıştı. Eski devirlerde hâfızlığa lüzum vardı; çünkü en ucuz bir mushaf birkaç altına alınabiliyordu. Bugün ise en yoksul bir adamın alabileceği kadar boldur ve ucuzdur.

Hıfız kolay değildir. Ben hâfızlığa çalışan yavruların ne kadar sıkıldıklarını ve ne kadar sopa yediklerini bilirim. Bu yüzden bazılarının yarı sersem bir hale geldiklerini de bilirim.

Bazı fıkıhçılar «Kur'an ezberlemek vâciptir» diye içtihatta bulunmuşlarsa da böyle bir içtihatla bu zamanda iş görülmez. Çünkü bugünün genci daha başka şeylerle uğraşmak zorundadır ve Kur'an-ı Kerim her yerde bulunuyor. Kur'anı papağan gibi ezberlemekten ne çıkar? Hüküm zamana ve mekâna göre verilir. Zaten hâfızlık bid'attir.

★

Bu adamların bir korkuları da Kur'an tercüme edilirse, milletler imamlarından ayrılırlarmış, yani içtihat kapısı yeni baştan açılır imiş (67).

Gördünüz mü şu hocanın bulduğu sebebi? İçtihat kapısının kapanması İslâm âlemini geriletmiş, bilgili din adamlarının yetişmesini önlemiş, artık her şey taklide ve taklitçiliğe dökülmüş, düşünmek günah ve küfür sayılmıştır (68).

---

(66) Bak: Fecr-ül-İslâm sahife (179). Bak: El İttikan fi Ulum-il-Kur'an.

(67) Bak: El-Kavl-üs-Sedid fi Tercümet-il-Kur'an-il-Mecid.

(68) Uşakta rüşdiyeyi bitirdikten sonra beni Medreseye vermişlerdi. Medrese derslerine devam etmekle beraber İzmirden gelen mecmuaları, gazeteleri dikkatle okuyordum. Bazı aydın subaylardan ve memurlardan da yeni kitaplar alıyordum. Hoca ve ailem buna kızıyorlardı. Fakat ben saklı saklı yine okumaya devam ediyordum. Aradan üç dört sene geçmişti. Ben Arapçayı ve Farsçayı arkaşlarımdan daha iyi bellemiştim. Her ne ise, bir gün ben çarşıdan eve dönüyordum. Malatyalı bir

«El-Kavl-üs-Sedid» sahibi çok mutaassıp bir Mısırlıdır; taassubunu o dereceye vardırmıştır ki, Kur'an-ı Kerimi Müslüman olmıyan memleketlere çıkarmanın aleyhindedir; gûya Müslüman olmıyan memleketlerde Kur'ana ihanet ederlermiş. Şu softanın kafasına bakın da Müslümanlığa kılavuz olmak istiyenlerin nasıl adamlar olduklarını görün.

Yine bu yobaza göre birtakım Müslüman milletler Arapça öğrenmek ve Arapça bilgiler elde etmek için Mısıra geliyorlarmış. Kur'an başka dillere çevrilirse bu olmazmış. Ne kadar mühim bir sebep, aferin hoca aklına.

Size bazı fıkıhçıların tuhaf bir içtihadını daha haber vereyim: «Namazda Farsça okunsa câiz imiş. Çünkü Farsça Arapçaya en yakın bir dil imiş.» İşte, bu iki dilin esasları arasındaki farkı bilmiyen ve dil ilmi hakkında hiçbir fikri olmıyan kara cahil hocaların görüşü. Bu dillerden biri samî bir dil ailesinden gelir. Öbürüsü Aryanî bir kökten çıkar. Aralarında hiçbir yakınlık yoktur. Bu iki dilin kökleri, fiil çekimleri, söz dizimleri, irap meseleleri ayrı ayrı şeylerdir.

Arapçaya yakın olan diller bugün yaşıyan İbranca ve Habeşçedir. Halbuki bu iki dile çevrilmiş olan Kur'an ayetleri namazda okunmazmış. Çünkü bu diller Arapçaya uzakmış. İşte size cahilliğin ve taassubun bir örneği daha... Bu gibi adamların din işlerine karışmalarıdır ki Müslümanlığı bu hale getirdi.

«Muhit» adlı kitap da «Tercümenin nazm-ı Kur'an üzere alması» nı kabul ediyor. Biz de böyle yapıyoruz (69).

---

talebe de çarşıya gidiyordu. Onların dersleri daha yüksekti. «Hacı efendi nereye?» diye sordum. «Şifa şerhi Şihap almaya gidiyorum» dedi. Ben tekrar «Hacı efendi sen garip bir talebesin, Şihab'a vereceğin (35) kuruşa yazıktır. Çalışırsan sen de Şihap kadar anlıyabilirsin. Şihap alma, Şihap ol» dedim. Bizim softa meseleyi müderrise anlatmış. Ertesi sabah derse geldiğimde müderris efendi bağırarak «Hain, Şihap ol, öyle mi? Olsana. Geçti o feyz ve fazilet devirleri. Biz onların pâyesine varamayız. Onların âsarını anlayabilirsek ne saadet» deye tokadı şaklattı.

(69) Bak: Muhit sahife 13.

«El-Kavl-üs-Sedid» sahibi eski müelliflerden nakil ile «Tercüme etmek caiz olsaydı Hazreti Peygamber, Selman-ı Farisî (70) ye Farsça, Şuheyb-i Fumî (71) ye Rumca, Bilâl-i Habeşî (72) ye Habeşçe okumalarına izin verirdi» diyor (73).

Bu dâva da hocanın öbür dâvaları kadar çürüktür. Çünkü bu zatlar uzun zaman Arap memleketlerinde kalmışlar, Arapçayı pek iyi öğrenmişlerdi. Elbette bunlar için Hazreti Peygamber Efendimizin başkaca biir müsaadede bulunmasına hacet yoktu. İslâm tarihine bile yabancı olan softanın sözlerinde zerre kadar ilim ve hakikat bulaşığı var mı?

«El-Kavl-üs-Sedid» sahibi bir cevahir daha yumurtlıyor: يحرفون الكلم عن مواضعه ayetini öne sürerek tercümenin yasak olduğunu iddia ediyor. Zavallı hoca burada da yanılıyor. Çünkü تحريف in mânası «bozmak, değiştirmek» demektir; bir harfin yerine başka bir harf koymak veya bir kelimenin yerine başka bir kelime getirmektir. Söz gelimi قل هو الله احد yerinde قل هو الرب واحد demek tahriftir. Bu adam tahrifle tercümeyi biribirine karıştırmıştır. Cehalete bakın. Nihayet hoca şunu itiraf ediyor: «İmam-ı Âzam mezhebinde olanların namazda Farsça okunmasına müsaade etmeleri iki şarta bağlıdır. Birincisi: Vezin ve anlam yönünden aslına benzemeleri;

---

(70) Aslen İranlıdır, Mecusîlikten Hıristiyanlığa geçmiş, İrandan Suriyeye gelmiş, köle diye satılmış, oradan da Medineye gelmiş, Peygamberimiz satın alıp azadetmiş. Müslümanlığa hizmeti çoktur. Hicretin (35) inci yılında ölmüştür.

(71) Aslı Araptır. Rumlar tarafından gençliğinde esir edilmiş. Rumcayı iyi konuşur olmuş; Rumların elinden kaçmış, Mekkede Müslüman olmuş, birçok savaşlarda bulunmuş. Hicretin (38) inci yılında (73) yaşında iken ölmüştür.

(72) Aslı Habeştir. Kölelikle Mekkeye gelmiş ve İslâm olmuştur. Kendisine İslâm olmıyan Araplar çok eziyet ederlermiş. Ebubekir satın alıp kurtarmıştır. İlk müezzin budur. Peygamber Efendimiz bunun ezan okumasından çok hoşnut olurmuş. Sesi güzel olduğundan o ezan okurken halk ağlarmış. Hicretin 20 inci senesinde Şamda ölmüştür.

(73) Bilâl-i Habeşî, ezan okurken حي على الصلاة cümlesini kendi diyeleğince, Habeş diyeleğince, okurmuş. Bunun caiz olup olmadığı Peygamber Efendimize sorulduğunda «Onun okuyuşu yanlış değildir. Sizin okuyuşunuz kadar doğrudur» buyurmuşlardır.

ikincisi: Okuyan kimse tercümenin, aslının ayni olduğunu bilmesi lâzımdır» diye az çok hakikate doğru yanaşıyor.

Fetava-yi Giyasiyye'ye göre namazda okunacak tercümede şu şartların bulunmasına lüzum vardır: 1 — Tercüme edilecek olan âyet kısa olmalıdıra. 2 — Müteşabih (= benzşemeli) olan âyetlerden olmamalıdır.

Ondokuzuncu Bölüm

Bazı Mısır Softalarının Karşı Koymaları

Biz yine El-Kavl-üs-Şedid sahibinin sözlerine dönelim. Çünkü Ankarada Diyanet İşlerindeki bazı zatlar bu adama çok önem vermektedirler..

Gûya «Kur'an tercüme edilirse saygısızlık verirmiş». Ne kadar çürük bir fikir... Saygı ancak bir şeyi yakından tanımakla olur. Tanınmıyan bir şey sevilir mi? Hele hiç anlaşılmıyan bir şey hakkında ancak deliler saygı duyar.

Eserinin (37) nci sahifesinde El-Kavl-üs-Sedid sahibi şöyle demektedir: «Kur'an tercüme edilerek, kendisine Arapçadan başka bir elbise giydirilirse, Kur'anın kendisine mahsus olan sanatları ve güzelliği gidermiş..» (74).

---

(74) Amerikan misyonerlerinin çıkardıkları Türkçe (Genel kardeşlik) adındaki kitabın (73) üncü sayfasında incilin tercemesi işinde şöyle denilmektedir: «Daima ve her yerde Allahın beyan ve izhar olunmuş olan hakikatini âdemlere bildirip doğrudan anın tesiri altına getirmektedir. Bu ise mukaddes kitabın cümle lisanlara kemali dikkat ve ihtimam ile terceme edilmesini icap eder. Bu iş sayki kâmilen icra olunmuştur. Bu ilham olunmuş olan kelâm, dört yüzden ziyade lisanlara, yani hakihalde sayki nev'i beşerin lisanlarında neşrolunmuştur.»

Onlar dört yüz dile, Hıristiyan olmamış milletlerin diline bile İncili çevirmişlerdir. Biz hâlâ Müslüman bulunan milletlerin dillerine Kur'an'ın çevrilmesi işini tartışmadayız. Acınarak söylemek isterim ki bu yolda tartışanlar pek haksız değillerdir. Son yıllarda hiç Arapça kültürü bulunmıyanların din işlerinde yetkisi olmayanların, Kur'an-ı Kerimi yanlış olarak çevirdiklerini görmüyor muyuz...

Para kazanmak için yapılmış olan bu yanlış tercemeler bize Kur'an-ı Kerimin doğru bir tercemesini zorlamaktadır...

Neden gitsin? Dilde sanat ve güzellik yalnız Arapçaya mahsus bir şey midir? Güzellik çirkinlik nisbî bir şeydir. Bu şeyler görüşe, terbiyeye göre değişir; her dil, o dili konuşanlara göre güzeldir. Gırtlaktan gelen katı, boğazdan çıkan yağlı sesler Türklere hiç de güzel gelmez.

Başka dillerde de birtakım edebî sanatlar vardır. İlerlemiş olan dillerin hiçbirisi sanatsız değildir. Hele Arapça bilmiyen bir adamın yanında bir Arabın konuşması ne kadar tuhaf gelir; ع ve ح harflerinin kaypak sesleri kulağa hiç de hoş gelmez.

Bu hocanın korkularından birisi de «Tercüme çoğalırsa arada ihtilâflar baş gösterirmiş ve Tevrat ile İncil gibi aslı kaybolurmuş.» Cevaba bile değeri olmıyan abdalca bir fikirdir. Demek ki hoca efendi Allahın «Biz onu koruruz» kelâmından şüphededir. Bir şey ki Allah korur; onun kaybolmasından korkulur mu? İslâmlar arasında neden ihtilâf çıkacakmış? İslâmlar arasında ihtilâf, aslı Arapça iken çıkmamış mıdır? Nedir bu çeşitli mezhepler? Nedir bu çeşitli tarikatler? Nedir Hurufîler? Şi'î'lik nedir?

Herkes Kur'an'ın hakikî mânasını anlarsa arada ihtilâf kalmaz. Tersine olarak hurafeler, saçmalar, yahudi hikâyeleri, büyücülük, üfürükçülük, ıskatçılık, din tellâllığı gibi şeyler kendiliğinden ortadan kalkacak ve Müslümanlar hakikat etrafında birleşecektir.

Tevratla İncilin asıllarının kayıbolması meselesi, başka bir meseledir; onun tartışma yeri burası değildir.

Yine bu zat eserinin (21) inci sahifesinde «İlim sahıpleri Kur'an-ı Kerimi anlamaya çalışmışlar, Kur'anda olan esrarı ve hikmetleri, ahlâkça ve toplulukça gereken kuralları derinleştirmeye uğraşmışalr, bu yolda derinleştirdikçe eski mânalardan başka mânalar çıkmış, onun hazineleri tükenmez ve iç mânası idrâk olunmaz».

Ey sayın okuyucum. Böyle bir söz Kur'an hakında bir iftiradan başka bir şey değildir.

Demek ki Kur'anın sabit ve duru bir mânası yokmuş da derinleştirildikçe başka başka mânalar da çıkarmış. Yahu. Siz bir az da edebiyat okusanız iyi olacaktır. Sözün en iyisi, en yükseği kolay anlaşılanıdır. Çeşit çeşit mânalara gelen bir sözün ne kıymeti olabilir? Demek ki lâstik gibi Kur'anı nereye çekersen oraya gidecekmiş? Öyle mi hoca efendi......

Kur'an-ı Kerim, ilâhî bir kanun ise —ki öyledir— her kanun gibi, onun mânası da kaçamaksız ve açık olması lâzım gelmez mi? Öyledir de......

Hele şu «Kur'anın iç mânası anlaşılmaz» sözü kadar mantıksız ve hakikate uymaz bir söz olabilir mi? Demek ki Kur'an hakkiyle anlaşılmazmış? Onun bir de iç mânası varmış? Onu kimse bilmezmiş? Öyledir de neden gönderildi? Anlaşılmıyan bir kitabın gönderilmesinde ne hikmet olabilir? Kur'an-ı Kerime bir iç ve bir dış anlam kabul etmek çok zararlı bir şeydir; bir sözün iki türlü anlamı olur mu? Olursa öyle bir söze ne denir?

İşte böyle, Kur'an-ı Kerime bir iç ve bir dış anlam kabul etmekle, Müslümanlıkta bir sürü batınî mezhepler türemiştir, bu mezheplerin Müslümanlığa verdiği zararları düşmanlar verememiştir.

El-Kavl-üs-Sedid sahibi eserinin (17) nci sahifesinde «Cava Müslümanlarının Kur'anı tercümelerinden okuduklarını ve çocuklarına okuttuklarını» söyliyerek esefleniyor ve Müslümanlar arasında çıkacak ihtilâftan korkuyor.

Halbuki Kur'anın Arapçasından, ihtilâf daha kolay çıkabilir. Çünkü Arapça bazı kelimeler zıt anlamlara gelebiliyor (75). Şurası da iyi bilinmelidir ki Kur'anı tercümesinden okuyan Cavalılar Müslümanlıkça, birçok Müslüman milletlerden geri değillerdir..

---

75) Bak: Fıkh-ül-Lûgat. Bak: Aksa-l-Ereb.

Bu zat «Arapçayı, sönmüş ve tarihe karışmış olan diller arasında dipdiri kalmış» bulunmakla vasıflandırıyor.

İşte inadın ve bilgisizliğin bir örneği daha. Arapça sönen ve tarihe karışan diller arasından çıkmamıştır. O, eski bir dil değildir, yeni dillerdendir. Kabile ve aşiret dilidir; İslâmlık onu bu hale getirmiştir. Müslümanlık olmasaydı, Arapça çöl dili olmaktan kurtulamazdı.

Arapça daha yavru tüyünü dökmemiştir. Bir sürü kaide, bir sürü kaide dışı haller hep Arapçanın olgunlaşmamış olduğuna şahittir (76).

Bu adamın çok gülünç bir fikri daha vardır. Gûya «Kur'an-ı Kerim bütün Müslümanları Arapça öğrenmeye dâvet ediyormuş». İşte delilsiz bir dâva daha.. Hoca bunu tanıklamak için üç âyet ortaya sürüyor. Halbuki bu üç âyetin hiç birisi «Arapça öğreniniz» demiyor.

Birinci âyet «Ayrılmayın, Allahın yoluna hepiniz birden sarılın» demektir.

İkinci âyet «Ey kitaplı olanlar, Yahudiler ve İsâlılar, aramızda müsavi olan kelimeye gelin» anlamınadır; bu da Tanrının birliğidir.

Üçüncü âyet «Dinde kardeşlikten» bahseder. İşbu âyetlerin üçü de «Arapça öğreniniz» demiyor.

Cenab-ı Hak bize «İman edin, Müslüman olun» diye emrediyor, «Arap olun» diye emretmiyor. Kur'an-ı Kerimde böyle bir emir yoktur. Hoca bu mânayı kendisi uydurmuştur. Hocaya göre, sanki Arapça konuşanlar ve Arapça öğrenenler kardeş gibi geçinirlermiş. Bu kadar cahilce söylenmiş bir sözün sahibi biz Müslümanlara akıl öğretmeğe kalkıyor. Müslümanlar arasında çıkan kanlı kavgalara en çok Arapların sebep oldu-

---

[76] Bak: Fecr-ül-İslâm. Bak: İbn-i Haldun. Bak: Tarih-ü Âdab-il-Lûgat-il-Arabiyye. Bak: Yeni Muhâkemet-ül-Lugateyn.

ğunu hoca efendi bilmiyor. Bugün bile birleşip bir kuvvet haline gelememişlerdir.

Yalnız dünyanın gidişinden haberi olmıyan bir softa değil, İslâm âleminin en büyük simalarından olan rahmetli Şeyh Muhammed Abdüh bile kendisini Arapçacılıktan kurtaramamıştır; «Halifenin bile Arapça bilmesini şart koşmuştur (77).

Tekrar El-Kavl-üs-Sedid sahibinin saçmalarına dönüyoruz; hoca, Kur'anın Arap dilince indiğine dair olan âyetleri birer birer sayıyor. Biz bunu inkâr etmiyoruz. Peygamber Efendimiz önce Araplara hitap ediyordu. Yukarıda Peygamberin Arabistandan gelmesinin sebeplerini arzetmiştim. Çünkü o devirlerde Arabistandan daha çok ıslâha ve irşada muhtaç bir ülke yoktu. Araplar iktisadça, ahlâkça, ruhça derin bir hiçlik içerisinde bulunuyorlardı.

İslâmlığın ilk sıralarında, Müslümanların bir kısmı, gördükleri zulüm yüzünden Habeşistana göçmüşlerdi. Habeş kıralı bunları sorguya çekmişti. Ca'ferin kırala verdiği cevap İslâm tarihinde meşhurdur: «Biz cahil bir kavim idik; putlara tapardık, ölü hayvan eti yerdik, fuhuştan çekinmezdik, hısım ve akrabayı saymazdık, gücü yeten gücü yetmiyeni yerdi» (78).

İlk önce, uçurumun tâ dibine kadar yuvarlanmış olan bir kavmin ıslâhı lâzımdı. Yoksa bu Arapların ve Arapçanın başka milletlere üstün olmalarından değildir [79].

İbn-i Teymiye adında çok müteassıp bir zat vardır. Han-

---

[77] 1952 yılının Aralık ayının 3 üncü gününde çıkan Hürriyet gazetesinde okuduğumuza göre Iraktan Bağdattan bir hoca Malatyaya bir mektup yazarak Türk basınına çatmış, dinsizlikle suçlandırmış.

Hoca efendinin sürecek merhemi varsa kendi kellerine sürse çok daha hayırlı olur. Çeşitli mezhepler, tarikatlar orada; Ali'ye «Allah» diyenler orada; şeytana tapanlar orada; tavusa ibadet edenler orada; bin türlü gülünç inanışların kaynağı orada. Tanrıya şükür olsun Türk milleti bu gibi pisliklere bulaşmamıştır.

[78] Fecr-ül-İslâm cilt: 1, sahife: 76.

[79] «Sûra» sûresinin (7) inci âyetinde «Biz Kur'anı Arapça olarak indirdik, tâ ki Mekke ve yöresinde olanları ocundurmak için» denilmektedir.

belî mezhebinde olan bu zat birçok eserler yazmıştır; bu dahi «Arapça öğrenmek Müslümanlara farzdır» demiştir; kitap yazan her Arap böyle düşünebilir. İbn-i Teymiye ne dinde müctehittir ne de mezhepte. Koyu bir Araptır [80].

5 inci sûresinin 9 uncu âyetinde «Allah sizin için güçlük istemez; o sizi temizlemek ister» buyurulmaktadır. (22) nci sûrenin (72) nci âyetinde de «Allah sizin için dinde güçlük yaratmadı» denilmektedir.

Hocanın büyük bir saçmasını daha yazarak bu bahse son vereceğim. Tercüme aleyhinde — kendisince en kuvvetli delili olarak— şöyle söylüyor: «Tercümede yaratanla yaratılanın sözleri müsavi olur; meselâ وما ارسلنا من رسول الا بلسان قومه ayeti tercümede ارسلنا رسولا لقوم ليتكلم بلغتهم şekline girer. وما محمد الا رسول âyeti de محمد رسول olur» diyor ki bu hal hoca efendinin tercüme usullerini hiç bilmediğini gösteriyor. Çünkü رسول kelimesi işbu âyette olumsuzluk yerindedir; الا kelimesi ile ispat bildirilmiştir ki birincide genellik, ikincide de hasır vardır; yâni «Hiç bir Peygamber yoktur ki ancak... ilh» demektir, ikinci ayet ise «Muhammed ancak Peygamberdir» demek olur. Hoca efendinin tercümesi ise «Kendi dilleriyle konuşsun için biz Peygamber gönderdik» demek olur ki bu tercüme çok yanlıştır; bundan başka ilmi usule de aykırıdır. Çünkü «siyakı nefide vaki nekre umum ifade eder».

İkinci âyetin, hoca efendinin tercümesine göre, anlamı şöyle oluyor: «Muhammed Peygamberdir». Halbuki «Muhammed ancak Peygamberdir» demekle «Muhammed peygamberdir» demek arasında dağlar kadar fark vardır. Hoca efendi ya bu farkları anlamıyor, yahut dâvasını teyidetmiş görünmek istiyor.

---

[80] «El-İ'tisâm» adındaki kitabının (3) üncü cildinin 181 inci sahifesinde «Bütün diller Arapçaya uymalıdır» demiş. Bak şu gaflete......

Tekrar ediyorum. Benim bu adama bu kadar önem vererek sözlerine cevap vermemin sebebi, bizde bu adamın sözlerine bazılarının kıymet vermiş olmalarındandır. Halbuki hoca efendinin sözleri ilmen hiçbir değer taşımamaktadır; nitekim görülmüştür.

Yirmici Bölüm

Türkçe Tercüme İle Namazın Caiz Olduğunu Gösteren Tanıklar

Gerek Hanefî mezhebinde olanların büyükleri ve gerek eski İslâm mütefekkirleri Kur'anın tercümesine ve namazda okunmasına cevap vermişlerdir.

Sözün kısası, hocaların bazılarının gerek tercümeden ve gerek tercümenin namazlarda okunmasından korkmaları, vaktiyle Katolik papasların korkmalarına benzer, onlar da ellerindeki kitapların tercümesinden ve her milletin kendi dillerince ibadet etmesinden çok korkarlardı, nihayet korktukları başlarına geldi. Her millet kendi dininin kitabını kendi dilince okumaya başladı. Bundan Hıristiyanlık hiçbir şey kaybetmedi; bilâkis kazandı [81].

---

[81] Her ne kadar Avrupada bazı zümreler arasında dinsizlik zuhur etmiş ise de, bu tabiî idi. Çünkü ellerindeki kitapta birbirine uymıyan tenakuzlar vardı. Akla sığmıyacak masallar ile doludur. Hele «Sifr-üt-Tekvin» kısmı ilim ve fen ile hiç barışmaz. İslâmlık böyle midir? Sâde olan ve güç olmıyan bir dindir; aklın kabul etmiyeceği hiçbir hüküm yoktur. Müslümanlık ilmi ve fenni teşvik eder. Hocaların korkuları yerinde değildir. Müslümanlıkta Allah, «en merhametli» diye vasıflandırılır. Halbuki Ahd-ı Atîkte Tesniye kısmında ikinci âyette «Sen onları urup büsbütün telef edesin, onlara acımayasın» ve yine 13 üncü âyette «Erkeklerinin hepsini kılıçtan geçir, çoluk çocuk mal ve her şeyi yağma et» ve yine 17 inci âyette «Hatı'ları, Amuri'leri, Kenanlı'ları... ilh... Allahın, Rabbin sana emrettiği gibi külliyen telef edesin» denilmektedir. Bunları gûya Allah Mûsa'ya emrediyor; Allahın bu kadar zalim olmıyacağı şüphesizdir.

Bedayi-üs-Sanayi adlı muteber bir fıkıh kitabından bazı parçalar almayı uygun buldum [82]. İmam-ı Â'zamın bu yoldaki içtihadından bahsederken şöyle demektedir: «Namazda vâcip olan Kur'an okumak, Allah kelâmına delâlet eden bir lâfızdır».

İşbu kitap, «Kur'an Arap diliyle inmiştir» sözüne şöyle cevap veriyor: «Kur'anın Arap dili üzere inmiş olması, Arapçadan başkasının Kur'an olmasını menetmez; Arapça Kur'an, hakikati kelâma delâlet eden bir hakikattir, Farsça dahi buna delâlet eder. Cenabı Hakkın 'Biz Kur'anı Arap dilinden başka bir dille kılsa idik' sözü de bunu göstermektedir», yâni Arap dilinden başka bir dille de Kur'an olabilirmiş.

«İ'caz tercümede kaybolur» diyenlere de şöyle cevap veriyor: «Allah Kur'anda size kolay olanından okuyun» buyuruyor, «icazlı yerinden okuyun» buyurmuyor. En kısa bir âyetle bile namaz caizdir; bir kimse bozulmamış olduğuna inanırsa, namazda İncil ayetlerinden birini okursa dahi İmamı A'zama göre caizdir fetvasını veriyor.

★

Konyada Yusufağa kitaplığında (54) sayıda kayıtlı olan «Manzume-i Nesefinin» de şu beyit gelmektedir:

ولوتلابالفارسی یجزی

وجوزا ذالك عندالعجر

Bunun anlamı «İmamı A'zama göre Kur'anı namazda Farsça okusa caizdir, iki imam aciz halinde caiz gördüler» demektir. Bu kitabın kenarında şöyle eski bir kayıt görülmek-

---

[82] Hicretin (578) tarihinde vefat eden Alâeddin Ebi Bekir bin Mesud tarafından yazılmış olan bu kitap altı cilttir. Mısırda (1527) de basılmıştır. Kendisine zamanında «Ulemanın hükümdarı» denirmiş. Karısı da bilgin imiş. Mezarı Halep'tedir.

tedir: «Kur'an mânadır, lâfız değildir. Nitekim انه لفی الصحف الاولی صحف ابراهیم و موسی âyeti vâridolmuştur; انا جعلناه قرآناً عربیاً âyeti ile انا انزلناه حکماً عربیاً âyeti ne hükmün ne de Kur'anın Arapçaya özgerliğini gerektirmez» [83].

Ve yine bu kitabın haşiyesinde «Namazda Farsça okusa, namaza başlarken Farsça tekbir getirse, teşehütte Farsça okusa ve Cuma hutbesi Farsça olsa caizdir» demektedir.

«Muhit-ül-Burhanî fi Fıkh-ın-Nu'manî» adındaki fıkıh kitabında dahi şöyle denilmektedir: «Ebi Hanife'ye göre Farsça okumak mutlaka caizdir. Çünkü imam indinde ibret mânayadır». İşbu kitapta bu yolda daha birçok uzun yazılar vardır. Biz kısaca iki noktayı aldık: «Tercüme nazm-ı Kur'ana uygun olursa ve kısa sûrelerden yapılırsa namazda okumak caizdir» dedikten sonra «Tevrat âyetlerinden bir âyeti okursa da namaz bozulmaz» demektedir [84].

Kitabın sahibi, İmam-ı A'zamın bu yoldaki içtihadının dayanağını anlatırken şöyle diyor: «İranlılar Müslüman olduktan sonra Arapça Kur'ana dilleri dönmemiş, güçlük çekmişler, ashaptan Selman-ı Farisî'ye adam göndermişler ve namazda Kur'anı Farsça okumak için müsaade istemişler, kendilerine bu müsaade verilmiş; bir de İmam-ı A'zam انه لفی زبر الاولین âyetiyle istidlâl etmiştir. İmama göre فجزآءهم جهنم yerine Farsça سزاوار دوزخ dese ve معيشةً ضنكاً yerinde معیشت تنگ dese caizdir»..

Bu yolda Hazret-i Mevlâna ne güzel söylemiştir :

---

[83] Ümdetülislâm tercemesi İmadülislâmdan bir kavmin dili kendulere kıyas asıl olduğu gayri dilden intifa edemedikleri içindir. Hazreti Serveri enbiya Sallallahu aleyhi vesellem eğer bu diyarlara gelmiş ol dahi Türk dil söyleyeydi halka menfaat bu cihetten olduğu için, (Mukaddime - sahife: 4).

[84] (BEZZAZİYE)'de (Fizilletilkari) babında herhangi bir harfin yakın bir harfle değişmesinin namazı bozacağını açıklamıştır. Değişme işi mânayı bozarsa namazın fasit olduğunu dahi söylemiştir. (Muhammed biniseleme) ve birçok din uluları (dallin) kelimesinin (zal ve zı) ile okunursa namazın fasit olduğuna hükmetmişlerdir. İraptaki yanlışlık mânayı bozarsa bu dahi namazı fasit edermiş.

روح باعلمست وعقلست یار - روحرا باتازی وترکی چه کار

«Ruh bilgi ile ve akıl ile yârdır. Onun Arapça ve Türkçe olmasında ne vardır» [85].

★

Ünlü İbn-in-Nedim'in Kitab-ül-Fihrist'inde (248) nci sahifede Ebu Abdullah-il-Hüseyin bin Ali bin İbrahim-il-Basrî adında bir zattan bahsederken, bu zatın «Kitab-ı cevaz-is-Salat bil-farisiye» adlı bir eserinden bahseder, bu eseri göremedik. İbn-in-Nedim'in anlattıkğına göre bu zat çok bilgin imiş. İbn-i Nedim onu uzun boylu öğmektedir. Fıkha dair birçok eserleri varmış.

İyi düşünen eski İslâm mütefekkirlerinden hiç birisi bu dâvayı reddetmemiştir.

«Nur-ul-ibsah»ın şerhi olan «Merakiy-ül-Felâh» adındaki eserde ezan bahsinde (50) nci sahifede şöyle denilmektedir: «Ezan avam hakkında bir ilândır». Şu hale göre Arap olmıyan bir halka, Arapça ile ilân olunur mu?

Muhammed Abdül-'Azîm'in Menahil-il-İrfan fi Ulûm-il-Kur'an adlı eserinde «Bu Kur'an yedi harf üzere inmiştir; size kolay geleninden okuyun» hadisi şerifi için ayrıca bir bab yazılmıştır. Bu kitabın (138) inci sahifesinde, Kur'an-ı Kerim'in yedi harf üzerine inmesinin sebebi açıklanırken şöyle denilmektedir: «Bu hal Müslüman ümmeti için bir kolaylıktır. Hele Araplar için daha büyük kolaylık vardır; çünkü Araplar ayrı

---

[85] Ankara İlâhiyat Fakültesi Profesörlerinden Rahmetli Yusuf Ziya Yürüten, İslâm itikatlarına dair eski metinler adında bir kitabı çıkmıştır. Orada (Ebu Mansur Matüridi) nin (Risaletün Filakaid) adındaki kitabının sekizinci ayrımından şu ibareyi almıştır. «Kur'an Allahın kelâmıdır. Allahın zatiyle birlikte ezelî bir sıfattır. Harf ve ses cinsinden değildir. O parçalanmaz bir topluluktur. O ne Arapçadır, ne Süryanicedir.» Nitekim mevlid sahibi Süleyman Çelebi şöyle demiştir. «Bî hurufü savtü lafz ol padişah Mustafaya söyledi bi iştibah».

ayrı kabilelerden ibarettir ve diyelekleri ayrıdır; eğer Kur'an bir harf üzere inmiş olsaydı Araplara zor gelirdi». Az aşağıda da şu sözler okunmaktadır: «Peygamberimiz bütün insanlara gönderilmiştir, Arap, Acem, Siyahî ve başkaları gibi. Bunların dilleri de ayrı ayrıdır. Her hangi bir kimse için bir dilden başka bir dile geçmek güçtür. Öğrenmekle, ilâçla dahi kimse kendi diyeleğini bırakamaz, hele yaşlı olursa hiç bırakamaz. İnsanlara kendi dilinden vaz geçerek başka bir dili konuşması zorlanamaz. Böyle bir şeyden herkes kaçınır» (sahife: 139).

Sahife: (146)'da da «Bu hadisteki harften murat dildir, tek harf değildir. Ve bir harfin yedi şekilde okunması değil, maksat lûgattir».

★

Fıkıh, tefsir, hadis, kelâm, tarih kitaplarından topladığım tanıklarla aklî delilleri bu kitapta birer birer yazdım. Bu delillere inanmıyarak kendi eski ve geri kanışlarında devam edecekler bulunabilir; bu tanıklara inanmıyacak olanlar, en çok eski medreselilerdir. Ben o adamların bilgilerini, düşünüşlerini ve görüşlerini çok iyi tanırım. Bu adamlara fikir değil his hâkimdir. Zaten medreselerin en büyük suçu akle kıymet vermiyerek bütün hareketlerini nakle dayamaktadır. Halbuki İslâmlıkta akıl nakilden evvel gelmektedir. Görüşleri dar ve asırlarının ilimleri, bugünkü ilimler kadar gelişmemiş olan bazı eski müelliflerin fikir ve içtihatlarına saplanıp kalmak İslâm âlemini sarsmıştır, sersemletmiştir. Eski fukahanın ve eski müelliflerin görüşlerine göre hareket etmek şüphesiz geriye doğru gitmek ve her türlü yeniliği hoş görmemektir. Bütün feyzi ve bütün ilmi eskilerde aramak kadar yanlış bir şey olamaz. Eskileri unutmak, onları hor görmek de fenadır. Bu da öbürü kadar zararlıdır; fakat eskiliğe ve eskilere körü körüne bağlanmak da ölümdür..

Allahın bütün fazlı sonradan gelenlere esirgenmiş midir? Neden sonrakiler de anlamasınlar, düşünmesinler? Halbuki sonrakilerin görüşleri genişlemiş, zamanlarının bilgileri ilerlemiştir; pek tabiî olarak düşünceleri ve fikirleri daha çok yükselmiştir [86].

Şu mısra'lar büyük hakikatlerin ifadesidir:

Mecâz oldu hakikat, hakikat oldu mecâz
Bedahet oldu tecarüple hayli meçhulât
Besait oldu mürekkep, mürekkep oldu basit
Yıkıldı belki esasından eski malûmat

[86] Bak: El-İslâm ve-n-Nasraniyye.

Y i r m i b i r i c i   B ö l ü m

Dünyada Müslümanların Hali

Mısırın en büyük din bilginlerinden sayılan rahmetli Şeyh (Raşid Rıza) yukardaki adla bir kitap yazmış. Bunu o vakitler bütün müslüman hocalarına, beylerine, sultanlarına göndermiş. İşbu kitap (Vizeli Rıza) adında bir zat tarafından Türkçeye çevrilmiş. (1326) yılında İstanbulda risâle halinde basılmış. Bu risâleyi baştan başa almak uzun kaçacaktır. Risâlenin çok önemli gördüğüm bazı parçalarını açık Türkçe ile buraya alıyorum. Beşinci sayfada şöyle denilmektedir: «Sanki çağımızda müslümanlar insan tabiatının aşağısında bulunan başka bir yaradılışta yaratıkmış gibidirler» dedikten sonra, «Mısır müslümanları tam yüzyıldan beri Avrupa usulü ile terbiye gördükleri halde, ne iş görebildiler? Gerçekten yeni bir şey bulan ve çeşitli bilgilerde söz sahibi olan bir kimse yoktur!»

Bizde dahi böyle değil mi? Tanzimattan beri batı bilginlerinden faydalanabildik mi? Ne onların sanatını alabildik, ne fikir görüşlerini. Hani bir ulusal felsefecimiz, hani bir dilcimiz, hani bir din bilginimiz, hani yeni bir şey bularak ilim âleminde tanınmış ve tutulmuş bir babayiğitimiz?

Risâlenin altıncı sayfasında: «Puta tapan, Buda, Brahma, Mecusî ve Frenk ulusları arasında yaşamakta bulunan Hint müslümanları bile bunlardan geridir» denilmektedir.

Sekizinci sayfadaki şu sözler ne kadar doğrudur: «Müslü-

manların başlarına gelen belâların ve bozgunluğun sebebi, dinleriyle böbürlenmiş olmaları, dinlerine yakışıksız şeyler katmaları, dinlerinin temelini unutmaları. Onun içini dışına çevirmiş olmaları, birtakım büyük olarak tanıdıkları kimselerin din suretinde gösterdikleri herşeyi kabul etmeleri».

Buhari-i şerif hadislerindendir. Peygamber Efendimiz Hazretleri «Dinde taşkınlıktan sizi sakınırım. Sizden evvel yok olan uluslar dindeki taşkınlıkları yüzünden yok olmuşlardır.» Bu hadisi şerif karşısında ne denebilir? Bütün bilgileri Kur'anda var saymak, dünyayı, ilmi ve hakikatı görmemek, müslümanları bu hâle getirmiştir. (Elfesefetül-islâmiye) adlı eserin sahibi bulunan Mısırlı (Mahmud Akkad) bu kitabında «Kur'an din kitabıdır. Vicdana hitap eder. Bütün bilgileri ve fenleri Kur'anda aramak doğru değildir. Bu hal Kur'ana karşı bir harekettir!» demiştir.

Risâlenin dokuzuncu sayfasında da «Çok kere müslümanlar gerçek olmayan şeylere, erenlerin, evliyaların olaylarda etki yaptıklarına inanmaları ve Allahın yarattığı kanunları bilmemeleri yüzünden geri kalmışlardır.» denilmektedir.

Eski filozoflar, yere merkez, göğe de yırtılmaz bir kubbe derlerdi. Güneş, ay, yıldızlar hep onun içinde; onun çevresinde dönerlerdi.

Su, ateş, hava, toprak gibi şeyleri salt (basit) cisim sanırlardı. Bugün bunların bileşik olduğu meydana çıkmıştır. Eski vakitlerin bilgisi yukarıdaki sanıya dayanırdı. Hekimlik bile dört unsur üzerine kurulmuştu. Yaşama denilen şey bu dört unsurun dengesinden (müvazenet) inden başka birşey sayılmazdı. Bu görüş üzerine yüzlerce yıl kafa patlatmışlar, kitaplar yazmışlardı.

Daha sonrakiler işi madde ve kuvvete dayamışlardı. Maddeye ezelî ve ebedî derlerdi. Bu düşünce ve görüş yakın günlere kadar bilgi ve felsefe dünyasında kesin düstür hükmünü almıştır. Bugün maddenin ezelî ve ebedî olmadığı anlaşılmıştır.

Günümüzde dahi değişmez kanun ve kesin düstur gibi görünen birçok şeylerin, görüşlerin yarın birer masaldan başka birşey olmayacağını söylemek bir cesaret midir?

(Yıkıldı belki esasından eski malûmat) sözü söyleneli (80) yıla yaklaşmıştır.

(Anştayn) bilgide yeni birtakım esaslar kurmamış mıdır? Dün salt cisimlerin bölünemiyeceği kanun halinde söylenirdi. Bugün bunların bölündüğü, parçalandığı görülmektedir. Kendi kendilerine, salt sanılan cisimlerin birtakım ışın yayarak parçalandığı artık bir gerçektir. Yarın ne olacağını bilemeyiz. Bütün maddelerin yavaş yavaş bir temele doğru, birliğe doğru gitmekte olduğu, vahdete kavuşmağa çalıştığı, şüphesizdir. İşbu temel birdir. Herşey ondan başladı. Yine ona döner.

Yüzyıl sonra, hattâ 50 yıl sonra gelecek olanlar, günümüzün bilimlerini bu buluşlarını herhalde az ve geri bulacaklardır. O zaman, bizim bugünkü yaptığımız uydurmaları, yasnamaları, tevilleri) onlar da yapmaya kalkışacaklar mı? İş yasnamaya dökülürse, en saçma sözlerin bile bir yasnaması bulunabilir. Bunun örnekleri pek çoktur.

Kesin olmayan, her zaman değişebilecek olan görüşlere, duygularımızın verdiği düşüncelere dayanarak (Kur'an-ı Kerim) i yasnamaya kalkışmak, o kutsal kitabı örselemek değil midir? İşin en doğru tarafı (Kur'an-ı Kerim)i bu gibi ham ve geçici şeylere dayamamak gerektir.

Doktor (Wells) in dediği gibi «Biz daha bilgilerin ve fenlerin alfabesindeyiz». Zaman neler gösterecektir, kestirilemez. Herhalde bugün bizim düşünemediğimiz olaylar, bilemediğimiz tabiat kuvvetleri, sezemediğimiz nesneler, gelecek zamanların, söz götürmez kanunları olacaktır. İnsanoğlu alçalmak için değil, yükselmek için yaratılmıştır. Bütün varlıklarıyla bir yükselişe doğru koşup giden âlem, yarın şaşılacak ışıklara kavuşacak; büyük olgunluklara erişecektir. Yaratıcı kudret her gün yeni yeni gerçekler belirtiyor.

Dünkülerin yaptıkları gibi (Kur'an-ı Kerim) i kendi bilişimize ve görüşümüze göre uydurmaya çalışırsak çok yanlış bir iş görmüş oluruz. Nitekim eski müslüman bilginleri ve kaba tasavvufcuları, kalbe ne büyük yükler yüklemişlerdi. Onlarca gören, duyan, hep kalbdi.. İş bu kadarla da kalmazdı. O, tanrısal nur'un da doğduğu yerdi. Şimdi anlaşılmıştır ki kalb vücude kan gönderen bir tulumbadır. Artık dimağ kalbin yerini almıştır. Vicdana hitap eden bir kitabı fen kitabı gibi örselemek çok yanlış bir iştir.

L. Poincaré'nin şu sözü ne kadar doğrudur. «Birtakım yeni olaylar, temel kanunlar gözüyle bakılan kanunların değerleri hakkındaki kanışlarımızı sarsıntıya uğratmıştır».

Yirmiikinci Bölüm

İslâmlardaki Durgunluk

Bütün Müslüman Milletleri ve hele Ortadoğu Milletleri uzun yıllardanberi geri bir durgunluk, koyu bir uyuşukluk ve bir bıkkınlık hastalığı geçirmektedir. Bu hastalık onların kanlarını dondurmuş âdeta pıhtılaştırmıştır. Vurdum duymaz hale gelmiş olan bu kavimler ya tam sömürge veya yarı sömürge olmuş. Her nekadar son yıllarda şurada burada birtakım kımıldamalar olmuş ise de bu kımıldamalar, bu hareketler beş on aydın ve uyanık önderin himmetleri ile olmuştur. Öte tarafta halk, yığın, yığın, yine eski uykusundan uyanmak istememektedir; rahatsız edilmemek, kendi uyuşuk yaşayışında devam edip gitmek arzusundadır.

Bu derin ve öldürücü hastalığın sebeplerini bazı İslâm fikir adamları araştırıp bulmaya çalışmışlar, buldukları sebepleri, ortadan kaldırmak için çareler düşünmüşler. Bu zatların başında Mısır'ın son asırda yetiştirmiş olduğu büyük bilgin rahmetli (Şeyh Muhammed Abduh) gelmektedir. Bu zat «El-İslâm ve-n-Nasraniyye» adlı kitabında bu konuyu yalnız bir cepheden ele almıştır. Biz bu ilim ve fikir adamının fikirlerinden afydalandık, kendi düşüncelerimizi de katarak, bu çok önemli bahis üzerinde beş on satır yazı yazmak istedik. Çok uzun inceleme konusu olan bu bahsi biz kısaca kapamak istedik. Daha uzun boylu incelenmesi gerektir. Bu da içtimaiyatçılara ve aydın din adamlarına düşen bir iştir. Ben kendi

görüşlerimi ortaya atacağım, benden başka bir zat çıkar, bu meseleyi daha derinden enine boyuna inceleyip açıklıyabilir. Her şey azdan başlar. Cesaretim hoşgörüle.

1 — AHLÂK

Bu ülkelerde korkunç bir ahlâk düşüklüğü vardır. Ne âdi hayatta, ne de ticaret münasebetlerinde doğruluğa kıymet verilir; herkes birbirini aldatarak geçinmek ister. Yalan günlük hayatın başlıca sermayesidir, çünkü en büyük hâkimleri ve en büyük fikir adamları «iş bitiren yalan fitne koparan doğrudan yeğdir» demiştir..

Bu milletler ahlâkı da yanlış anlamışlardır. Onlara göre ahlâklı adam, uçkuruna sağlam olan kimsedir. Ahlâksız da bunun aksidir. Yalancılık, sahtekârlık, hilecilik, devlet malı çalmak, koğuculuk, dedikoduculuk, ahlâksızlık sayılmaz.

2 — YEMİN

Ant içmek, bu diyarlar halkının dillerinin persenki olmuştur. İki cümlede bir «Vallahi ve billâhi» kelimeleri ağızdan çıkar durur. Çünkü buna çok küçükten alışılmıştır. Bütün bu diyarlarda hilesiz ve katkısız bir şey satın almak imkânsızdır; su katılmamış bir yudum süt bulamazsınız. Satıcı satarken de «süte su katmadığına ant içer».. Çünkü o sütü sağmadan önce dağara su koymuş, suyun üzerine süt sağmıştır. Bunun için süte su katmadığına yemin edebilir. Hoca efendiden bu yolda fetva almıştır.

3 — KENDİCİLİK (=Hudgâmlık)

Doğu milletlerinin en büyük kusurlarından biri de yalnız kendini düşünmek, başkalarını hiç düşünmemektir. Şüphesiz bu hal yurttaşlar arasında hakikî bir birlik ve sağlam bir sevgi yaratılmasına engel olmaktadır. Halbuki sağlam bir millet olabilmek için fertlerin, cemiyet namına bazı fedakârlıklarda

bulunmaları lâzımdır. Topluluk içerisinde yaşıyan fertlerin bilmeleri gerektir ki kendi rahatları, kendi servetleri cemiyet sayesindedir. Cemiyet olmasa bunların hiç birisine sâhip olamazlar.

4 — SEVGİ

Yukarıki bahiste dahi kısaca arz ettiğim üzere doğu milletlerini teşkil eden fertler arasında sevgi yoktur. Hiç kimse bir başkasını çekemez. Bir komşu öbür komşunun tavuğunu dahi kıskanır, biri öbürünün saadetine hasededer.

Evvelce İslâmlar arasında az çok kardeşlik duygusu vardı; fakat son yıllarda siyasî ihtiraslar yüzünden bu hal bozulmaya yüz tutmuştur. Mezhep kavgaları da İslâmlar arasında hayli düşmanlık koymuştur. Müslümanlar arasında sevgi yaratmaya çalışacak olan bazı hoca efendilerin vaız kürsüsünde başka bir hoca efendiye atıp tuttuğunu çok gördüm. Bu gibi adamların kılavuzluk ettiği bir kavimde topluluk sevgisi yaşatılabilir mi? Birbirine sevgi ile bağlanmıyan milletin fertlerini bellerinden zincirle bağlasalar yine tutunamazlar çözülürler.

5 — RESMÎ HIRSIZLIK

Doğu milletlerinde devlete ait malın gizli veya açık yolda yenilebileceği hakkında bir kanış vardır. Hele vakıf ve öksüz malları, baştakilerin basbayağı sağılır ineğiydi.

İmam Gazalî, «İhay-el-Ulum» nda bu hallerden şikâyet etmiş, talebenin tıp vesaire gibi ilimlere heves etmeyip kadılığa ve evkaf memurluğuna heves etmelerinin sebebini, vakfa ait mallara konabilmek arzusundan ileri geldiğini acı acı anlatmıştır.

Bu ülkelerde kaçakçılık bir meslek ve sanat haline girmiştir. Resmî işlerde yolsuzluk yapmak ahlâksızlık sayılmaz. Her zaman çok çalan yakayı kurtarmış, az çalan ceza görmüştür.

(87). Taahhüt ve iltizam işlerinde doğru iş gören pek azdır. Ortalık işlerde aksaktır. Bu yüzden bu illerde büyük ve faydalı işler görülemiyor. Ne padişahlık, ne meşrutiyet, ne de cumhuriyet devrinde, bizde bile milyon çalanlardan hiç birinin ceza gördüğünü bilmiyorum.

6 — EDEBİYAT

Ortadoğu milletlerini uyuşturan bir şey de edebiyattır. Hemen hiç bir manzume ve hiç bir şiir, kitleyi harekete teşvik etmemiştir. Biz Türklerde «Namık Kemal»den başka belli başlı hiçbir şair bu yola gitmemiştir. Hele eski divân şairleri tıpkı İran ve Arap şairleri gibi hareket etmişlerdir. Şaraptan ve güzelden başka halkı uyandırmak ve yükseltmek için hiç birşey düşünmemişlerdir. Yüzlerce senelik şiirler ve şairler «çorak yerlerde» akıp gitmişlerdir. «Halk şairi» sayılan şairler bile, aşağı yukarı divan şairlerini taklit etmişlerdir. Son zamanın şair geçinen gençleri de bu yolda millete kılavuzluk edecek durumda değillerdir. Dünküler Arabın, Acemin ardından gitmişlerdi; bugünküler de bambaşka ve ayrı bir yol tutmuşlardır. Sözün kısası, Türk milletinin hakikî şiiri ve şâiri henüz doğmamıştır. Hâlâ Türkün öz ruhundan, benliğinden köyünden, basık damından doğacak olan yüksek şairi «Mehdi» gibi beklemekteyiz.

7 — CAHİLLİK

Ortadoğudaki bu hasatlığın başlıca bir sebebi de bilgisizliktir. Buralarda okuyup yazan pek azdır. Okuyanlar da okumıyanların üzerinde bir belâdır. Her okuyan, mutlaka devlet

---

(87) «Çaldımsa da mirî mali çaldım» —
Şeyh Galip.
«Devletin malı deniz, çalmıyan domuz» — Bir darbimesel.
«Milyonla çalan mesned-i izzette serefrâz» — Ziya Paşa.
«Çok çal ki hem etrafa hem de sana yetişsin; az çalma ezilirsin».

bütçesi etrafına koşar. Düne kadar Doğu hükûmetleri halkı okutmak için esaslı bir harekette bulunmadılar. Bu yoldaki yapılan işler hep göz boyacılğından başka birşey değildir. Çünkü halkın uyanması, baştakilerin zararınadır.. Baştakiler, hükümdarlar, toprak sahipleri, hükümdarlara dalkavukluk eden hocalar, ağalar hep halkın uyanmamasını isterler. Bunlar el birliğiyle bilgisizliğe ve gerilemeye yardım ettiler.. (88)

Düşmek Etrafı Görmemektendir

8 — HOCALAR

Yakın vakitlere kadar, ulema sınıfı bütün bu ülkelerde iyi yetişmiyordu, müspet ilimlerden hiçbirşey okumazlardı, dünya ve hayat hakkında bir fikirleri yoktu, her işleri kör bir taklitçilikten ibaretti. Medreselerde okunan şeyler, Araf sarf ve nahvinden, bir az da fıkıhtan ibaretti. Hiçbir teşkilât ve hiçbir makam bu sakat yolu düzeltmek cesaretini gösteremiyordu. Bu adamların din namına bütün bilgileri bir parçacık fıkıhtan ibaretti. İslâm ilimlerinin hiçbirinden haberleri yoktu; nerede kaldı ki dünya ilimlerinden haberleri olacaktı.

---

(88) Amerikan misyoner ortaklığının (1909) yılında İstanbulda bastırdığı «Uhuveti umumiye = genel kardeşlik) adlı kitabın (30) uncu sayfasında şöyle denilmektedir: «Yabancı memleketlerdeki Hıristiyan vâizlerin gayei âmâli kendilerinin öğrenip perverde oldukları Hıristiyan usul ve atvarını götürüp Şark memleketlerinde Gars etmek değil, ancak her memlekette bulunan (evladullahın) asıl kalbine rabbımız İsel mesih vasıtasıyla Allahın muhabbet ve affına dair ilân olunan sade haberi telkin etmektir. Bu Hiristiyan vaızlar bir defa bu tohumu ektikten sonra anın ol toprağa, ve ol memleketin âdetlerine muvafık efkâr ve hayat ve idâre husule getirmesine bunlar batınınkilerden farklı olsa bile kâmilen razıdırlar».

Yani Hıristiyan vâizler herhangi memlekette bulunurlarsa o memleketin göreneklerine göre davranarak, Hiristiyanlıktan yalnız iselmesih vasıtasiyle Allahın bağışlamasını telkin etmelerini tavsiye ediyorlar. Ne kadar kurnazca hareket ettiklerine dikkat olunsun. Hiç Hiristiyanlık esaslarından söz açmadan neleri yaymıya çalışıyorlar. Bugün birçok gençlerin ağzında «Allah baba şöyle yapar, Allah baba böyle yapar» sözleri işitilmektedir. Ben böyle bir lâkırdıyı sekiz yaşlarında bulunan bir yeğenimin ağzından da işittim.

Sarftan, nahivden, fürü-i fıkıhtan bir kitabın şerhleri ve haşiyeleri üzerinde yıllarca ömür yıpratırlar, bir adamın hayatında bir veya iki defa karşılaşabileceği bir fıkıh meselesi hakkında kafa patlatırlar, başka ilimlerle uğraşmayı günah sayarlar (89). Bu suretle yetişmiş olan ulemanın (!) kılavuzluk ettiği bir kavim uyumaz da ne yapar?

Hemen her yerde medreselere müspet ilimlerin girmesi için yapılan gayretler hoca efendilerin yumruklarıyla karşılaşmıştır. İslâm âleminin en büyük din müesesesi olan Kahire'deki «Cami-il-Ezher» hocaları bundan yirmi beş sene evvel, bu müesseseye coğrafya dersinin girmesine razı olmamışlar, kıyametler koparmışlardı. Artık varın ötesini siz kıyas edin, فسادالعالم فسادالعالِم sözü ne büyük bir hikmet taşımaktadır, bilgili kimselerin bozulması, dünyanın bozulması demektir.

9 — TARİKATLAR

Özünü Hintten, adını Yunandan alan tasavvuf, İslâmın birinci asrının sonlarına doğru İran yolu ile İslâm ülkesine girmiş, çarçabuk yayılmış ve çeşit çeşit kollara ayrılmış, birçok yerlerde şeriatın kendisi unutularak tarikat almış yürümüştür. Şeyh herşey olmuştur. Yapılan kuvvetli telkin ile müritler (90) âdeta her türlü şahsî iradeden soyulmuşlar, şeyhin elinde her işi yapmaya hazır bir âlet haline gelmişlerdir (91). Şeyhlik

---

(89) Bak: İhya-el-Ulum

(90) «Mürit, irâdeden soyunmuş olandır». Bak: Islâhat-üs-Suffiyye

(91) İslâm ulemasının çok değerli fikir adamlarından İbni Kayyim-il-Cevzî «Sufiye, şeriatı açıktan açığa reddettiler; bu adamlar kendileri bir şeriat çıkardılar. Buna da Tarikat dediler ve Hazreti Peygamber efendimizin şeriatını terk ettiler» demiştir.

BİR MISIRLI HOCANIN SAÇMASI

Ankarada çıkmakta bulunan (Zafer) gazetesinin (19.2.955) tarihli nüshasında yazdığına göre Kahiredeki softalar yatağı olan (Camiülezher) baş hocası: «Arap olmayan ülkelerle Arapların anlaşması caiz değildir?» diye fetvâ vermiştir.

Acaba bu hoca Mısır'ın İngilizlerle, Ruslarla yaptığı anlaşmaları

postundan şahlık ve hükümdarlık tahtına çıkanlar, İslâm tarihinde sık sık görülen şeylerdendir. Bu yüzden çok, hem pek çok kanlar akmış, Ortadoğunun gerilemesine ve donmasına sebeb olmuştur.

Bir yandan cahil hocaların, bir yandan haris şeyhlerin gafletleri ile Müslümanlar derin bir uykuya daldılar, nice tokatlar yediler, hâlâ akıllarını başlarına topladıkları görülmemektedir.

Bazı kimseler Ortadoğunun donğunluğunu maddî bilgilere, müspet ilimlere kıymet vermemelerinden ileri geldiği, maneviyyatça batı âleminden üstün bulunduğu fikrindedirler. Hakikat hiç de böyle değildir. Doğu dünyası hem madde, hem mâna yönünden çok düşüktür. Din ve ahlâk batıda doğudan daha çok ruhlara hâkimdir. Okuduklarıma ve gezebildiğim yabancı memleketlerde gördüğüme göre batı doğudan daha dindardır. Doğuda din ağızda kalmış, ruha ve vicdana işlememiştir. Doğuda iş ahlâkı, ticaret ahlâkı gibi şeyler aranmamalıdır, vatan sevgisi ve millet sevgisi pek zayıftır.

Batıda bir miktar dinsiz kimseler vardır. Bunlar Hıristiyanlığın karışık itikatlarından ürkmüş olanlardır. İslâmın basit ve akla uygun olan hükümleri karşısında hakikatı bulanlar yok değildir. Şurası da iyi bilinmelidir ki oradaki din adamları hal-

---

görmedi mi? Bu fetvâya göre Arap ülkelerinden herhangisi Arap olmıyan bir müslüman ülkesiyle anlaşma yapamıyacaktır.

İşte müslümanlığın en büyük medresesi sayılan bir yerin başkanının verdiği fetvâ! Müslümanlar bunu okusunlar da ibret alsınlar. Buna benzer bir olay daha geçmiştir. Kıral Faruk bir aralık Halife olmak hevesine kapılmıştı. Kahirede bir tarikat şeyhi hemen Faruk'a bir şecere - soy listesi uydurarak Faruk'u bir takım adlar saya, saya hazreti Aliye kadar götürmüştür.

Yine gazetelerde okunduğuna göre bundan üç yıl kadar önce Bağdattan bir hoca Anadolu müftülerinden birine müslümanlığa önem verilmesini tavsiye etmişler. Bu hocalardan birinin adı hatırımda kaldığına göre (Kasım) bilmem ne olacaktır.

Bu adamların merhemleri varsa kendi kel başlarına sürseler daha iyi olur. Müslümanlıkta eğri, doğru ne kadar mezhep ve tarikat varsa hepsinin tortuları o diyarlardadır. Hazreti Aliye «Tanrı» diyenler, tavusa tapanlar, şeytana inananlar hep o illerdedir.

kı ahlâka, fazilete, sevgiye davet etmektedirler. Doğudaki hocalar ve vaizler dünyayı terke, kuru tevekküle davet etmekte ve sırası gelince «hile-i şeriyye» ye baş vurmaktadırlar. Sözün kısası, doğu hem madde, hem mâna yönünden derin bir yoksulluk içerisindedir vesselâm.

Büyük İslâm bilgini ve değerli fikir adamı olan rahmetli Şeyh Muhammed Abduh'un şu sözleri ne kadar doğrudur: «İslâmlık gibi aslını saklıyabilmiş olan din yoktur; fakat onu Müslümanlar karma karış etmişlerdir» (92).

10 — AFYON

İslâm milletlerinin büyük bir derdi de afyondur. Her gün bir az daha genişliyen bu belâ insanı adetâ insanlıktan çıkarmaktadır. İran ve Mısır halkı ve daha bazı Arap memleketleri yakalarını bu belâya iyice kaptırmışlardır. Şükür etmeğe yaraşır ki Türkler bu hastalığa tutulmamışlardır. Yalnız son yıllarda Eroin düşkünleri çoğalmakta ve her gün bir parça daha yayılmaktadır. Önce yüksek sınıfta başlıyan bu iptilâ, halk tabakası arasında kök salmak üzeredir.. Cezalar az, araştırma yavaştır. Bu dert memleketi sarmak istidadındadır. Dikkat!

11 — MEHDİ

Mehdi meselesi de çok önemlidir. Her türlü hareketi, her türlü ıslâhı Mehdi'den beklemek, İslâm milletlerinde irâde kudreti bırakmamıştır. «Madam Mehdi gelecek, ortalığı düzeltecek, benim neme, ben düzeltecek değilim» diye en acı zulümlere katlanmak hassasının aşılanmasına sebebolmuştur. Halbuki asıl Müslümanlıkta Mehdi ve buna benzer şeyler yoktur. Bunu önce Şiî'ler uydurdular. Sonra da birçok yapma hâdiselerle işi berkittiler. Mehdi masalı ile birlikte bir de Üçler, Yediler, Kırklar, Abdallar efsânesi İslâmlar arasına yayılmıştır. Mehdi İ-

---

(92) Bak:El-İslam ve-n-Nasraniyye-sahife 111.

ranlılardan, öbürleri Hıristiyanlardan geçmiştir. Bunların hiç birisinin Müslümanlıkla zerre kadar ilişiği yoktur. Bu yoldaki hâdisler hep uydurmadır.. Kutup, Kavs, Hızır, İlyas, Veted gibi hurafeler de her türlü ilim ve hakikattan uzak uydurmalardır (94). İslâmlıkla hiçbir ilgileri yoktur. Kur'an-ı Kerim'in (21) inci sûresinin (35) inci âyetinde «Senden evvel hiçbir kimseye sonsuz yaşama vermedik» denilmektedir. Yine bu surenin (36) ncı ayetinde «Her kes ölümü tadacaktır» buyurulmaktadır.

Nakıl ve akıl bu gibi ebedî yaşıyan şahıslar ve evliyalar kabul etmez. Bu gibi şeyler İrandan ve Hıristiyanlıktan girmiştir.

*

Ruslar 1866 senesinde Orta Asyaya doğru akmaya başlamışlardır. Buharaya hücum edecekleri zaman halk hiçbir savunmada bulunmamış, «Buharayı Allah Melâikelerle korur» diye her türlü hareketten çekinmişler. Çünkü Buhara mollaları halka uzun yıllar bunu telkin etmişlerdi. Bir kısım halk da Semarkantte Timurlenkin mezarına giderek onun ruhundan medet ummuşlardı. Rus işgalinden sonra Buharada daha derin bir körlük ve taassup hüküm sürmeye başlamış, her türlü yenilik hareketi daha ilk gününde boğulmuş, fakat akşam ve yatsı namazlarını camide kılmıyanlar Buhara Emirinin emriyle «Mir Şep» adı verilen baş komiser tarafından falakaya yatırılırmış.

Dünya ilme, fenne doğru koşarken Buhara hocaları, idrardan sonra nasıl istibra etmelidir? Adam idrardan sonra oraya pamuk sarmalı mıdır? sarmamalı mıdır? gibi meselelerle uğraşırlardı. Bir istasyonda tren beklemek lâzım gelse boş vakit geçirmemek için orada bulunanlar hemen bir ağızdan hüngür-

---

(94) Bak: Hakkın Zaferleri — Sahife: 60.

meye ve zikretmeye başlarlarmış. Kadınları kıldan örme bir çuval içerisine sokarlarmış.

İrana gelince, orada din ve ahlâk işleri daha çok karışmış, Müslümanlık çığırından çıkarılmıştır. Orada ahlâk, fazilet, fedakârlık ve hamiyyet kalmamış gibidir. Nasıl kalsın ki Şiî ahontlarının uydurdukları bir hadis (!) şöyle demektedir: «Ali'nin sevgisi öyle bir ibadettir ki ona hiç bir kötülük zarar vermez». Peygamber sözü olarak kabul olunan bu söz cahil bir adamda ahlâk ve fazilet duygusu bırakır mı? Her şeyi yap, her fırsattan çekinme, Ali'yi sev yeter. Başka uydurma bir hadisde de «Hüseyin için kim ağlarsa, ya da ağlamsırsa, ağlar gibi yaparsa her halde cennete girecektir» denilmektedir. Şia kitapları bu gibi şeylerle dopdoludur.

Şiîleşmemiş ve şehir hayatından uzak kalmış olan İran Türkleri, Kürtler, Buluçlar, millî vasıflarını kaybetmemişlerdir. Asırlardan beri Selçuklu, Gazneli, Afşar ve Kaçar Türkleridir ki İranı ayakta tutmuşlar, orayı sömürge olmaktan korumuşlardır.

Arap memleketlerine gelince, orası da umut kırıcıdır. Her hangi bir Arabın söz persenki yemindir. Onun ağzından en ufak şeyler için bile «Vallah» sözü beş on defa tekrarlanır durur. Arabın dindarlık dilindedir, gönlünde değildir... O ne mescide ne Ka'beye hürmet eder. Camide horul horul uyur. Ayağını uzatarak Kur'an okur. Yalan, gösteriş, dalkavukluk görenek haline gelmiştir.

Bana hiç bir Müslüman milletinin gücenmemesi için yalvarırım. Dertlerimizi ve suçlarımızı bilelim de ona göre çaresini düşünelim. Yeryüzündeki (300) milyon Müslüman, beş milyon Belçikalı kadar varlık gösteremiyor. Güzel ve yüksek dinimi-

zin emirlerini unuttuk, derin bir uçuruma doğru yuvarlanıp gidiyoruz.

Tunusta, Mısırda, şurada burada görülmeye başlıyan hareketler ilerisi için umut vericidir. (95)

EN BÜYÜK TEHLİKE

(95) Müslümanlık için en büyük tehlike katolik ve protestan misyonerleri tarafından hazırlanmaktadır. (1909) yılında Aemrikan misyoner ortaklığı tarafından (Uhuvveti umumiye - genel kardeşlik) adıyla Türkçe yazılmış. (88) sayfalık bir risâle yayınlanmıştır. Risâlenin (26) ncı sayfasında «mesih müminlere melekutüssemavatı salt hali vecid değil, iş dahi, salt mutalaa değil, muhabereyi, salt rahat değil, elem dahi, salt taç değil, haç dahi açacaktır diye talim eder.» denilmektedir. Dikkat edilsin burada iş, savaş, acı, çarmıh gibi şeylerin öğretildiği söylenmektedir. Bizde ise hemen her evde (errizku alellah) levhası göze çarpmaktadır. Kur'an-ı Kerimin «insan için ancak çalıştığı vardır» âyeti çoktan unutulmuştur.

Yirmiüçüncü Bölüm

Çok Yanlış Bir Görüş

Biz müslümanlarda çok yanlış bir görüş vardır. Her yeni şey ve her iyi şey Kur'andan çıkmıştır. Kur'an bütün bilgileri kendinde toplamıştır. Bu ve buna benzer görüşler dine ve Müslümanlığa çok zarar vermiştir. Din ayrı ilim yine ayrıdır. Birisi iç âleme, ruha, ahlâka, fazilete hitap eder. Birisi maddeye, dış işlerine karışır.

Biz bugün yukarıdaki kısa görüşü savunmıya kalkarsak din ve Müslümanlık çok zarar görür. Çünki, dinde daha doğrusu Kur'anda öyle şeyler vardır ki bugünün ilmiyle bunları çözümlemek imkânsızdır.

Süğen yıldızların şeytanları kovalamak için atıldığı bugünün ilmiyle bağdaşabilir mi? Dünyanın altı günde yaratıldığı, Allahın Arş üstünde istiva ettiği meselesi ne ile halledilebilir?

Nuhun tahtadan yapılmış eski bir gemisine her muhluktan birer çift alınmasına, Fravunun denizde boğulmasına ne demeli? Bunlar Tarih ve Tabakat ilimleriyle bağdaşabilir mi? Bu meseleyi fazla uzatmakta bir fayda görmediğimiz için kısa kesiyorum, ve tekrar ediyorum ki, dinin gayesi ve ödevi başkadır. İlimin de başka. Bu bahsi iyice aydınlatmak için 1947 yılında Kahirede (Abbas Mahmut Elekkad) adındaki zatın çıkarmış olduğu (Elfelsefetül Kuraniye) adındaki kitaptan aldığım şu parçalar beni bu dâvamda pekitmektedir.

«Avrupalılar icat ettikleri yeni silâhları Kur'an-ı Kerimden almışlar. Çünki, Kur'an Müslümanları, düşmanlarınıza karşı gücünüzün yettiği kadar kuvvet ve öğrenmiş atlar hazırlayın, âyetiyle bu yolda Müslümanları teşvik etmiş,» dediklen sonra «Müslümanlar yüzlerce yıllardan beri bu âyetleri işittikleri halde bu çeşit silâhlardan hiçbirini icat etmemişler. Halbuki Avrupalılar bunu işitmedikleri halde icat etmişlerdir» demektedir.

İki satır aşağıda da şu sözler okunmaktadır. «Bu gibi taassup sahiplerini bilgisiz dost saymak yaraşır. Çünki bunlar iyilik yapmak isterlerken anlamadan kendi günahlarını müslümanlık inanışlarına yüklerler. Sakın, bu gibi iddialara Kur'anı karıştırmıya lüzum yoktur. Çünkü Kur'an gönüllere hitap eder.» (sahife 11)

Aynı eserin 183. Sahifesinde de şu sözleri okumaktayız: «Bilgi nazariyelerini değişmez bir hakikat gibi Kur'an-ı Kerime yüklemek yanlıştır. Çünki bilgi nazariyeleri değişmez değildir.»

Yirmidördüncü Bölüm

Kaza ve Kader

İslâm Milletlerini geri bırakan ve donduran inanışlardan birisi de kazâ ve kadere inanmalarıdır. Bu inanış ruhlarda gevşeklik, damarlarda yorgunluk ve bitkinlik vücuda getirir (93).

Kadere inanış çok eski zamanlardanberi insanlar arasında yer bulmuş olan bir bağlanıştır. İnsanlar kendilerinden ayrı, korktukları veya sevdikleri yaratıcı bir kudrete inandıktan sonra kadere, yani herşeye ve her hareketlerinin o yaratıcı kudret tarafından ayarlandığına ve saplandığına inanmışlardır.

Bu ilkel insanlar kendi iradelerinin dışında olan olayları

---

(93) Ben burada kaderi kudret mânasına almıyorum. Kaderi halkın anlayışı anlamına alıyorum.

Müslümanlık aslında böyle uyuşturucu şeyler telkin etmez. «İnsan için ancak çalıştığı vardır. Allah kötülükle emretmez. Allah kullarına zulüm etmez.» gibi birçok Kur'an âyetleri yanlış takdir inanışını reddetmektedir.

Eğer kâfir küfründe, mümin imânında irâde sahibi değillerse, Allah ezelde kâfiri kâfir, müslümanı müslüman yaratmışsa, kâfire azap etmek zulüm değil midir? Madem ki kâfir olmak, hırsız olmak, soysuz olmak, münafık olmak takdirin eseri imiş bunda kulların ne suçu olabilir. Günahlıya azap etmek zulüm sayılmaz mı? Halbuki Tanrı böyle bir zulümden uzaktır. Allaha zulüm isnat etmek günahtır. Müslümanlık bu gibi şeylerden berîdir. Akla, mantığa ve olaylara aykırı olan bu gibi inanışlarla müslümanlığın hiçbir ilgisi yoktur.

Allah insanlara irâde ve kudret vermiştir. İnsan dileğini, gücünü hayra harcarsa hayır halkolunur. Şerre harcarsa şer halkolunur.

gördükçe büyük ve kutsal bir iradenin varlığına kanmışlar. Böylelikle (kader, takdir, mukadderât, alın yazısı) gibi şeyler meydan almış.

Kadere inanış eski Mısırlılarda, Babillilerde dahi varmış. Babillerce yıldızlar insanların her hareketlerine hâkim sanılırmış.

Bu hal ve bu inanış Müslümanlar arasında da görülmüştür. Yıldıznâmeler, Melhemler hep bu inanışın doğurduğu saçmalardır.

Eski Yunanlılar da kadere inanmışlar. Gerek İslâm kelamcıları ve gerek son asrın Batı bilginleri tarafından kader meselesi çok didiklenmiştir.

Ben bunları bir tarafa bırakarak asıl konumuz olan bugünkü kader inanışımıza geçiyorum. «Herne yaparsak hep ezelde Allah tarafından takdir edilmiştir. Başımıza ne gelmiş ise, ne gecelecekse Levhimahvuzda yazılmıştır. Hayır, şer, iman, küfür hep Allahın takdiridir. Biz ne yaparsak yapalım takdirden dışarı çıkamayız. İman eden bir kişinin imanı, küfre sapan bir kâfirin küfrü Allahın takdiridir. Zenginlik, yoksulluk, hastalık, sağlık hep takdire bağlıdır.»

Bu gün bilgisi olmayan her Müslümanın inanışı böyledir. İşbu inanış binlerce yıl önce geçmiş olan Babillerin inanışından farksızdır.

Sabit ilimlere, asrın icaplarına, din bilgilerine dair hiçbir bilgisi olmayan hocaların ve camilerde vaaz eden sarıklıların yaptıkları telkin budur.

Bu gibi öldürücü, miskinleştirici, pıhtılaştırıcı telkinlere inanan bir topluluk âdeta donmuş ve çürümüş bir hale gelir. Her türlü hareket ve irâdeden uzak, herşeyi gökten bekleyen bir halk işte böyle bir ceset haline gelir.

Son yıllarda, İslâm Âleminde Batı tekniğiyle yetişen beş on genç olmasaydı ne Türkiye kurtulurdu, ne Hint, ne Mısır

ve ne de Fas. Buralar derin takdir uykusunda uyumakta devam ederler «kaderim budur» diye sömürge halkı olmaktan, tutsaklıktan kurtulamazlardı.

Son Söz

Çareler

Asırlardan beri uyuşmuş ve kanları donmuş olan Müslümanları bu hastalıktan kurtarmak kolay iş değildir. Fakat kuvvetli bir azimle, iyi bir niyetle yapılamıyacak hiç bir iş yok tur. Bu ülkelerde iş başına geçecek olan vatan ve milletsever namuslu adamların uzun zaman çalışmaları hayli faydalar verecektir.

Ben hastalığın sebeplerini sayarken çarelerini de göstermiş oldum. Ötesi, sorumluluğu üzerlerine almış olanlara düşer.

Ben bu bahsi kurcalarken, hiçbir ülkeye ve hiçbir millete dil uzatmak istemedim, buna herkesin emin olmasını rica ederim. Din, kültür, tarih ve mukadderat birliğimiz olan milletlere ve bütün insanlara karşı saygı duyarım. Âdemoğullarının hepsinin de saadetini ve refahını candan isterim. Yıllardanberi içimi yakan bu hallerin açıklanmasında fayda gördüm de yazdım; yanıldımsa iyi niyetime bağışlana.

Bu çok önemli hastalığı açık konuşmakta bir zarar yok; fayda vardır. Bütün dünyanın gözü önünde kanıyan bu hastalık giderek kangren olabilir. Tehlikeyi gören her Doğulu düşünür'ün içinin sızladığında şüphem yoktur.

Bu meseleyi kurcaladığım için bana kızanlar, köpürenler, «dinsiz!» diyenler çok bulunacaktır. Bunu yakından biliyorum. Ben sevgili milletime karşı bir görevde bulunduğuma inanıyorum. Bu yolda yalnız kalsam da gam yimem.

İstifade Edilen Eserler:

Hakkı tenvir ukûl haktır.

Fecr-İl-İslâm
Duha-1-İslâm
Ahbar-i Hafte
Şerh-i İşarât
El-İslâm- ve-n-Nasraniyye
Er-Risale
El-Kavl-il-Sedit fi Tercimet-i
Kur'n-il-Mecid
Mukaddime-i İbni Haldun
Divanü Lûgat-it-Türk
Cevahir-i Multakıta
Cihan Tarihine bir nazar
Tarih-il-irak beyne ihtilâleyn
Aşıkpaşa zade tarihi
Bektaşilik ve edebiyatı
İhya-el-Ulum
Hâtırat-ı Sefer-i Azerbaycan
Fıkh-ı Ekber şerhi Ali El-Kari
Kitab-ül-Egani
Buharî-Şerif
Handeniha ve şinideniha-yi İran
Firdevsî ve İran Milliyetçiliği
Tarih-ül-Lûgat-is-Samiyye
El-Arab kabl-el-İslâm
Tarih-üt-Temeddün-ül-İslâmî
İbni-1-Esir'ler veya meşahîr-i ulema
Ruh-ul-Beyan
Keşşaf
Zemahşerî
Medarik-üt-Tenzil
İbni Abbas
Ruh-ül-Meani
Nesfî, Manzume-i Nesfî

Taberî
Celâleyn
İsbat-ül-Hasenat
Mecmua-i Fünûn
Ayn-ül-A'ayan
Mülteka şerhi
Dürer-ül-Ahkâm

Fetavâ-yi Giyasiyye
Türk Tarihinde Mezhep cereyanları
Tarih-i Buhara
Nerşahî
Mecmua-ül-Enher
Menafi-üd-Dekayik
Esrar-ül-Meşâil-fi Fnun-üd-delâil
Tahâvî şerhi
Meani-i Kur'an
Fıkh-ül-Lûgat
Aksa-l-Ereb
Tarih-i Adâb-ül-Lûgat-il-Arabiyye
Bedayi-üs-Sanayi
Muhit-i Burhanî fi Fıkh-in-Nu'mânî
Meraki-yül-Felah
El-İtkan fi Ulum-ül-Kur'an
Fihrist-i İbnül Nedim
Menahil-ül-İrfan fi ulum-ül-Kur'an
El-İtisam
Hakkın Zaferleri
Zuhr-ül-İslâm
Hazin tefsiri
Garib-ül-Hadis ve-1-Eser
Keşf-i Esrar-ül-Batiniyye
Nur-ül-İlâm
(Elfesefetülislâmiye)
Mahmud akkadı, son zamanlarda Kahire yayınlanan bu kitap çok değerlidir.
Dünyada Müslümanların hali.
Hidâye
En-Nihâye ve-d-Dirâye

Ek

Müellifin Hayatı

«Bu hal Tercümesi Yayınevinin ricası üzerine Müellif tarafından yazılmıştır.»

1298 yılında Uşakta dünyaya gelmişim. Babam Demirci İnce Mehmet Çavuştur. On yıl askerliö etmiş. Anam, Uşakla Aydın Ovaları arasında konub göçen Kacar Oymağı Beyinin torunudur. Sultan Mehmut zamanında, anamın dedesi, Kacar Oymağının Beyi olan Hacı Veli Bey Uşakta oturtulmuş. Hâlâ dayımın künyesinde Hacı Veli Bey yazılıdır.

Ben on yaşımda iken, Ilıca banyolarına gitmiştik. Oradan aldığımız ağılı sıtma yüzünden, önce küçük kardeşim öldü. Babamla ben Uşak'a hasta geldik. Babam öldü. Ben bir, iki ay sonra iyileştim.

Altı yaşlarımda iken anneannem beni komşuları bulunan bir mahalle okuluna verdi. Okulun hocası Gelin Hoca adında bir kadındı. Orada Elifbayı öğrendim.

Bir yıl sonra anneannemin yardımiyle iptidaî okuluna koydular. Üç yıl sonra Rüştiyeye girdim. Rüştiyeden şahadetnâme aldım. Ev halkı benim geleceğimi düşünürken annem, beni halı ipi boyacılığına vermek istedi. Beni çok seven anneannem ve üvey babam medreseye vermeyi öne sürdüler, söz onların oldu. Evimize yakın olan (Boduroğlu) medresesine verdiler. Medresenin hocası çok yakın aile dostu idi Bana medresede ayrıca bir oda verdiler. Geceleri eve gelirdim. Sabah namazını medresenin camiinde kılar, dershaneye geçerdik. İlk ders olan «Kırâet = Kur'an-ı güzel okuma ve Arapça harfleri iyi söyliyebilme» dersi alırdık. Bundan sonra Arapça derslere başlardık.

Cebir ile Emsele, Bina, Maksud, Merah okuduk. Bunlar Arapçanın gramerìydi. Bunlardan sonra Arapçanın sentaksı = nahori demek olan, Avamıl, İzhar, Kâfiye gibi dersleri gördük.

Bunlar sabah dersleriydi. İkindi derslerimizde Fıkıh okurduk. Kâfiye dersini bu kitabın şerhi olan «Fevaidi Ziyâiye» denilen ve medreselilerce «Mollâ Câmi» adı verilen şerhi ile okurduk. Bu kitap için tam iki yılımız heder olup gitti.

İkindi derslerinde de «Halebi» den başlayarak «Mülteka», «Dürer» okurduk. Bundan sonra «Usûl-u Fıkıh» dan «Mir'at» okurduk. Ben Usulû Fıkıhı çok sevdim.

Sabah dersleri hayli ilerlemişti. Mantık İsagoçi'yi şerhleriyle birlikte gördükten sonra «Tasavvurat ve Tasdikat'a» uzunca zaman verdik. Bundan sonra medrese tahsilinin sonu olan «Akaid» derslerine sıra geldi. İslâm mezheblerini tatkik ettik.

Hocamız ara sıra tefsir okuturdu. Benim çalışmamı ve anlayışımı gördükçe hocamız istediğim kitapları bana verirdi. Bu arada Tasavvufa merak sardı. Önce «İhya-i Ulûm» u okudum. Sıra ile «Muhiddin Arabî» nin bazı eserlerini gördüm. «Hüsameddin-i Uşşakî» nin Uşakta «Yörü Dede» adında bir makamı vardır. Oranın şeyhine intisab ettim.

Bir gün elime «Nühbe» adında bir kitap geçti. Hâdisten ve hâdisin çeşitlerinden bahsederdi. Hocama gösterdim. Bu ilme dair bana başka eserler de vardi. Okudum.

Hocamız bir taraftan «İrtifağ» almayı öğretdi. Bu ilme dair olan «Kedusî» yi ve «Eşkâl-i Teessis» i okuttu. Bu vesile ile burada bir hâtıra arz etmeden geçemiyeceğim. Biz bu dersleri alırken hocamızdan, birkaç arkadaşla birlikte, bize Hikmetten «Kazı Mîr» okutmasını rica ettik. Kabul etti. Hedaye şerhi olan bu derse başladıktan sonra, büyük bir medrese hocası bulunan çok cahil bir hocanın fesadı yüzünden esnaf reisleri, «Bu memlekette Hikmet okunuyormuş, Allahın Hikmetine karışılmaz, küfürdür» diye bizim hocaya dersi bıraktırdılar.

Tam on yıl medrese tahsiliyle uğraştık. Hocamız ara sıra bize Farsca da okuturdu. Biz mektepte Tâlim-i Farisî, Kavâid-i Farisî, Tuhfe-i Vehbî gibi kitapları görmüştük. Temel vardır.

Son bir iki yıl da kedi tüyünden yapmış olduğumuz ince fırçalarla halı resimleri yapardım. Bu iş bir miktar para getirirdi. Öğleden sonraları (Şemsülmaarif) adında bir özel okulda da çalışırdım.

Artık (ikmali nüsah) etmiştik. Sıra icazat almaya geldi. Hocamız «Sen küçüksün, biliyorsun ki arkadaşların arasında kırk yaşında olanlar var. Herkes bilmez, çekemezler. Dedikodu olur.» dedi. Beni icazat törenine almadı. Çok canım sıkıldı. Köylere gittim, gezdim. Törende Uşakta durmadım.

Aynı zamanda ben medreselerin ve softaların aleyhinde ara sıra atar tutardım. Bu yüzden softalarla aramız iyi değildi. Görüşlerim ve fikirlerim çoktan değişmişti. Daha ilk okul sıralarında iken bir yandan

Kerem ile Aslı, Âşık Garib, Tahir ile Zühre gibi halk hikâyelerini okurdum. Rüştiye sıralarında da Âşık Ömer, Dertli gibi halk şâirlerini görmüştüm. Bir yandan da büyük annemin kitapları arasında bulunan Serencam, Kırk Sual, Envârül'âşıkın, Sâatnâme, Ahmediye Muhammediye, Hayber Kalesi, Berber Kalesi, Battal Gazi, Kan Kalesi gibi eserleri de gözden geçirirdim.

O devirlerde Uşakta okunacak hiç yeni fikir taşıyan bir eser yoktu. Dayımdan Fuzûlî okumuştum. Nef'î ve Nedîm divânlarını ondan almıştım. İstanbuldan (Mukavelât Muharrirliği) ile Uşak'a gelmiş olan Selânikli bir zatla tanışmıştık. O benim fikirlerimin olgunlaşmasında büyük etkiler yaptı. Bana Muallim Naci, Reşat Ekrem Bey münakaşalarını, Demdeme, Zemzeme ve başka eserler verdi. Tarih kitapları verdi. O sıralarda Kıbrısta çıkmakta olan Türkçe bir gazete verdi ve sıkı saklanmasını tavsiye etti. Bu arada İstanbul da çıkan İkdam, Sabah gibi Türkçe gazeteleri ve Baba Tahirin çıkardığı Arapça (Elmâlûmat) dergisini, yine bu zattan alır, okurdum. İzmir gazeteleri o sıralarda bir parça serbest yazarlardı. (Âhenk) gazetesiyle, rahmetli Bıçakçızade Hakkı Beyin çıkardığı (İzmir) adlı derginin de, görüşlerim üzerinde hayli etkileri olmuştur. (Istılâhât-ı Eddiye ve Mecmua-i Muallim) gibi eserlerin de bana hayli faydaları dokunmuştur.

Daha on sekiz yaşlarımda iken İzmir gazetelerine, (Âhenk) gazetesine şiirler yazardım. Yine beş altı yıl önce rahmetli (Hakkı Tarık) Beyin tertip ettiği, Elli Yıldır Yazı Yazanlar jübielsinde bunu açıklamıştı.

Artık Uşakta medreselerle yaptığım mücadele beni iyice sıkmıştı. Ailem ve hocam bunu istemezlerdi. (1821) Eylûlünde İzmire kaçtım. Ramazanda(Hisar) camiinde vaaza başladım. Ramazanda sonra İstanbula geçtim. İstanbulda (Kadı Mektebine = Mektebi Nevvab) a girmek fikrinde idim. Abdülhamid zamanıydı. Medreselerde resmen kayıtlı (30) bin talebe (!) olduğu söylenirdi. Odaya gelemiyen mülâzımlar bu sayının dışında idi. Ben medreselerde yer bulamadım. Birkaç gün Yenikapı Mevlevîhanesinde kaldım. Nihayet bir vasıta ile Sultanahmet Medresesinde, mülâzım odalarının karanlık, rutubetli bir odasında yerleştim. Benden başka üç arkadaş daha vardı. Hepsi de haylaz, budala kişilerdi. Derse bakmıyorlar, ben de bakamıyordum.

O vakitlerde her medresenin Şeyhülislâm kapısında resmî bir müdersisi bulunuyormuş. Bu müderrisler ders okutmazlardı. Müdür gibi bir şeydi, medresenin bir de (bevvab) ı vardı. Bizim medresenin bevvab-ı = kapıcısı otuz yıldır bu medresede imiş. Yobaz, korkunç bir adamdı. Müderrisin adını ve Şeyhülislâm dairesinin fetvâhanede bulunduğunu, Bursalı Raif Efendi adında bir zat olduğunu öğrendim. Arapça bir kasîde yazdım. Mülâzım odasının üst katını istiyordum,

Arapça yazılmış olan bu kasîdenin Türkçesi şudur:

İyi huylar ve yücelikler elde etmek için ben evimden ve oymağımdan ayrı düştüm.

Susamış bir kimse size gelmiş, sizden tatlı su istiyor. Siz vermezseniz kim verir?

Vaktin boş geçmesinden kalbim ağlıyor,
Gözlerim gecelerden beri uyku tutmuyor.

Hayırlı işlerden olan bilgi edinmek gibi,
Kişinin kazancı olarak faydalı bir şey tanımıyorum.

Hey Besim sözü uzatma. «Hal dili söz dilinden daha iyi konur» demişlerdir.

Emvâli tarzında olan bu manzumeyi aldım. Şeyhülislâmın kapısında fetvanâmeye gittim. Raif Efendiyi kapıcıya sordum. Odaya girdim, on yirmi kadar hoca yüksek minderlere oturmuş, önlerinde peştahtalar var. Peştahtalarda enfiye kutuları, büyük mendiller ve kitaplar görülüyordu. Hazretler dalmıştı. Raif Efendiye kasîdeyi verdim, okudu. «Bunu kim yazdı?» diye sordu. «Ben yazdım,» deyince benim yazamıyacağımı sanmış olamlı ki «Oku bakalım» dedi; kâğıdı aldım, kapının yanına çekildim. Yüksek sesle okumaya koyuldum. Ben okurken hazretler uyandılar. Gözlüklerinin üzerinden bana bakıyorlardı. Bitirdim. «Bir daha oku» dediler. Okudum. Raif Efendi ne istediğimi sordu. Derdimi anlattım. Oda istedim. «Mollâ Efendi, bilmiyor musun bir oda sahibi olabilmek için kıdem lâzımdır. Sen yeni gelmişsin, buna imkân yoktur» dedi. Beni derhal «Eğer bu bir nizam ve an'ane ise, usul ilminde bir kaide vardır. Her umumun bir hususu bulunur» diye Arapçasını okuyunca etraftan hocalar «Raif Efendi, bu mollâ yetişecek, himâye et» dediler. Birkaç gün sonra Raif Efendi medreseye geldi ve beni mülâzım odasının üst katına oturttular. Başka softalar ses çıkaramadılar. Onları medreseden kovmakla tehdit etmişti.

Az yukarıda söylemiş olduğuma göre ramazanları İzmirin Hisar Camiinde vaaz ederdim. Bu, beş ramazan devam etti. (1325) yılının ramazanında, Kadirgecesinde İzmir Mevlevihanesinde mesnevî şeriften bir kaç beytin şerhini yaptım. Yine bu yıllarda, camide yapmış olduğum vaızlarımı (Köylü Gazetesi) özet olarak yayınlardı. Üç yıl sonra bu özetleri (Müslümanlara öğüt) adı altında bir kitap olarak Trabzonda bastırmıştım. Yine bu sıralarda (Ahsen-ül- Beyân fi Mevaziü-ül-Ramazan) adında bir kitabın müsveddesini yaymıştım. Kitap Arapça idi. Öğüt ki-

tabımda bundan bahsetmiştim. Esefle arzediyorum ki, Uşaktan yıkılıp giderlerken evimi, barkımı yaktıkları ve annamle bir kardeşimi şehit ettikleri sırada müsveddeler de yanmıştı.

İstanbule geldiğimin ikinci yılında Kadı mektebi imtihanına girdim. Duhul imtihanında kazandım. Temyizde kazanamamışım. Benim ders öğrettiğim arkadaşım kazanmıştı. O asırda iltimas revaçta idi.

Sonra Darülmuallimine girdim. Üçüncü senede meşhur terbiyeci Satı' Bey Müdür olmuştu. Ondan önce (Süleyman Efendi) adında bir softayı müdür yapmışlardı. Birkaç arkadaşla hocanın evine giderek tehdit ettik. Durmadı, çekildi gitti.

Mustafa Satı' Bey okulda büyük bir inkılâp yaptı.

Darülmuallimine girdiğimin ilk yılında Şehzade Camiinde icazet aldım. Madalya verdiler. İhsan aldık. Ben medreseye yerleştikten sonra Şehzade Camiinde ders veren rahmetli Çarşambalı Hacı Efendinin dersine devama başlamıştım. Hocanın tâbiri hoşuma gidiyordu. Sabahları (Buhari-i Şerif ve Tesavvurat) okuturdu. İkindi vakti de (Usul-ü Fıkıh) dersi verirdi. Böylece İstanbulda da derslere devam ederdim. (1343) yılında icazet aldık.

Darülmualliminden çıktıktan sonra Konya Darülmuallimin Rüsdiyesine (Pedagoji) öğretmeni olarak gittim. Oradan Trabzon Muallim Mektebi müdürlüğüyle ayrıldım. Oradan Ankaraya geldim. Ankarada az kaldım. Darüşşafakaya (Ahlâk Dini) hocalığiyle geldim. Bir yıl sonra Konya Muallim Mektebine Müdür oldum. İki yıl sonra Maraş, bir yıl sonra (İçel) bir yıl sonra Niğde Maarif Müdürü oldum. İkinci yılında mütareke oldu. Yerli hocalarla Rumlardan bazıları hakkımda şikâyet etmişler. Maarif Nazırı olan Ali Kemal beni azletti. İstanbula geldim. Rıza Tevfikle tanışıklığımız vardı. Baş vurdum. Bir şey yapamadı. Bana (İngiliz Muhibleri) Cemiyetini tavsiye edenler oldu. Kabul etmedim. Memleketime, Uşak'a döndüm. Halı işleriyle uğraşmaya başladım.

Bu sırada Ali Kemal Dahiliye Nazırı oldu. Maarif Nazırlığına hocamız (Said) Bey gelmişti. Ona bir mektup yazdım. Beni (İçel) Maarif Müdürü olarak gönderdi.

Burada çok ilgi çekici bir şeyi arzetmeyi uygun buluyorum.

Darülmalliminin yıl sonu imtihanlarının birinde riyaziye dersi imtihanlarına girmiştim. Bana bir sıra adet söylediler ve (Cezri Mik'ap) almamı emretiler. Ben hemen cezir işaretini çizdim; rakamları sıraladım ve «İslâm riyaziyunu bu işaret için cezirciminin istilâlesidir diyor» deyince mümeyyiz yerinde hopladı. «İşte ben bunu blmiyordum» dedi. Said Bey de imtihanda bulunuyordu. Bunun hâtırasını unutmamıştı.

Mütarekenin acı günlerinde idi. Yunanlılar Uşak'ı yakmışlardı. Adana ve Mersinde Fransızlar vardı. Silifkede biz yerlilerden ve öğretmenlerden bir takım gençlerle yerleşme sebebiyle (Silifke) de bir cemiyet kurmuş, Sivasta bulunan Mustafa Kemal Paşa ile haberleşmeye baş-

lamıştık. Beni Uşaktan da çağırıyorlardı. İki aylık izin alarak memlekettime döndüm. İzmir (Reddiilhak) Cemiyetinin arta kalan bazı üyeleri Uşak'a gelmişler. Uşak'ın aydın ve vatansever evlâdı olan İbrahim Bey, Hoca, Müftü cemiyetin başına geçmiş, beni vaızcı ve konferansçı olarak tâyin etti. (Ağalar) Camiinde ve Koca Yazı mevkiinde konferanslar verir halkı vatan müdafaasına davet ederdim.

(1920) de Ankarada ilk Millet Meclisi açıldığı zaman Kütahya Mebusu olarak geldim. Yedi devre, (26) yıl mebusluk yaptım. Sekinzinci devreye girmedim. Politika işlerinden kesin olarak çekildim. Kendi köşemde bildiğim konularda çalışmayı daha uygun buldum.

Burada bir hatıramı daha yazıvereyim. Ankara Darülmüallimin Müdürüikenyerlilerden (Güdüllü oğlu Mustafa) Efendi adında bir kavafla tanışmıştım. Mebus olarak Ankaraya geldikten sonra, bu adamla tekrar ahbaplığı ilerlettik. Garip dost bir adamdı. Ara sıra dükkânına gider, konuşurduk. Millet Meclisinin toplanmasından bir buçuk ay sonra idi. Mustafa Efendi bana «Haberiniz var mı? Meclis ve mebuslar aleyhinde çok kötü dedikodular yapılıyor. Bu işin ilerisinden korkanlar var. Önümüzdeki Cuma günü, namazdan sonra (Ahi Evren) Camiinde bir vaız versen fena olmaz» dedi. Tellâl çağırttı, ben vaızımı verdim. Cami dolu idi. Vaız bittikten sonra Mustafa Efendinin dükkânına geldik. Gerek Mustafa Efendi ve gerek Kavaf Ahmet Ağa (Kavaf Kel Ahmet) teşekkür ettiler. Ertesi gün de vaızın iyi etkiler yapmış olduğunu söylediler.

Maarif Müdürü bulunduğum sıralarda öğrencilere Türkçe adlar almalarını söyledim ve kendilerine Türk adlarını gösterir cedveller verdim. Ankaraya mebus olarak geldiğimden sonra, bu adları topladım. (Türk Büyükleri veya Türk Adları) diye bir kitap yazdım. Maarif Vekâleti bunu yayınlamıştır.

Yine hayli önemli bir olaydan daha bahsedeceğim. Bu kitabın yayınlanmasından iki yıl sonra idi. Amerika'dan, Washington Kongresi Kitaplığı Müdürlüğünden Türkiye B. Millet Meclisi Başkanlığına bir mektup geliyor. Mektupta «Türkçe kişi adlarını bildiren bir kitabınız var bize gönderiniz!» deniliyor. Kitaplık Müdürü rahmetli Nebil Bey bana müracaat etti. Vaşington'a gönderilmek üzere kitabımdan istedi. İki nüsha gönderildi. Teşekkür geldi.

Birinci B. M. Meclisinin ilk yılında idi. Ankaraya Şeyh Sünusi geldi. Daha doğrusu İstanbuldan gönderildi. Bir gün Şeyh Millet Meclisine gelmişti. Hatırlarını kıramıyacağım bir iki arkadaş bana «Şeyhe Arapça bir nutuk irad et. Bize şeref verdiğini ve dâvamızın esasını söyle.» dediler. Kabul ettim. Hemen Meclis Kürsüsüne çıktım. Arapça bir nutuk irad ettim. Şeyh Efendi çok memnun olmuş. Bu nutkum zabıt ceridelerinde aynen vardır ve yine Birinci Büyük Millet Meclisinde (Bir mehter

takımı) kurulmasını teklif ettim. Dileğim tam (35) yıl sonra iş haline geldi.

İlk Dil Encümeninde iki yıl çalıştım. Daha sonra Atatürkün kurduğu (Türk Dili Tetkik Cemiyetinde) az sonra adı (Türk Dil Kurumu) olan bu teşekkülde on sekiz yıl aşkla ve imanla çalıştım. Rahmetli Ata eşsiz bir kitap olan Divan-ı Lügat-üt Türk'ün Arapçadan Türkçeye çevrilmesini çok isterdi. Kilisli Rıfat Efendiye baş vuruldu. Çok yanlış ve eksik bir tercüme yaptı. Tabiî beğenilmedi. Az önce Veled Çelebi ve Samih Rıfat merhumlar tercüme etmek istediler. Yapmadılar. (Konyalı Atıf Hoca) adında bir zat tam bir tercüme yaptı. Bu da hayli yanlışlıklarla yüklü idi. Bu da olmadı. Gerek Kilisli'nin gerek Atıf Hocanın tercümeleri (Türk Dil Kurumu)ndadır. İstiyen görebilir. Benim Arapça nutuk söylediğimi bilen rahmetli Ata bu işi bana yükletti. Tam dört yıl artsız, arasız çalıştım. Tanrıma şükürle başardım. Bundan sonra Arapçadan daha önemli eserler çevirdim. Bunlar verdiğim kitapların listesindedir.

Benim Türk dili üzerine yapmış olduğum çalışmalar gerek Türklük âleminde ve gerek Türkçe üzerine çalışan bilginlerce beğenilmiştir.

Nankin'de çıkan, Türkçe (Edebiyat) adlı kitapta, (Çunking) de çıkan (Altay) mecmuasında benim yazılarım iktibas edilmiştir. (Helsinki) de çıkan (Ganibay) mecmuası da bu aradadır. Batı bilginlerinden aldığım takdir mektupları yanımdadır. Bu yılın Ağustos ayında Moskova'da toplanacak olan (Şarkîyatçılar) kongresine dâvet olundum. Sağlığım elverirse gitmek ve Türk dili üzerine konferanslar vermek istiyorum.

Elimde bitmiş ve bitmemiş bazı eserlerim vardır. Tanrımdan her işimi kulaylatmasını ve bana başarı vermesini niyaz ediyorum. Üç yıl önce de Kur'an-ı Kerim'i, aslının nazmına uygun olarak tercüme ettim.

Tanrımdan bu işin de başarıyla basılmasını ve yurdumun selâmetini dua etmekteyim.

ESERLERİM

B a s ı l a n l a r :

(1) Türk zaferine (Armağan) (1923) de.
(2) Maraş Tarih ve Coğrafyası.
(3) Bektaşilik ve Edebiyatı.
(4) Türk Büyükleri veya Türk adları. İkinci basım.
(5) Türk dili kuralları (kaiadeleri)(
(6) Suna ile Çoban hikâyesi (1934) yılında Matbuat Umum Müdürlüğünün açtığı Halk Kitapları müsabakasında birinciliği kazanmış ve basılmış.
(7) Baş Belâları (üç perdelik piyes).
(8) Müslümanlara öğüt.
(9) Cönk, Birinci Defter (Manzum hikâyeler resimli).
(10) Türk dilinde men, man (Dil Kurumu yayınlarından).
(11) Sakarya Destanı (1921).
(12) Onuncu Yıl Destanı (1920).
(13) Türk dilinde ekler ve kökler üzerine bir deneme (Dil Kurumu yayınlarından).
(14) Divan-ı Lügat-üt Türk çevirmesi (4) cild. (Türk Dil Kurumu yayınlarından.
(15) Tuhfetuz Zekiye çevirmesi (Kurum yayınlarından).
(16) Tanrı kitabından namaz sûreleri.
(17) Türkçede kelime yapma yolları (Kurum yayınlarından).
(18) Müyessere-tül Ulum Tıpkı basımı, düzeltmelerle (Kurum yayınlarından).
(19) El Şüzurül Zehebiyye çevirmesi (Kurum yayınlarından).
(20) Senglah (Kurum yayınlarından).
(21) Türk diliyle ibâdet.

B a s ı l a c a k O l a n l a r :

(1) Lûgat, yeni bir metin halinde.
(2) Türk dilinde ana kelimeler.
(3) Atasözlerinin ana kaynakları.
(4) Hayvanlardan hikâyeler (Manzum).
(5) Kur'an-ı Kerim çevirmesi. Aslındaki nazm usuliyle.

«İyi huylar ve yücelikler elde etmek için ben evimden ve oymaklarımdan ayrı düştüm.

DÜZELTME CEDVELİ

Kitabın tashihi sırasında bazı mürettip hataları gözden kaçmış, düzeltilmesini rica eder okuyucularımızdan özür dileriz.

Yanlış	Doğru	Sayfa	Satır
Tapınan	Tapınılan	11	19
Totem	Totemi	11	30
Kaçgalar	Kavgalar	12	28
Ürsüsünde	Kürsüsünde	15	18
Sebej	Sebebi	15	24
Nihanikî	Mihanikî	15	26
Memleketten	Memleketinden	17	16
hühüm	hüküm	17	30
Tahmasip	Tahmasp	24	22
âyeler	âyetler	26	8
bırakışlar	bırakmışlar	27	11
Sıvazladıktan	Sığazladıktan	28	31
ahlifesi	halifesi	29	37
Zuhur	Zuhr	32	23
Kuzey	Kuzey Afrika	34	12
Kurtaba	Kurtuba	35	17
İnsanlaığa	İnsanlığa	38	2
Dini	Dini,	39	2
Müslümlnar	Müslümanlar	41	34
Yezid	Yezd	42	13
dem	düm	43	30
tercüme	terceme	45	4
olazar	olarak	45	16
ayrıldıkça	ayrılmadıkça	47	28
ahlde	halde	51	16
anlataçmak	anlatacak	53	8
Gçya	Gûya	56	15
Kaldınların	Kadınların	64	17
Zanmanlarının	Zamanlarının	65	22
Kelimesine	Kelimesinin	65	32
Ayişe	Aişe	66	27
sonra	sonra yine	67	7
sususz	susuz	67	8
daki	dahi	72	19
şekiled	şekilde	74	8
değendiniz	beğendiniz	74	19
mıyız	muyuz	75	29
tuutuğu	tuttuğu	76	25
dilinin	dilini	77	20
milâdî	—	78	20
Parisî	Farisî	79	3
Tanryı	Tanrıyı	80	8
inanırar	inanırlar	80	18
Hazerte-i	Hazret'i	88	7
cevap	cevaz	101	5
1527	527	102	27
gelmiş	gelmiş olaydı	103	29
İraptaki	İrabtaki	103	35
Anştayn	Einstein	109	7
L. Poincaré	Poincaré	110	10
arasında	arasına	113	11
ihay - el	ihya - ül	113	22
ortalık	ortaklık	114	2
işlerde	işleri de	114	2
ıslahat	ıstılahat	116	24
madam	mâdemki	118	23
hadiselerle	hadislerle	118	27
Abbas	Akkad	122	23
muhluktan	mahluktan	122	17
Kuraniye	İslamiye	122	22
Melhemler	Melhameler	125	7
Ukûl	Ukûl için	128	1
Multakıta	Mültakata	128	12
beyne	beyn - el	128	14
Enher	Enhür	128	14
Fnun	Funun	128	15
Ereb	İreb	128	19
Nesfî	Nesefî	128	33
Nur-ül - İlâm	Nur-ül - İslâm	128	33
akkadı	akkad	128	34
askerliö	askerlik	129	4
okuluna	okul'a	129	14
tatkik	tedkik	130	11
Hedaye	Hidaye	130	24
medreselerle	medreselilerle	131	24
Ramazanda	Ramazandan	131	26
konur	konuşur	132	10
fetvanameye	fetvahaneye	132	13
Uşaktan	Uşaktan Yunanlılar	133	1
1343	1323	133	17
Ahlak	Ahlak-ı	133	22
istilalesidir	istitalesidir	133	37
var	varsa	134	32
istiyorum	istiyordum	135	25
kulaylatmasını	kolaylatmasını	135	27
1920	1933	136	15

Arap harfi ile olan yazılarda düzeltme

Yanlış	Doğru	Sayfa	Satır
نصب علينا النار من فوقنا حبا	اصبت علينا النار من فوقنا حياً	13	33
يحرمون الكهلم عنى	يحرفون الكلم عن	92	13
فجرا	فجزائه	103	23
خنكا	ضنكا	103	24
فساد لم	فساد العالم	116	13

NEBİOĞLU YAYINLARI

DİNİ KİTAPLAR

Türkçe Kur'anı Kerim 2000
Hazreti Muhammed, Bodley 2000
Kur'an Tarihi 2000
Türk Dili ile İbadet 500
İslâmlıkta Kadın 300
Tanrı Öğütleri, Kur'an'dan 100

ANSİKLOPEDİLER

Büyük Filozoflar Ansiklopedisi, C. 1 3500
Büyük Filozoflar Ansiklopedisi, C. 2 3500
Meşhur Filozoflar, C. Sena 250
100 Meşhur Türk 1000
Çocuk Ansiklopedisi, 1. Cilt : 30 Lira
Çocuk Ansiklopedisi, 2. Cilt : 30 Lira
Çocuk Ansiklopedisi, 3. Cilt : 30 Lira

10 KİTAP KULÜBÜ

Lincoln 1. B. P. Thomas 500
Lincoln 2. B. P. Thomas 500
Kölelik ve Hürriyet 500
Büyük Aydınlaığa Doğru 500

CEP KİTAPLARI

Kanunî Süleyman, H. Lamb 500
Zenda Mahkûmları, Hope 100
İhtiras Kasırgası, White 100
Ölüm Çukuru, Smith 100

ROMANLAR

25. Saat, Ciltli 1500
Sen İstemeyinceye Kadar, İ. Koza... 250
Zümrüt, İhsan Koza 200
Sihirli Eller, K. Porlock 200
Bahtı Kara Bir Kız, A. Kuprin ... 75
Ölüm Mektubu, S. Maugham 75
Fırtına Kuşu 125

SİYASİ ESERLER

Asıl Büyük Dünya, W. C. B. 250
Dünya Mücadelesi, Burnham 150
Varlık Vergisi Faciası 250

HEYECAN ve CASUSLUK

İngiliz Kemal İstiklâl Harbinde 500
» » Yunan Zindanlarında 500
» » Lavrens'e Karşı 500
» » Yakın Şarkta 500
Dünya Casusları, C. Windecks 200
Büyük Casuslar, Berndorf 200

BİLGİ, SAN'AT, EDEBİYAT

Babamın Arkadaşları 1000
İngiliz Edebiyatı 125
Bilitis'in Şarkıları 125
Hikâye, Roman Antolojisi 500
Garip Bir Tanrı Misafiri 100

ÇOCUK KİTAPLARI

Denizci Sindbad 75
Abdal Dayının Seyahatleri 75

EV ev SAĞLIK KİTAPLARI

Cinsiyet Meselesi, Au. Forel 200
Kadın ve Cinsî Hayat 100
Aşk ve Cinsiyet, Dr. J. Carnol 200

RESİMLİ KLÂSİKLER

Batı Yolu Kahramanları 100
Tom Amcanın Kulübesi 100
İki Yüzlü Adam 100
Gülliver'in Seyahatleri 200

KARİKATÜR ALBÜMLERİ

Dünya Karikatürleri 250
Siyasî Karikatürler 100

MECMUALAR

Bütün Dünya Yıllığı 1957 500
Bütün Dünya Yıllığı 1960 1000
Bütün Dünya, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16. Ciltli: 1400 Kuruş; 17, 18, 19, 20, 21. Ciltli: 1750 Kuruş.

ARKADAŞ : Cilt: 1. 1000 Kuruş. Cilt: 2. 1000 Kuruş.

Nebioğlu Yollama Servisi : Yukarıdaki listeden istediğiniz kitapları size taahhütlü olarak gönderir. Bedellerini posta havalesi veya posta pulu olarak gönderebilirsiniz. Sipariş edeceğiniz kitaplar bulunduğunuz şehirdeki postaneye ödemeli olarak da yollanır. Siparişlerinizde bedelinin ödeme şeklini kaydediniz.

Sipariş Adresi : Nebioğlu Yayınevi, Posta Kutusu 644 — İstanbul.

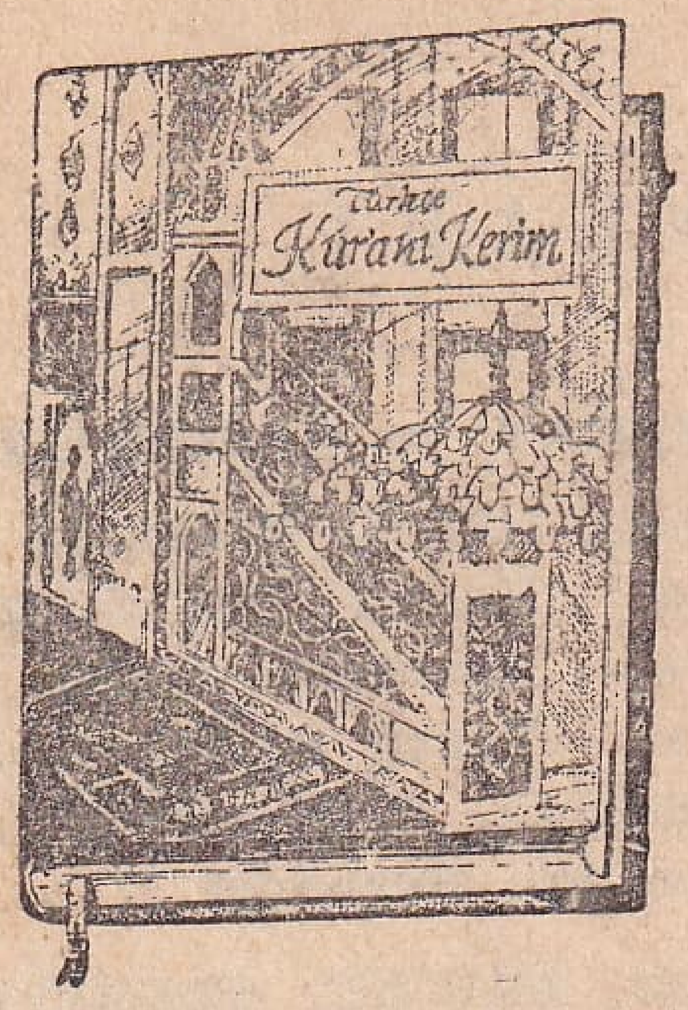

Türkçe
Kur'anı Kerim

Çeviren : **OSMAN NEBİOĞLU**

Osman Nebioğlu'nun yıllarca çalışarak Türkçeye çevirdiği bu Kur'an, Türkçede ilk ve tam metin Kur'an tercümesidir. Bütün meşhur edibler bu eserin şimdiye kadar çıkan en güzel tercüme olduğunda müttefiktirler. Her Türk'ün başucunda bulunması lâzımgelen bir kitaptır.

Fiatı, Cildli: 20 Lira.

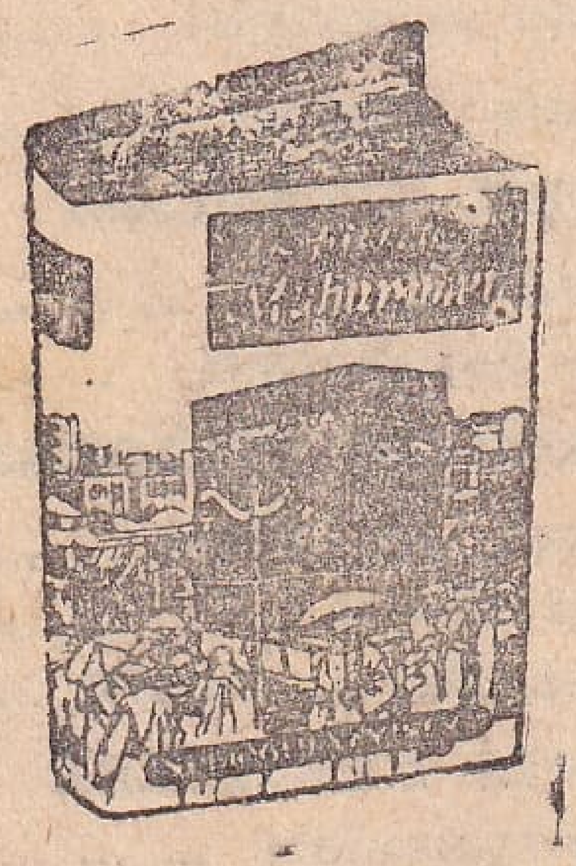

Hazreti Muhammed

Yazan : **R. V. C. BODLEY**

«Osman Nebioğlu kitabın 3. baskısında muharririn şüpheli bıraktığı kısımları cevaplandırmıştır.»

Bu kitap Hazreti Muhammed'e hayran olan bir İngiliz tarafından yazılmıştır.

Fiatı, Cildli: 20 Lira.

Kur'an Tarihi

Yazan : **OSMAN KESKİOĞLU**

Kur'an hakkında Türkiye'de Şark ve Garp kaynaklarına dayanılarak bu kadar geniş bilgi veren bir eser neşredilmemiştir. Bu eseri Osman Keskioğlu yıllarca emek vererek hazırlamıştır. Ayrıca Osman Nebioğlu birçok yerlerine aydınlatıcı izahlar ilâve ederek kitabı ikmal etmiştir.

Fiatı, Cildli: 20 Lira.

İslâmlıkta Kadın

Yazan : **AHMET AĞAOĞLU**

İlk defa 1901 yılında Tiflis'te Rusça olarak basılan bu eser, İslâm dünyasında ve İslâm kaynaklarına göre kadın meselelerini incelemektedir. Fevkalâde değerli bir kitaptır. Fiatı 250 kuruş.